

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

НАПОМЕНЕ О ЗАДАТКУ ГИМНАЗИЈЕ¹

Навршило се 18 година од како је у Палилуди први пут оживела „палилудска полу-гимназија“. За све то време она, следујући примеру других београдских гимназија, није се сећала овога дана. За што то до сада она није чинила, није ми намера да испитујем, тек хтедох само да споменем како гимназије и реалка у Београду немају обичај да славе просветитеља српскога Св. Саву.

Наставници ове школе решише се, да ове године, у том погледу, пођу другим путем, решише се, да у име Бога, прославе ове године први пут Светога Саву. То они чине у уверењу, да овако свечане прилике нису без утицаја на ученике, у уверењу, да не треба пропустити никакву прилику, кад би се ученицима могао ставити на углед идеалан човек, као што беше Св. Сава у сваком погледу. И време што га школа са ове славе утроши и жртве што их овоме дану приносимо, непремено накнадиће се у користима, што ће га од ове свечаности имати ученици. Свечани дани за ученике исто су тако потребни као и радни. Да посленик не види у будућности и свечане дане, да не види дане одмора и уживања, дане славе и забаве, он би сустао у раду своје. — И ја Вас, госте, у име ове школе на данашњи дан поздрављам са: „Добро нам дошли!“, а вама другови и ученици велом: „Срећна нам слава!“

Па и на овако свечани дан нема за нас учитеље пречега посла, но да се сетимо онога што је нама најближе, а то је будућност деце и младића, који су нам поверени. Тиме ћемо се најбоље и најдостојније одужити успомени великога Светитеља, који је и сам гледао на подмладак својега народа с тачке виших државних интереса.

Ко хоће да говори о деци и младићима, о њиховој нези и њиховоме васпитању, тај треба да каже много, јер тај хоће да говори о будућности једнога народа. Нити је ово место, с кога би могао да кажем све што о томе рећи треба, нити ја имам толико времена да бих исцрпео своју тему. С тога вас молим, да за данас будете задовољни с неколико мисли и напомена, које, по мом мишљењу, стоје нама за данас најближе.

Деца која сврше нижу основну школу разилазе се на три стране: једна се враћају кућама својим, друга одлазе на занате или у службу, а трећа долазе у више школе. За данас у Краљевини једина је гимназија, која прихвата децу из ниже основне школе, а која желе да се и даље школују. Две реалке, једна гимназијска-реалка а оно неколико виших основних школа, једна се може узети у рачун, према броју деце, која сврше IV разред основне школе и која се јаве на гимназијска врата.

Али и гимназије не примају сву ону

¹ Говорно о св. Сави 1889 год. у другој београдској гимназији.

децу, која сврше IV разред основне школе, а која желе да се још школују. Закон је дао права гимназијама да бирају. Пријемни испити право су чистилиште, кроз које мора да прођу они што желе да ступе у гимназије. Често су многи звани, а мало избрани. И ти „избрани“ уписују се у први разред гимназије. То су деца између 11-те и 13-те године.

Какав је огроман прелом што га претрпе деца ступајући у гимназију! Научени у основној школи да од једнога човека и на један начин чују све што им знати ваља, долазе сад пред седам људи и сваки од њих има да им казује по што друго. Место једноликости долази разноликост, место једнине и јединства, долази множина.

То је први камен о који се стане спутицати ученик кад ступи у гимназију. Тај камен за њега тако је велики, да га често не може да прескочи — а обићи се не да — но пред њим пада, па за навек изгуби право на даље школовање.

Друга је новина за малога гимназисту у реду и раду школскоме. Докле је у основној школи навикао да оно што му треба знати научи у школи, дотле га гимназијска настава у школи само упућује, како ће сâм научити оно, што му је потребно. Онамо га води један човек и у настави, па ако се где и заглиби, извлачи га на чистину. То се чини не само ради ученика, него и ради учитеља. Обоје имају своје користи од стеченога знања. Малишан што ће више знати, а онај други што ће боље напредовати у своме положају. Основна школа разговара ученика сваки дан, а често и по неколико пута у дану. Гимназија много више ћути. Прођу често читаве недеље да новајлија ћути у школи, нити га учитељ пита, нити он што казује, јер по закону довољно је да га у два месеца једном питају. Па ако и за то време

ученик не дође на ред да говори, тада за њега говори неми писмени задатак.

Хтедох у ово неколико речи само да споменем ону велику формалну разлику у основној и гимназијској настави. Ако би хтео да набројим и све стварне разлике, за то би ми требало много више времена, но што га ја данас с овога места имам, а требало би ми и згодније место за такав посао, но што је ово с кога беседим, а најзад, требао би ми и други какав дан.

Много времена треба новоме гимназисти, докле се навикне на гимназијску наставу. Они што су бољи то брже и постигну, они лоши често никад и не изађу ван почетка, па у том почетку и пропадну.

Ново стање нарочито се карактерише у погледу васпитања. Докле се тражи да основна настава буде нарочито васпитна, дотле о томе у гимназијама нема ни спомена. Питање би било: да ли у опште и треба гимназија да васпитава? Није ли она извршила свој задатак ако да гимназисти само извесну количину знања? Неће ли гимназија сићи испод својега нивоа, у опште, ако се бави и васпитањем? Зар није довољно оно васпитање што га деца доносе из основне школе у гимназију? Најпре је пуних 6 година радила сама кућа на васпитању, за тим је још 4 године радила на том истом пољу и кућа и школа, па зар све то није доста? На што ће, најзад и како ће моћи гимназија да васпита, кад је наставни материјал тако огроман, да не остаје времена за никакав други посао? Па ко ће и тим послом да се бави, кад нема никакве наредбе за то, кад не постоје никаква унутрства у том погледу?

Свако од тих питања тако је важно, а и тако тешко, да би било вредно уложити много труда да се на њи одговори. Ја ћу овом приликом дотаћи се свакога

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIB.RS

од њих, остављајући другој прилици да их испрнем.

Гимназија прима дете у 11-тој години. Оно долази к нама с неким навикама, а без икаквих максима. Навике те донесене су из школе у којој се дете учило и из куће и околине у којој је живело. Одмах на овом месту треба споменути да донесене навике у већине деце сличне су, нећу рећи једнаке. И кад их неби неко нарочито пазно и проучавао, рекао би да су сва та деца дошла из једне школе. Да ли је томе узрок тај, што у IV-тим разредима београдских школа раде учитељи са сличном спремом и из једне школе, нећу да испитујем, тек то је сигурно да ми добијамо децу с извесним навикама.

Какве су те навике: добре или зле, обично се не пазе. То није ником стављено у нарочиту дужност. С тога, обично деца после неколико недеља свога гимназијског живота продужују своје старе навике. То раде све донде, докле се не сударе са школским законом. Кад то учине, онда падају, пошто је школски закон од њих јачи. А његова је сила толика да погађа не само дете, него и родитеље.

Је ли право пустити децу да иду путем својих старих навика донде, докле не пропадну? А пропаст њихова, често је пропаст читаве једне породице. Е, је ли то право, сад је лако одговорити.

Гимназија као год и свака школа, као и свака установа има своје особине, има свој начин живота. Њен живот разликује се од живота других школа. Она може бити у нечему слична једној или другој школи, али никада јој не може бити равна.

Доносећи своје навике из основне школе у гимназију, новаци и сами нису на чисто шта да раде. Хоће ли и даље ићи путем старих навика, или ће се окренути другој стази. И тада је дошао моменат кад гимназија треба да приступи новој грађа-

нину својој и да га упути на стазу добра и честита детета. Црвени конац васпитања, који се почиње у колевци детињој треба да се провлачи и у прве године гимназијског живота. Колико је год скупоцено оно знање што га гимназиста добија у првим годинама својега живота у гимназији, исто толико вреди и васпитање које му се за то време пружа. Прве гимназије у Грка мање су се бавиле науком, а више васпитањем. И кад је Грчка водила коло међу народима целог света, тада су њихове гимназије у васпитном погледу биле достигле свој врхунац. Оне беху и за државу и за грађане као светилишта одакле се јављао нов, али и бољи живот великој и славној грчкој држави.

Школа доиста може много да уради, она и треба да ради, јер она само за то и постоји да се брине за народ који ће настати и за државу која ће постати.

Брига школина треба да је велика, али она је тешка. И ако хоће школа да изврши треба много труда, много добре воље, а и много разумевања.

Како гимназија прима децу још у оном добу живота, кад она нису још ништа, то је гимназијама дужност да обрате не малу пажњу на своје ученике. У том погледу на првом месту долази једноликост у раду и сталност у реду. Ни једна школа није кадра да васпита, која нема реда, али не реда само за један дан, за једну децу, за једно време; но ред за свако доба, ред за све и свакога, ред од почетка до краја. Ко хоће ред треба њему да служи, а школа више но ма каква друга установа мора да служи реду. Без тога нема васпитања, без тога нема науке, без тога нема напретка, нема живота школи. То је прво што треба школи. А за оне, које хоћемо да васпитавамо то је насушни хлеб. Насушни је хлеб тежак. Он се једе у лицу зноја свога. Па тако је и с редом. То

није лак посао кад се о томе у опште говори. И за оне који су одрасли у переду, који су се сретали с передом у кући, у породици, на улици, у друштву, ред је врло тешка ствар, то је највећа тиранија. Но, хвала Богу, у наших малих гимназиста није тако. У њих још нема тако одсечне потребе за перед. Од нас зависи каква ће се навика у њих образовати: да ли за ред или за перед. Благо оној деци, која су ушла у школу где им ред постаје навика. И кад их старост поздрави својом лепом бедином и кад им се по лицу стану резати године живота њихова и кад им нога више није за гимнастику, и кад се виде на крају пута, који се зове живот, они ће се са задовољством сећати школе, која их је научила реду, они ће благосиљати оне људе, на чијем су се примеру вежбали.

Ако би хтео говорити јеванђелским језиком, рекао бих вам: *прва и највећа школска заповест јесте ред*. Одатле почиње прави живот школин. На томе камун-темељцу зида се зграда, која се зове васпитање и настава.

Наши мали гимназисти, имају прво да се науче реду. И ми се за то трудимо, ми томе тежимо. Успех је у божијој руци.

Али то није све.

Има још много навика, које треба школа да гаји, и то баш у прве дане гимназијска живота. Немам довољно времена да вам их овде ређам, али и наши нови гости од ове године већ их многе знају. Чистоћа, узајамна љубав, дружевност, истинитост, отвореност, доброта и благост и т. д. и т. д., то је све чему треба да теже наши новаци. Све то нису тако тешке ствари. То су у првим разредима само навике. Њих треба стећи до 14-те, најдаље до 16-те године. Ко то не стекне до тог доба; мучно да ће их више икад стећи. Али ко их не стече за времена,

тај остаде сиромаш до века. Он ће ићи по свету беспутице, никад то неће бити цео човек.

Није срамота за гимназију да она улази и у те чисто васпитне послове. Нарочито нижа гимназија треба да обрати врло озбиљну пажњу на ову страну, ако хоће да изврши свој задатак као добра школа. То је посао исто тако благодаран и исто тако племенит као што је и сама настава. Рећи ће ми се да ја у огом претерујем. Обраћам се на родитеље, па их питам: Имам ли право?

Вршећи ову службу гимназија је извршила само једну полу својега задатка. Она је учинила што је год могла, да у својих новака утврди навике, које ми за добре сматрамо. Ако је у том послу школи помогла породица и друштво, онда је успех у многоме осигуран. На жалост, морамо признати да и породица и друштво врло мало потпомажу школу у овом правцу. То је грех велики. За што тако бива не могу овде да образложим, јер би ме то далеко одвело, али мора се признати да за данас врло је слаба веза између школе и куће, између школе и друштва. Да у овоме има зривице до сва три чиниоца по себи се разуме. Да, пак, све то удари другим правцем, треба много труда, много сазнавања онога шта је добро и много пожртвовања; треба да се нађе пут и начин, како ће се везати рад породичин с радом школиним, а и како ће између тога двога друштво да суделује.

Надамо се да то време није далеко. Узајамни интереси натераће сва три чиниоца на сложан рад. И кад сва три виде користи од таква рада, настаће непремено бољи дани и за родитеље и за децу и за друштво.

*

Докле се наш подмладак још учи у гимназији, он прелази доба навике. У њега

се веће стапу кристалисати навике у ма-
ксиме, па и у сталну вољу. Ту више не-
мамо пред собом прост посао. На ову
страну зову нас веће бриге. Дете је по-
стало дечак, а по где где дечак младѝ.
Улоге се сад мењају. Нити смо ми више
они који се смемо задовољити утврђива-
њем навика, нити су наши млади грађани
они, који не би осећали већих потреба
до неких навика. Колико је год тежак
посао првих дана у гимназиста — по-
вака, исто толико је тежак и у наших
гимназиста — грађана.

Нису више навике које се сад траже,
нити би оне донеле резултате што их и
ми и родитељи и друштво од тих најмла-
ђих грађана у држави ишчекујемо. На
васпитноме темељу што га је поставила
нижа гимназија и прва а по пекад и друга
година више гимназије, треба да се диже
нова зграда, која се зове *карактер*. Пи-
таћете ме: па зар и то да буде задатак
гимназије? Није ли довољно ако гимна-
зија васпитава децу? Зар неће бити за
њих довољно да буду добро васпитана?
Не може гимназија све да уради. Тако је.
Гимназија и не може све да уради. Од
ње нико неће захтевати да заокругљује
карактере; нико неће очекивати да му
гимназија да сина, који се више неће ме-
њати, који ће бити цео човек. То не само
не може да постигне гимназија, но то не
постизава ни Велика Школа, а то се у
опште у неких људи никад ни постићи
не да. Колико их има који су са седим
власима отишли с овога света, па ни у
последње дане своје нису били цели људи.
Али све то не може да извини гимназију,
те да она ништа не ради за образовање
карактера. Истина у многих образоваће
се карактер и мимо школе. Но зар није
боље, зар није сигурније и поносније да
се у млада човека образује карактер под
утицајем школе и наставе. Школа у по-

гледу образовања карактера може много
да учини. Њој ће кућа ту мало моћи да
смета. Теже ће јој бити борити се с дру-
гом околином, с улицом, друштвима, ка-
ванама и јавним местима, која нису ни
мало згодна за утврђивање добрих карак-
тера. Нарочито је Београд пун самих пре-
прека за постизавање такве цели. Али све
то не ослобођава гимназију од обвеза да
на добро васпитаним ученицима својим
надовезује и добре карактере. Само тако
моћи ће она испунити очекивања, која на
њу полажу родитељи, држава и народ.

Ова наша школа, која данас после 18
година својега живота слави првог срп-
ског великог учитеља и просветитеља Св.
Саву, тежиће да одговори колико може
оним захтевима, који се на њу полажу.
Она ће тежити да својим новацима и сво-
јим младим грађанима износи на углед
велики и светао карактер великога Ср-
бина и свеца, кога данас славимо. Нека
им Свети Сава буде узор како треба своју
домовину љубити, како треба свога роди-
теља и за живота и после смрти пошто-
вати, како треба браћу волети, а преко
свега како се вазда и увек за опште до-
бро жртвовати треба. И ако они који су
нашем старању и нашој бризи поверени
осете у себи потребу склоности и воље да
пођу путевима који воде к нашем вели-
ком учитељу и просветитељу, ако се они
одушеве на тако идеалном примеру, онда
ћемо ми — њихови васпитачи — бити на-
грађени наградом, коју нам не може нико
никаквим златом измерити, јер онда смо
ми испунили своју дужност. Једна станица
на том путу и данашњи је дан. У овој
слави нека виде наши питомци и наши
млади грађани, како се после скоро 7 ве-
кова слави човек, који је био узор у сва-
ком погледу. А таква слава њега је са
свим достојна. Она је свакојако добит за
школу и за ученике. С тога не могу да

сиђем с овога места докле се не захвалим родитељима, који нас потпомогаше да можемо истина скромно, али према нашим приликама лепо славити, а и оним вредним мојим ученицима, који с много воље и љубави прихватили мисао о данашњој

слави. — У то име опет вас — драги гости наши поздрављам са „добро нам дошли!“, а вама, мојим вредним ученицима довикујем: „Срећна Вам слава!“

Д-р Ник. Ј. Петровић.

КА ПОЗНАВАЊУ КРША ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

од

ЈОВ. ЦВИЈИЋА

(Наставак)

Поред овога и многи други појави крша у источној Србији као голет и стењак, вртаче и звекаре, пећине, поља, подземни токови вода итд. које ћемо разматрати, сведоче јасно о разлици планина на северу и југу од Стола. Оне се никако не могу састављати у једну групу. Признато је и утврђено, да се једностраном употребом оропластичког материјала не може доћи до природне поделе планина; ако бисмо узели у рачун само оропластични моме-нат, састављане би биле често планине, које су по природи са свим противне, или би растављане биле сродне и једнаке. А између Стола и планина на северу од њега, нема ни присније орографске везе. Изгледа да планине на северу и југу од Стола имају довољно елемената и у њиховој орографској вези, спољном облику и унутрашњој грађи да их развојимо и разликујемо, и чини ми се да је са свим природно да се из целине не могу одвајати њихови поједини делови и везивати са супротним.

Кад сиђемо са Адамова Виса, наилазимо у Црнајци кретацејске кршеве изнад амонитског кречњака и глинца црвене јуре. Има их врло мало. Остало земљиште заузимају гранити и филити. Уза Шашку до Рудне Главе траје гранитно

земљиште оне удољине. Шашком нема нигде праве клисуре, као и долином Поречке Реке. Има кратких теснаца и сутески, као између ушћа Близне и Белог Извора, притока Шашкиних; идући кроз ову сутеску Шашкину виде се громаде и дикови гранита и пред нама се диже гигантски зид Крша и Гарвана. После настаје кристаласто земљиште, које је прекинуло и развојило крш Гарвана од крша Старичиног.

О водопађи Пека, у коју се долази из водопађе Шашкине, нећу говорити, јер не спада у опсег овога рада, осим једнога дела њеног. У горњем току својем, Пек, текући кроз кристаласто земљиште, удара и продире сад у једну сад у другу обалу, те му је корито змијуљасто извијугано. Око њега, у горњем току, који траје од саставака М. и В. Пека до Сена и зове се Звижд, нема нигде пространијих глатких равни, већ пољца, кључеви и палучци. Само по где где корито му постаје валовастог облика, задобије око себе теснога поља. Једино на два места Пек је проширен у пространије и плодније делове: поље волујско и дубочко, и кратку корутину кучевску. Прво поље почиње од сутеске у Волуји и траје до Нереснице, где је прекинуто сутеском,

коју граде с десна *Чука*, а с лева *Зимони*. Кратка корутина кучевска почиње иза Переснице и траје до Клисуре, коју граде *Кошутловача* и *Јеленска Стена*. Падине брда, које у овој корутини слазе Пеку, благе су и положите. По њој има и побрђа обрађених. У опште је ова корутинаца, као и поље вољујско, питомог изгледа.

Из долине Пекове, још у Водуји, види се крш изнад пећине у Дубокој. Он је продужење хомољскога крша, огранака Враћа, Суморовца и Стрењика, који су се упутили северу, пресекали Шек Јеленском Стеном и Кошутловачом и пружили се до Снеготина и висова изнад Тумана. Овај се крш може сматрати као кретацејска оаза на кристаластом земљишту Источне Србије, толико је зашао на кристаласто земљиште. Кречњак лежи непосредно на кристаластим шериљцима и врло је дислокован. Средиште је овога земљишта Кошутловача. Око ње су омања брда и заравни, као *Була*, завршкасто брдо изнад Кучева, *Лишар*, *Јеленска Стена* и *Жуги Крш*, по којима има вртача и јавних врела. У Дубокој је над пећином *Вртеш*. Он представља простран зараван, који се ка центру својем спушта. То је велика вртача, у чији се стромор слива сва вода, која на зараван падне. По свој прилици, та вода отиче реком *Понором Дубочке Пећине*.

Пећини Дубочкој може се доћи реком Дубоком, десном притоком Пековом. Пред њом се диже 150 м. висок кречњачки брег, пластастог облика. Са леве стране брега бивје ждреловита река Понор, који тече из пећине и сурвава се низа степен. Мало више овога брега уздиже се велики каменити зид, и на његову одсеку виде се уста од три пећине. Она у средини широка су 76, а висока преко 120 мет. Из њих тече Понор. Унутрашњост

пећине у средњу је руку висока око 30 мет.¹⁾ Унутрашња шупљина превучена је сигом, а са тавана висе сталактити. Осим овог главног канала, она је разграната и у многе споредне. У северном делу ове пећине има дуг канал, који је преградама подељен на читав низ ширих и ужих пећина и шупљина украшених сталактитима. Из тога дела пећине иде Понор, и долазећи до преграда, које деле тавник гради језерца.²⁾

У овом је кршу и *Потајница*.

Потајница је најинтересантнији појав у кршу Источне Србије, а, у колико ми је познато, у целини, са свима својим особинама, и једини и усамљен појав. Има периодичних извора у многим крајевима, из којих вода одилази тек кад надође до извесне висине. Они су друкчији од Потајнице, и објашњавају се по принципу Танталова суда. Периодичних извора дуже периоде има у близини глечера, као на *Телу* код *Мерана*, такав је и *Либфрауен* у близини швајцарског глечера *Лена* итд. Они раде летњих месеца, а зими престају. Али има и периодичних извора са краћим прекидима, који не стоје у вези са глечерима, као у Чешкој по падинама *Кремженика*.³⁾ Из врсте ових последњих извора, један извор вестфалијски *Булерборн*, који је избијао периодично после свака 4 сата и окретао витлове неколиких воде-

¹⁾ Унутрашњост пећине врло је пространа. По једном опису («Неколико народних обичаја из Звизда од Мих. Ст. Ризнића. Јавор 1885 год. бр. 48, стр. 1523) у њој би угодно могло стати 10.000 људи.

²⁾ «Народ из околине, који се у ове канале далеко упуштао ради вађења шалитре, прича да се канал, којим Понир дотиче, пружа до Дунава, и да излази на бео дан чак код села Брице.» Карић. Србија, стр. 855. На 864 стр. Карићеве Србије има слика Дубочке Пећине.

³⁾ Vom Ursprunge der Quellen von Dr Nowak р. 57.

ница, постао је од првих година XVIII века много слабији и прешао је у изворе, који стално отичу.¹⁾ Код нас има пећина и пукотина у кречњачком земљишту, које издају из себе жуборење и шум, и код којих у унутрашњим дубинама има скоковаца и букова, као код вода на површини. Такав је *Бег Бумар* ниже Голупца, *Стрењик* у Хомољу,²⁾ *Љимска Капа* (пећина) у Црмници, *Пећина* у Цеклину.³⁾ Има пећина из којих само бије хладан ветар, као из *Мрзле Јаме*,⁴⁾ пећине *Ладнице* на Цетињу⁵⁾ и *Пећине* под Шарганом у Кремнима.⁶⁾ „За Клокочевац кажу да му име долази отуда, што ту негде у околини вода клокће“⁷⁾ Из Језера у Малој — Горњој — Петничкој Пећини истиче речица Бања, која некад престане тећи, а некад потече мутна и црвено обојена. О млавском *Врелу* „причају ментани да по некад са свим усане, на после неког времена вода уједаред покуља, па веле да је по некад и као крв црвена.“⁸⁾ Код Потајнице су се здружили многи појави: периодично одилажење воде, клокотање, жуборење и шум,

¹⁾ E. Reclus. La terre I. p. 313.

²⁾ Драгашевић. Гласник учес. др. књ. XIII, стр. 297.

³⁾ Живко Драговић. Грађа за ђеографију Црне Горе. Летопис Матике српске, књ. 54, с. 69 и 74.

⁴⁾ Kraus. Die Arbeiten am Karste. Das Ausland № 1. 1887 год.

⁵⁾ Драговић *op cit.* 74 стр.

⁶⁾ Описаніе окружја ужичкогъ. Гласникъ X, с. 301. С. Обрадовић.

⁷⁾ Мишковић. Путовање по Србији стр. 143.

⁸⁾ Милићевић *op cit.* с. 188. Врло је интересантно и налик овом случајном и ретком појаву код Врела Млавина, трајно извирање на махове речице Шавника у Дробњацима. „Велика је пећина из које он на махове излази, и као да у свом току мора да савлађује велике препреке, јер се за један дан у најмање по 15 и 20 пута зауставља, воде скоро нестане, те млинови и ступе прекидају своје радове. Народ вели, да га је „мукавица ухватила“ Д. Ж. Братинић. Из Никшића на Горанско. Годишњица књ. V стр. 218.

и сви су ови појави врло заплетени. Зато ћу изнети и све што је писано о Потајници, и описаћу је опширније да би правилније представио појав и изнашао му објашњење.

Од страних писаца једини *Хердер* помиње Потајницу. Он вели¹⁾ да је „близу Крушевице (Кучева) видео у кречњаку чувену пећину Потајницу, која је у овој околини позната због чудноватог шума, који се у њој чује, и због издизања и сиуштања нивоа воде, која се у њу слива.“²⁾

Од наших писаца³⁾ помиње Потајницу лицејски питомци, Милићевић, Sixt у Борцу и Карић.

Лицејски питомци нису видели Потајнице, по су им о њој у Кучеву причали двојица рударских инжењера. „Они нам казиваше, да има у кланцу кроз који смо прошли некакав извор у самом камени, који чудновато дејство показује. Не отиче, него се пуни и испражњује на особит начин. Неки пут се напуни брзо, а неки пут кроз више дана или недеља, па кад му вода дође до неке висине у басену, онда се брзо испразни са клокотањем и разним звуцима. Зову га потајница.“⁴⁾

¹⁾ Рударски пут по Србији барона Хердера.

²⁾ Немачки текст код нас није цео и тачно преведен. За то ћемо га овде навести: „Eine Viertelstunde unterhalb Gruscewicz (Крушевица) befindet sich in den steilen Kalkstein-Felsen die das rechte Ufer des Pek bilden, eine Quelle Potainatza, die wegen der Töne berühmt ist, die sie von sich gibt. Ueber dem Niveau des Pek liegt sie ungefähr 5 Klafer und von Ufer selbst ungefähr 10 Klaft. Sie soll des Tages 5 bis 6 off 10 mal, ja bisweilen alle Stunden steigen und fallen. Даље је као у српском преводу. Занимљива је ова забелешка: Bei unserer Anwesenheit hatte sie einen niedrigen Stand, und ist seit einem Monat weder gestiegen noch gefallen.“ (Berg. Reise in Serbien p. 12).

³⁾ Чудновато је да Потајница није поменута у опису округа позаревачког од А. Медовића (Гласник др. срб. слов. IV), нити код Драгашевића (Гласник уч. др. књ. XIII). Једино је од карата до сада забележена на карти аустријског географ. института.

⁴⁾ Пут лицеј. питомаца по Србији. Стр. 14 и 15.

Код *Милићевића*¹⁾ има неких висинских података приближне тачности. Види се да их је узео од Хердера. Из описа се још види, да и Милићевић или није видео Потајнице, или, ако је видео, није сачекао појав и његове пратноце. Он вели: „Потајница је 5 хвати над воденим огледалом Пека, а 10 хв. удаљена од њега. Она је у кречном камену. *Причају* да се она по 5, 6 или 10 пута на дан напуни водом, па се опет сама испразни, вода сама понире некуд у камење, и кад то бива, онда се чује нека луца, као да удара добом, као да луца камење или да дува ветар.“

У „Борцу“ има о Потајници у облику разговара између богослова и природњака. И поред тога што философске спекулације о Богу, о природи, о сазвежђима, особинама нашега народа и т. д. заузимају готово све, има и неких узгредних напомена, које иду у прилог објашњењу Потајнице и које је вредно напоменути.¹⁾

Тачније и највише казато је о Потајници код *Карића*. Ево свега што је код Карића забележено о њој. « Овај је извор знатан по томе што има два отвора, један у стени у са свим маленом гротлу а други испод друма за двајестину метара нижи, на једној, према оближњем

Жути Крш, гледан испред гротла Потајнице

Пеку благо нагнутој, шљунковитој и нешто травом обраслој падиници. Горњи се извор пуни водом, али она не отиче њиме, лево оним доњим. Пуњење пак бива неки пут за сахат, а кад је сушно време, онда и кроз неколико сахата, и кад се напуни до извесне висине, онда из горњег извора сва вода истече за два три минута подземним путем, кроз онај доњи извор испод друма. Пуњење бива нечујно, али је отицање праћено јаким

клокотањем и шумом, и траје само 2—3 минута. Потајница је због ове необичне појаве и добила такво име, и у околини изашла на глас као нека чудотворна лековита вода; и доиста око ње се народ у извесне дане скупља да тражи лека својим бољкама“²⁾

¹ Борца, орган сам. либерала бр. 2, 3, 4, 5, 6 и 7 за 1888 год. Тако се, по чувењу, помиње да има сличан извор Потајници у Хољољу.

² Србија, стр. 865 и 866. На страни 866 Карићеве Србије има слика Потајнице.

¹ Кисељевина Србија, стр. 1020.

Кад се од Кучева пође за непун км. путем, који води у Мишљеновац и Градиште и који иде десном страном Пека, кратка корутина кучевска стегне се у Клисурницу. Њу граде с лева Јеленска Стена, а с десна Чука. Клисурница је дугачка око 2·5 км. Висови, који су притеснили Пек с десне и с леве стране, састоје се из кречњака. Зупци и чукаре стрче свуда по овом земљишту и њихове литице спуштају се окомито у Пек. Поменули смо да је то земљиште јако прорешетано вртачама и звекарама, а његов је саставни део и терен, у којем је Дубочка Пећина и оне незнатније око ње.

Иза Чуке, кад замињемо у клисуру, после пута од 400 м., диже се *Жути Крш*.

Он је од Чуке растављен потоком Саставцима. На падини његовој, Пеку окренутој, види се гротло Потајнице. Испод истог крша налази се још једна пећиница, Стара Потајница, по облику слична Потајници. Она је са свим плитка, нема у њој воде, нити икада ради. Причају да је некада радила много боље по данашња и да су на њој могла млети два витла воденичка.¹⁾

Жути је крш састављен из мало лаворовитог, жућкасто-сивог, једног кречњака. Цео је крш јако дислокован. Многе тектонске пукотине просецају Жути Крш и стичу се зракасто над гротлом Потајнице. Једна велика пукотина, која пређе у гротло Потајнице, најмоћнија је.²⁾ Због велике испретурности врло је тешко од-

¹ Ако се, због облика у којем је нацртан, може поклонити довољно веру чланку о Потајници у „Борцу”, излази да је Стара Потајница радила пре 70 година. „Знам друго, рећи ће баба Петрија, ја памтим када Потајница није била са стране потока, већ одма ено поде — показујући руком на једно место до самог пута. Но то је одавно било, једва да сам онда имала 10 год., а од тога времена има добри 70.” Бр. 6.

² При изради слике та пукотина, према остацима, није довољно моћна испала.

редити правац пружања и пад слојева кречњачких у Жутоме Кршу. Он је саздан од банака, од којих су неки јаче изнесени, а друге партије повучене, тако да је врло неправилног облика. На једноме банку, који је пред Старом Потајницом пружање је слојева и. с. и. — в. ј. в., а њихов пад ј. ј. и.

Испод оне велике пукотине налази се пећина коничног облика, и то је видљиви резервоар Потајнице, који се водом пуни и празни. Свуда се зидови тога резервоара дотичу са падином, само се на десно од отвора продужава резервоар, али тако тесно и примагнуто подини, да се дубље не може загледати; колико се може сагледати види се да се та шупљина, продужење у десно видљивог резервоара, сужава и прелази у канал. Кад се испразни резервоар, да се може унићи у пећиницу, онда видите над главом четири сталактита, које мештани зову „кравље виме.“ — Нема нигде бигра око Потајнице, па ни на оној „према оближњем Пеку благо нагнутој, шљунковитој и травом обраслој падиници,“ где вода Потајнице после кратког подземног тока избија на површину. То је јасан доказ о слабој растворљивости кречњака, у којем је Потајница и разлог сталности њенога механизма.

Резервоар Потајнице, који се с поља види, пуни се брже или спорије, према сушном или влажном добу, 5—10—20 пута на дан, а мера пуњења је стална. Веле да престане операција Потајнице само уз велике суше Јула или Августа месеца.¹⁾ И Хердерова записка о том сведочи. Хердер је био на Потајници 29. Августа 1835 г. (с. 12), и вода се у резервоару од пре месец дана није ни пе-

¹ Причали су ми тамошњи сељаци, да после јаких киша Потајница престане радити, као да се зачепи, па онда почне изједна врло брзо пуњити се и празнити, као да хоће да наквди оно што је пређе изгубила.

нала ни одсецала. Зими ради непрекидно а не мрзне се никад. Ово извесно долази услед кретања воде у Потајници. Вода је сталне темперетуре, као воде, које избијају из кречњачких пећина и пукотина, а долазе из веће дубине. За то се зими, кад узме избијати, пуши, као што се пуши и вода врела Црне Реке, кад излази из Врела и Пећуре и друге наше воде ове врсте.

Рекли смо да се Потајница увек пуни до константне границе. Пастири умеју одмах да покажу ту границу, до које су и зидови пећине влажни од надолажења воде. Кад се резервоар Потајнице напуни до одређене границе, вода почне силашњавати и одилазити, али то одилажење бива готово неприметно, на ону страну, где је продужен резервоар Потајнице. Пошто вода спласне за неколике см., зачује се врло јако и јасно клокотање, као кад више тестија широкога грлића, а пуних воде, изврнемо и држимо управно. То се клокотање чује из оног побочног дела, у који је Потајница проширена. Оно је врло краткога трајања; траје 2 до 4 секунда, али је јасно и од једнога гласа. Иза овога воде узме опет одсецати, па кад се резервоар потпуно испразни, настаје друго клокотање, у којем као да се разазнају два гласа, па за тил потмули шум и жуборење, за које је јасно да се збивају на већој даљини од видљивог резервоара. Од она два клокотања једно је као и прво, само потмулије, а друго је много јаче.¹⁾

Ово траје много дуже од првога клокотања, око 1—2 минута, и много је јаче и импозантније и чини својим потмулим клокотањем, па онда хуком и жуборењем највећи утисак на посматрача. Сељаци

тамошњи веле да код њега могу разликовати три гласа, који су све слабији, док не издају. Ми ово нисмо могли тако тачно запазити. За време овог другог клокотања и шума вода почне избијати у кључевима, као у каквом јаком извору, али још много наглије на даљини од једно 20 м. од видљивог резервоара испод оне падинце. Вода је пролокала и малу плитку јаругу, којом одилази у Пек. Вода је та бистра, у њој нема онога труња, којег се свакад налази у видљивом резервоару Потајнице и има је 3—4 пута више но у резервоару.

Такав је механизам Потајнице, у колико се с поља види, и у томе је операција Потајнице у колико се чује. Из ближе се не може загледати, нити се ништа више може посматрањем сазнати о њеном склопу. У свему смо даљем упућени на претпоставке, које непосредно потичу из сазнатих факата о Потајници.

Ми ћемо најпре застати на неким особинама крша, у којем је Потајница, да бисмо добили ослопца и објаснили велику количину воде, којом Потајница преко дапа манипулише.

Пукотине, које смо констатовали по Жутом Кршу, нису ништа главно што би стварало резервоар и канале Потајничине и дало правац њеној радњи. Њих има по целом овом земљишту тако много да нема ни 4 куб. м. кречњака, који не би био испребијан и испроламан таквим тектонским пукотинама. Тих пукотина има и иначе, те, ако би оне условљавале механизам Потајнице, не би била искључена могућност да буде Потајница и у другим теренима. Пукотине су могле само стварити згодне нападне тачке за ерозиван утицај воде у овом кречњачком земљишту, али при стварању њених резервоара и канала главни је фактор растворљивост кречњака; за то Потајница спада у тво-

¹⁾ Овако, као што сам изложио, десило се, када смо ја и г. Св. Радовановић посматрали Потајницу после подне 22 Јула прошле године.

ревине крша. Те су пукотине, нарочито због њихова распореда, од значаја за ову велику количину воде, коју Потајница преко дана прима. Оне су од значаја и у стратиграфији Жугога Крша. И поред појава, обичног у земљишту крша, да вода подземним каналима циркулише док не нађе згодног излаза на површину, који се појав и овде дешава те се пуни басен Потајнице, — извесно је да вода цури и по пукотинама у Жугоме Кршу, а како се све оне стичу у резервоару Потајнице, тамо и вода дотиче. Да вода подземна тако избија на површину имамо примера у врелима многих наших река, као Понора Градца, Љига, Црне Реке, Црнолевице и т. д. А да вода протиче овим пукотинама можемо оснажити једним примером, који се налази у непосредној близини Потајнице. У Мајдану Кучајни види се по поткопима и окнима, да вода тече по таквим пукотинама, а текла је и пређе, јер је остављала производе растварања, као глину, коју Мојсисовић назива „кретацејском глином.“

Није потребно, а и немогуће је тачно казати, из којег земљишта долази вода Потајници, Понору и оним јаким врелима на с. з. падинама Жугога Крша. Можда је могуће, да им вода притиче са Вукана, Суморовца и других планина Хомољских, јер је ово земљиште, као и цела Србија, нагиба с.—ј., а томе иде у прилог и хипсометријска карта Млаве и Пека од г. Драгашевића. Али је вероватније, да та вода протиче Пеку и левим притокама његовима. Кречњачка маса око Кошутловаче, с десне стране Пека, довољно воде спроведе у своју унутрашњост, да њоме може снабдети Потајницу, Понор и врела по овом земљишту.

Извесно је да константна граница, до које се пуни видљиви резервоар Потај-

нице, пражњење тога резервоара и клокотање, да се све то збива на основу принципа комуникационих судова и двокраког натеза. На ову се мисао долази простим посматрањем појавâ Потајнице, али, да би себи ствар поузданије и тачније расветлио, градио сам овакав експеримент. Узео сам једну канту, која је *при дну* имала отвор, у који је била утврђена цев од каучука. Цев се дизала и градила окуку, која је стајала на половини висине кантине. Та је цев, дакле, представљала двокраки натез. Сипао сам воде докле није прешла вода у канту висину окуке каучучне цеви. Одмах по том отпоче вода истицати кроз цев ширимице и испразни се канта са свим. Ово је и јасно по принципу двокраког натеза. При овом експерименту није било клокотања, јер је вода истерала пред собом ваздух из каучучне цеви без икаквог другог отпора. Али кад сам други слободан крај цеви од каучука потопио у воду друге канте, коју сам ставио ниже од прве, онда су почели избијати мехурићи ваздуха у другој канти, чим се вода пенила упоредо у првој канти и оном краку цеви до ње. Кад је вода прешла окуку, онда ваздух узе у клобуцима да избија у другој канти и зачу се клокотање. Оно је врло мало трајало, док је вода само изјурила ваздух из цеви, па онда поче мирно истицати и, пре но што се испразни потпуно прва канта, деси се и овај појав. У ономе отвору у канти, у који је углављена каучучна цев, поче јако и дебелог гласа клокотање, а мало за тим и онде где каучучна цев улази у другу канту и где је с почетка било клокотања, узе опет ваздух искакати у клобуцима и поче клокотање као и први пут. Ова два клокотања трајаше неко време упоредо, па пресекоше. Клокотање у другој канти,

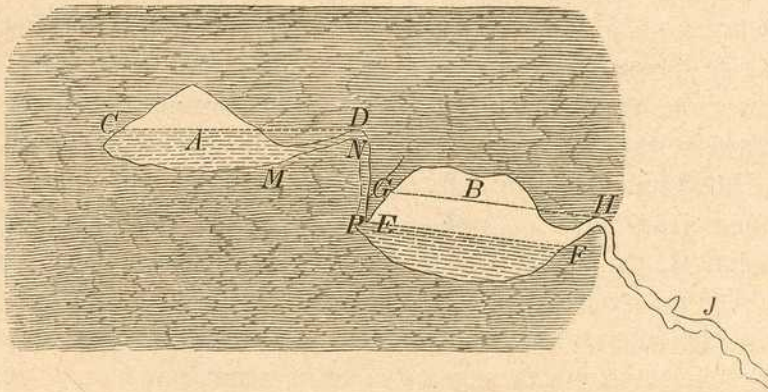
WWW.UNI
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

због веће количине воде, која је сада над каучучном цеви, потмулије је од првога клокотања у тој истој канти.

Из експеримента излази да се мора претпоставити још један резервоар В, сли-

чан резервоару А. Исте прилике у земљишту доводе и њему воду. У ту воду потоњен је отвор Р, цеви МНР. Ниво, који је потребан, да би се операција Потајнице извршила, вода мора да заузме,

Вертикалан пресек Потајнице

A = резервоар, који се види

B = хипотетичан резервоар.

Линија CD означава ниво воде у резервоару, кад вода почне сплашњавати.

Линија EF означава потребан ниво воде у резервоару B, да би било првог клокотања.

Линија GH означава ниво воде у резервоару B, кад вода почне у њему сплашњавати.

— иначе нема операције. Кад вода дође до оне своје константне границе и пређе висину окуке услед већег притиска са стране резервоара А (атмосферски притисак + притисак воде пад окуком), она се преко окуке N острмљује низ део цеви NR и потера ваздух пред собом. Отуда ниво воде у резервоару А најпре мало спласне, па пошто вода сиђе низ цев NR ониско и јако збије ваздух, он се пробија кроз воду и настаје клокотање. И даље отицање воде бива тачно по принципу двокраког натеза.

Јасно је и то, да се вода пење и задржава исти ниво и у резервоару А и у цеви MN на основу принципа комуникационих судова. Воде не заостаје у резервоару, што је случајно таква конструкција

резервоара А. Цев је ниско спуштена; њен је доњи део продужење подине резервоара.

Први услов за истицање воде, да је атмосферски притисак + притисак воде над окуком већи од притиска са стране резервоара В, идентичан је са условом за отицање воде код Танталова суда; једнако пењање воде и задржавање истог нивоа у резервоару А и цеви MN принцип је комуникационих судова; кад се испуне услови за отицање, вода мора отицати, докле год има воде у резервоару А, по принципу двокраког натеза.

Код Потајнице се, као што смо рекли, разазнају два клокотања: краће и слабије по јачини, и дуже од два гласа и интезивније. Ова су два клокотања одво-

јена, осим тога, још и извесним интервалом времена.

Друго клокотање код Потајнице, кад се резервоар А са свим испразни, збива се онако исто као и у експерименту.

Да би објаснио шум и жуборење, који трају за време другог клокотања, па се и доцније продужују, репродуковао сам, што је могућно боље ону падиницу, шљунком и песком покривену, одакле избија вода Потајнице. Из шума и жуборења, који се чују, и из тога, што вода Потајнице избија у кључевима на 20 мет. од оног резервоара Потајнице, који се види, излази да мора постојати неки одводни канал од резервоара В, па до оне падинице.¹⁾ Из тога онет што вода избија тек после другог клокотања, извесно је да и у томе одводноме каналу има окука и да је потребно да вода и у другом резервоару В достигне извесну висину, рецимо Н, да би могла отицати. Ради овога сам градио експеримент, само је у напред било јасно и близу памети, да се у каучучној цеви не може збивати шум и жуборење онакво, као у изверуганом и пуном окука, пространијих шупљина и преградица каналу Потајнице. И у овом су каналу онакве исте неправилности, и ако у мањем размеру, као у оном тавнику Дубочке Пећине, из којег долази Попор, као у каналима преконошке и злоске пећине и т. д. При експериментовању сам узео једну канту, у њу утврдио при дну на лакат превијену каучучну цев, а други крај цеви спровео у плекани један суд, у којем је било песка (ташмајданског) и

¹⁾ Одакле почиње одводна цев другог резервоара, да ли је и она тако положена, да јој је могућно сву воду из резервоара В извући, или нешто воде заостаје, питања су на која се не може поуздано одговорити, али она и не доприносе к објашњењу ствари. Међу тим, судећи по оној великој количини воде, која избија испод падинице, вероватније је да је и цев ГН тако положена да извлачи сву воду из резервоара В.

шљунка. Тај крај каучучне цеви засуо сам шљунком и песком и озго добро набио. Кад сам насуо воде до потребне висине у канти, зачу се слаб шум, које је произведен потискивањем ваздуха водом; вода поче у кључевима да избија по многим местима онога песка и настави тако док сва не одиђе.

Да ли канал НЈ почиње лактасто одмах од резервоара В, или је мало даље од њега лактасто пресавијен, није од утицаја на објашњење. Али да су такви канали у природи пуни окука и неправилности и да их и овде мора бити, извесно је. Лактастом његовом окуком, било у почетку било даље, објашњава се за што вода не отиче одмах, пошто се узме празнити резервоар А, но тек пошто се он са свим испразни.

У води, која избија испод падинице нема труња за то што се прочисти инфилтрацијом, и ако брзом, кроз песак и шљунак.

II.

Предео између извора и изворну област Ресаве, Раванице, Црнице, Грзе, за тим Црне и Злоске Реке и њихових левих притока (Радованске Реке, Боговине, Велике Реке, Сараке и Бељвинске) зваћу *Кршем Источне Србије*, за то што су овде појави крша најлепше развијени.¹⁾

Труп Крша Источне Србије простран је висораван, чија средња висина износи 807 м.²⁾ И највиши висови на њему не

¹⁾ Код *Кирхофа* има примедбица (Der Gebirgsbau des itlyrischen Karstlandes u Unser Wissen von der Erde Zweit B., vierte Abtheil. p. 303), из које се види да је, поред природе овога земљишта, и иста потреба као код нас приморала да се нађе име Карст за крашке планине. «Овде морамо стварати терминологију. Мештани знају имена само појединим деловима као и у Алпима, која не вреде за прегледно представљање.»

²⁾ Израчунао сам из 90 мерених тачака Крша на карти географског одељења нашег Јенералштаба (секције: Бања Брестовачка и Раваница).

одмичу много један од другогa. Велика Грета висока је 1301 м. Стража, која представља голи крш са правцем с.з.—ј.и. висока је 1296 м. Млада Гора 1229 м. Јавориште 1188 м. и Малиник (Велики пад Злотом 1172 м. и Мали над Подгорцем). Било Малиника пространа је пољана обумљена са стране проређеном гором, а по темену њеном вири каменити костур кречњачки. Падине су му према Злоту све у виду литица, и на таквом једном стрмцу и Злотска је Пећина. Таква је и Микуљ (1080 м.), који се издиже источно од Злота.

Најбоље су изражени појави крша на Стоборима и Котлу сев.-зап. од Злота, и у западном делу Крша око извора Ресавице и Грзе. Стобори и Котао су саздани од вртача, понора и пећина, тако да се ни капка воде не може на њима задржати, нити има и једне нормално створене долине. По њима има вртача врло великих и са свим неправилног облика, па се и у њима налази 3, 4, 5 или више мањих левкастих вртача. Тако Курматори представља велику, неправилног облика вртачу, у којој је 5 мањих. На Стоборима постоје 2 вртаче, у којима се налази по 5 мањих итд. У западном делу Крша такве су вртаче Игриште, Трговиште и Вртача (Валкалуца), по којима има много стромора. У Игришту нестаје неколико мањих понорница, а у Трговишту, поред осталих мањих, и већа Голубишина. Има и поља у овоме западном делу, као што су Мала Брезовица и Добра Вода, пуна мањих вртача; на њеној ј. и. ивици нестаје понорнице Фрасула, а на истоку од ње понире у пећину Добра Вода. И у области око Сена, где кречњак лежи непосредно и конкордантно као повлата преко каменог угла, и где је слабе моћности, цело је земљиште засе-

јано вртачама.¹⁾ Брезовица, која је ј. з. од Злота, зараван је али средином више угнута, куда протиче типски кршна река Брезовица. Она извире врелом на с. и. делу заравни, испод Брезовишког Виса (1014 м.), па понире у вртачи (891 м.) на његову ј. з. делу, ма да јој је воде и дотле нестајало кроз издухе у кречњаку.

И у осталом кршу Источне Србије има врло мало нормално развијених долина, и мало је река које не би губиле воду по издухама или им не би воде са свим нестајало по понорима и безданима, али је све то много развијеније на овом делу крша. Овде су речне долине или поља или слабо издубљене јаруге, у којима вода избија на једном крају врелом, а на другом је нестаје у понору. Брезовица је тип река, које кроз наш Крш теку. Речица Некудово у западном делу крша губи се у пећини под Антревелем. Таква је и Дубашина, која извире испод крша Велике Кртје и која би, по правцу својега тока, хтела да утиче у Бељвинску или Злотску Реку, али је нестаје по вртачама Стобара. Ваљаја, која се састоји из Станске и Вратоломијске Реке, изгуби се у стењаку и камењару. Средња Река (Бемижлок) избија врелом испод Букура и Тилва ку Макриш (Брдо са кисељаком); пред понором својим прима с десна²⁾, код Стрњака, речицу, једнаку с њоме по количини воде, Кленциш, па обе залазе у пећуре. Микуљска Река, која тек пошто поред Микуља протече, узме на се то име, пропада у понор. Све те три речице иду једна другој на сусрет,

¹ Хофман. Извештај г. министру финансије о сељском мајдану 1875 год. стр. 6.

² Мишковић. Хидрографија независне кнежевине Србије стр. 159. По карти нашег генерал-штаба Средња Река и Кленциш иду у сусрет, али понире, не састављајући се.

и, кад не би биле у кречњачком земљишту, које им воду одузима и тиме слаби њихов ерозивни утицај; поуздано је, да би престругале препреку, саставиле се и створиле нормалну долину. Али огранци Стобора са севера и Малиника са југа, пуни вртача и понора, испречили су се пред њих и натерали воду тих речица да ствара себи подземно корито и да њиме тече. Правац тих река је с. с. и. — ј. ј. з., а главни је правац Злотске Пећине (Гаура Лазари) с. — ј., у колико је до сад испитана.¹) Врло је вероватно, и ако за њих немамо онаквих доказа као за сврљински Тимок или Врело Млавино, да већа количина њихове воде избија као Злотска Река из врела код Лазареве Пећине. Пред правца, томе иде у прилог и велика количина воде, која одавде излази. Подземни ток њихове воде од повора, на до Вреда код Лазареве Пећине износио би око 6 км.

¹ Злотска Пећина лежи 2,5 км више Злота. Издигнута је неколико м. над коритом Злотске реке. Испод уста пећинских на неколико м. избија јако врело, које се, по свој прилици некада изливало кроз уста пећинска, а тек доцније, пошто су уста степњена муљем и камењем што га је вода доносила или што се сурвавало, морала је вода себи тражити други излаз, и нашаа га онде, где сада врело истиче. Канал се пећински дели на више рукава, који воде у пространије тремове; западни је рукав претрпан стенама, које су се од тавана пећине одвалиле, те се њиме не може ићи. Главни правац пећине управљен је северу паралелно са слојевима кречњака, који југу падају. Са тавана и зидова пећине капље вода на много места, те је и унутрашњост пећине влажна, а окићена је сталактитима и сталагмитима од којих су се ови последњи наслагали на глину, која застире дно пећине. Гдешто је ова глина покривена ситом. У овој су глини инфилтриране ситом или инкрустиране кости пећинског медведа и рбине од земљаног посуђа. Нађено је и шиљо од јеленог рога (Хофман. Трагови пренсторијског човека у Србији. Гласник уч. др. II, стр. 13.) Ј. М. Жујовић нашао је у њој костију од пећинског медведа и од лава пећинског (*Ursus spelaeus* и *Felis spelaeus*). Основи за геологију краљевине Србије стр. 116. Скоро је Мих. Ст. Ризвић послао геолошком кабинету једну вилицу и зубе, по свој прилици, од пећинске хијене.

Кад се прилази путем из Параћина преко Честобродице Кршу Источне Србије наилазимо на први његов изданак *Бабу*, прав масиван гребен, сав из кречњака. Испод огранака њених код Св. Петке избија јако *Врело*. Оно је најјаче у басену једном одакле одилази цела речица и слива се у Грзу, леву природу Црнице. У екскурсији са г. Јов. Жујевећем био сам 25. Марта пр. год. на томе Вреду, и температура његове воде износила је 11° Ц. при температури ваздушној од 18° Ц. Зими се никада не мрзне.

Одмах иза Св. Петке прокинута је велика кречњачка маса Источне Србије црвеним пешчаром, који се пружа од Манасије, ма да и по њему има још неденудираних одломака кречњачких (на Самањцу). Пред Стражом, идући од Честобродице, настаје опет кречњачко земљиште пуно вртача и траје до Кривога Вира. Пред Стражом понире у вртачу поток *Пониквице*, као што се по вртачама губи вода и осталих потока овога земљишта. У Кривом је Виру глава Црне Реке,¹) која избија на два места, у *Пећури* и *Вреду*. Уз Црну Реку идући Пећури улази се у

¹ Од мештана чуо сам да је тако зову, а осим тога и Кривовиреким и Црним Тимоком. Тако је названа и код *Милићевића* (Кнежевина Србија, стр. 873) и код *Д. К. Јовановића* (Црна Река, стр. 6). *Каниц* исправљајући Кипертову карту Србије (*Beiträge z. Kartographie d. Fürstenthums Serb. Sitzungsber. d. k. Akad. d. Wissensch. B. XLVII* стр. 81 и 82) вели да се та вода зове Мали Тимок (а не Црна Река као код Киперта), а Црном се Реком зове поток, који протиче кроз Врестовачку Бању и стиче се код Метовнице у „Мали Тимок.“ Ами додаје, да се збиља од утока Црне Реке, његов М. Тимок зове и Црном Реком и Црним Тимоком. Ами Буе (*La Turquie d'Europe, Tome troisième* стр. 486. 1840) вели да Црну Реку бркају са Тимоком, док је име Црна Река — име једнога округа. Поуздано је, као што се и из *Каница* види, да се ова вода зове и Црном Реком, на би у географији, и ради разговетијег разликовања и ради уклањања пометње међу овим Тимокима, најгодније било задржати само име Црна Река.

склоп са омчастим странама. На одсеку кречњачком, којим се склоп завршује, види се троугласт процеп при дну шири, одакле вода бије. Вода се острмљује преко две три степенице и пада у облику омањег скакавца. Висина одсека износи око 2·5 м. И над овим хоризонталним има вертикалан отвор, којим се може сићи у доњи процеп, кад је воде мало. Ширина реке, пошто се излије из Пећуре и изворчића око ње, износи око 5 м. и одмах меље воденица. Мало даље, низ реку, други је извор, Врело. Вода излази из два процепца у кречњаку, много мања од Пећуре и са-стаје се са водом из Пећуре. Има још неколико места у Кривом Виру, где вода избија из обале и притиче Црној Реци.

Количина воде, која избија из ових врела много је већа уз пролеће и зиму по лети. Температура воде изгледа да је константна и овде и у Врелу Св. Петке, јер се, као што кажу мештани, из Врела зими диже вапа (пара) и граде Мосури. Порекло је ове воде са Крша подземним каналима доведена метеорска вода. И Врело од три извора, које избија испод пута пре по што се пређе Миловачка Река и Врело Црнице, која извире из Пећине у Сисевцу и располаже врло великом количином воде, сведоче о прорешетаности Крша Источне Србије и о великој количини воде, која у унутрашњим шупљинама његовим циркулише.

(СВРШЕНЕ СЕ)

ШТА ЈЕ ОМОРИКА? *)

Г. Gjuro Sebišaniović наштампао је ове године у „Glasniku Hrvatskoga Naravnosl. društva Broj 4—5 God. III“ један чланак „Osvrt na nekoje osebne varaždinskih Conifera“ у коме на једном месту вели:.... „od kojih se pored *domaće omorike* (*Abies excelsa* DC) итд. стр. 263. А за тим вели: „da se obazremo na jednu osobitu varietetu *domaće omorike*, коју називамо „*visi-jelom*“ (*Hängefichte*, *Abies excelsa* DC var. *viminalis* Casp.) стр. 267.

„Prirodoslovac Caspary ustanovio je za Švedsku jednu varietetu *omorike* (*Abies excelsa* DC = *Picea excelsa* LK) sa višeim grančicama, коју је њемачки назвао „*Hängefichte*“.... па су им и иглице нешто дебље и са jačim srhovima него ли у *obične omorike*“.

Из овога што наведосмо може се видети да г. Себишановић наводи две омо-

рике: „*домаћу* и *обичну*“. Ну, да ли је тако, сад ћемо видети.

Šlosser и Vucotiniović у својој флори¹ између других четинара (*Coniferae*) наводе и *Abies excelsa* Poir. нар. име: „*Jela vitka*“. Дакле они за *Abies excelsa* наводе нар. име: *jela vitka*. Они дакле наводе не две, него ни једну *оморику*.

Да видимо шта пише Шулек, о имену *оморика*, у своме „*именику*“² *биља*“ стр. 265:

„*Omara*, (*omarika*, *omora*, *omorika*), polj. *omar*, *omor* (= *Berberis vulgaris*), 1, *Nadelwald* (Panč. Šum. drv. 153); 2, *Abies excelsa* DC (Vuj) v. *omara*. — *Omarika*, *Punis* L. (Vuk) v. *Omarika*.

¹ Dr J. C. Šlosser i Vucotiniović. Bilinar. Flora excursoria итд. Podporom jugoslov. Akademije u Zagrebu 1876 г. стр. 467

² Dr B. Šulek. — Jugoslovenski imenik bilja. Troškom jugoslovenske Akademije.

Omorica, omorika, 1, *Abies excelsa* DC (Vuј. Vuk Crnag); *Pinus omorika* Panč. v. omara.

Шулеково Vuј. ево шта је:

„(Vuј) = Presvietli biskup bosanski O. Vuјičić, prijatelj biljarstva, sabrao je u Bosni množinu hrvatskih (тако!) imenah bilja koje iz ljekarušah, koje iz ustijeh naroda. Svoju zbirku predade preč. gosp. kanoniku Mihovilju Pavlinoviću, a ovaj ju izvoli meni poslati“ стр XXII

Да ли и колико треба пажње поклонити овој Vuјичићевој збирци, нека ми је дозвољено да наведем овде неколико речи мога драгога учитеља Dr J. Панчића¹: „Два су се рода научених људи занимала збирањем речи: језикослови и природослови, кадшто су се у посао почали и такови, који ни језика ни природи ствари познавали нису, а врло ретко су оба знања била у једном лицу. Већина речника, које су први списали, садржи множину некритичних речи често само за то узетих, да их има више, производи су пак оних других за то неупотребљиви, што су више из књиге но из народа црпени.“

Па с тога и овој Vuјичићевој збирци не може се никаква аутентичност придати.

Шулек наводи и Вука, а ево шта стоји у Вуковом речнику стр. 459.

„омара, f (у Ц. г.) cf. оморика.

А пред њима букова *омора*. — оморика f. die Fichte, pinus.“

За тим Шулек наводи и Панчића, а ево шта Панчић вели у томе спису² на који се Шулек позива: „Оморика као да је име заједничко овој (*Pinus picea* L) и слеђујућој фели (*P. Abies* L), бар су ми моји знанци на југу показивали под тим именом час јелу, час смрчу, чему у потврду

¹ Dr J. Pančić. Рибе у Србији. Београд 1860 године.

² Dr J. Pančić. Шумско дрвеће и шибље у Србији. Београд 1871 год. стр. 153.

иде и то; што се под омаром на нашем југу разумева шума јелова и смрчева, пак и борова или у опште оно што Немци зову *Nadelwald*“.

Овај спис Панчић је штампао 1871. год. а тек 1876. г. открио је коме дрвету припада име оморика.¹ Дакле до ове године могло је се име оморика узимати за ово или оно дрво, али од ове године (1876) помоћу творца српске флоре, не давно преминулог Панчића, тачно је утврђено, да име оморика припада једино четинару *Picea omorika* Panč.

А сада још нешто, из Шулекова речника, да наведем:

„*Abies DC* jela, jel, ela, jala, jelva, smrča, smreka, smereka, capin, čamić, čam.

„*Abies excelsa DC*. omara,² omerika, omora, omorika, smereca, smreca, capin.

Abies pectinata DC jelva, vita jela, jelka, jedla, ela, jalva, smreka, borika, hoja, fojka, frenja, pruca“.

Из ова три примера види се какву је збрку направио Шулек од речи: оморика, јела, смрча, бор. Из овога се никада не би могло сазнати шта је јела, шта ли смрча. Међу тим наш народ неће никада назвати јелу смрчом или обратно.

Ово смо само за то навели, не би ли ма где нашли г. Себишановићеву „домаћу и обичну оморику“; али на жалост, његових оморика нема у овим двома делима које је издала југословенска Академија.

А сада да видимо шта вели наш вредни отац Јестаственице у Срба, Панчић, о свој оморици.³

¹ Dr J. Pančić. — Eine neue Conifere in den ostlichen alpen. Belgrad 1876 г.

² Омара значи шуму а не једно дрво (горњи Вуков пример). У ужином окр. у селу Семегњево чуо сам 1887 год. где ми један старац причајући рече: „Родио се у омару“.

³ Dr J. Pančić, Оморика нова фела четинара у Србији. Прештампано из „Тежака“. Београд 1887 год.

Већ први пут, 1855 г. када сам по ужичком округу путовао, дознао сам за оморик, да негде у том крају расте, али ми нико није умео да покаже то дрво, а кад бих питао на шта оно личи, једни би ми одговорили да личи на јелу, други да више личи на смрчу, а већина је била мишљења, да је јела и оморика једно исто дрво....

Први поглед оморике и њеног ситног рода утврди ме у мојој првој мисли да то није ни јела ни смрча, већ да је то за нашу флору нова фела дрвећа“.

Док се Панчић преко 20 година мучио да веже име оморика за оно дрво којим је оно од народа названо бог зна кад: догле г. Себишановић за тили часак нађе две оморике. Па чак он нађе да има оморике и у Шведској (стр. 267). — Штета што није овај свој спис наштампао на ком страном језику, те би бар тиме странце упознао, да имају оморике ближе својих кућа, те да не морају ићи чак у Србију ако желе видети оморик.

Бићу слободан да овде наведем народна имена четинара, који у Србији дивљи расту. Ево их:

- јела (*Picea excelsa* Lk).
- оморика (*Picea omorika* Panč.)
- смрча (*Abies pectinata* DC).
- бели бор (*Pinus sylvestris* L).
- црни бор (*Pinus Laricio* Poir)
- муника (*Pinus Leucodermis* Ant).
- сомина (*Juniperus Sabina* L).
- црвена фења (*Juniperus oxycedrus* L)
- црна фења (*Juniperus communis* L).

Кад је реч о четинарима (*Coniferae* Juss) да кажемо још коју. — Г. Себишановић у том свом чланку има и кратак систематски преглед *Conifera*, који је узео по Endlicher-у.¹ Међу тим много је боља

¹ Endlicher, Synopsis Coniferarum. Sangalli 1847. године.

а и природнија подела четинара, по нашем мишљењу, она коју су поставили Бентам и Хукер¹ и која је у свима новијим делима заступљена.

Најновије дело о четинарима јесте од L. Beissner-a,² које је изашло прошле године. Бајснер у том свом делу узео је исту поделу која је и у делу „Genera plantarum“ енглеских ботаничара. Све се *Coniferae* деле на два реда. У први ред долазе фамилије:

I Cupressineae,

II Taxodiaceae,

III Taxeae,

У други ред долазе фамилије:

IV Podocarpeae,

V Araucariaceae,

VI Abietineae.

У фамилију *Abietineae* долазе ови родови:

Pinus L. (немач. Kiefer)

Cedrus Lk. (немач. Zeder)

Pseudolarix Gord. (немач. Goldlärche)

Larix Lk (нем. Lärche)

а за тим

Picea Lk (*Fichte*, *Rottanne*) са две секције:

I Section: *Euripicea*, праве јеле где долази наша јела, *Picea excelsa* (Lk Syn. *Abies excelsa* DC.)

II Section: *Omorika* Willk. камо спада од европских четинара само наша оморика, *Picea Omorika* Panč. и 5 ваневропских специја.

У исту фамилију (*Abietineae*) долазе још и ови родови:

Tsuga Carr.

Pseudotsuga Carr.

Keteleeria Carr (Хукер овај род спаја са *Abies*).

¹ G. Bentham & Hooker J. D. у делу „Genera plantarum“ итд. London 1880 г.

² L. Beissner. Handbuch der Coniferen-Benennung. Erfurt 1887 г.

Abies Lk. У овај род иде и наша смрча (*Abies pectinata* DC.) и др.

Ове исте поделе држи се и Dr Вилком у своме делу¹ које је прошле године довршено. Код њега је *Picea excelsa* Lk. Fichte, Rottanne, јела.

Picea omorika Panč, Оморика.

Abies pectinata DC. Edeltane, смрча.

Не знамо шта је могло навести г. Себишановића да узима стару Ендлихерову поделу четинара, кад је ова, коју горе изложисмо новија, боља и природнија, јер су при овој подели узимати у обзир и анатомски карактери.

Овим чланком хтео сам да расправим питање: име Оморика коме четинару припада, а мислим да ће сада и г. Себишановићу бити јасно, да име оморика припада само оном дрвету, које је Панчић у Србији открио (*Picea omorika* Panč) и ни једном другом; и које је уведено у науку као једна нова фела четинара а расте у Србији, у Заовинама и Растишту окр. Ужички, и у Босни на брду Стоцу.

4 Децембра 1888 г.

У Београду.

Жив. Ј. Јуришић.

ИЗВОД ИЗ ГЕОГРАФСКИХ ПУТОПИСА

Најновији наставни план за наше средње школе одредио је и географији као и осталим наукама место у нашим средњим школама. Ну овај најновији наставни план, распоређујући и сам већ сређени географски научни материјал по класама, који би ваљало савладати и прећи са ученицима дотичних класа са по два часа недељно (прва класа три часа), унео је и једну најновију новину — унео је *путописе*, или описивање појединих покрајина, по описивању путника испитивалаца.

Свакојако већ се више не да спорити, да је географска наука за ових последњих десетина година узела необичан полет, и да се из дана у дан све више истиче на површину као права и самостална наука. Јер многобројни и одважни, а понајчешће још стручно образовани путници свих готово данашњих културних народа и држава непрестано теже и траже са највећим са-

мопрегоревањем, презирући свакојако често непојамне неприлике које их на путу сналазе, да само испитају и проуче још до сада непознате и неиспитиване пределе на кугли земљиној. Осим тога у свима овим културним државама (као у Русији, Инглеској, Француској, Немачкој, Аустрији и т. д.) већ поодавно постоје чврсто организована географска удружења, махом под заштитом своје државне управе. Поред тога и удружења приватних и радозналих људи чешће припремају експедиције за извесне покрајине. У том правцу још доста припомажу и трговачке компаније, које поред својих трговачких послова и географији учине неоцењиве услуге. Једном речи сва ова удружења, располажући обилним средствима, учинише, те и област географске науке постаде шира и самосталнија.

Па и путници испитиваоци потпомогнути свима средствима модерних проналазака доиста су већ и успели, да својим огромним радовима прошире област знања о земљиној површини и да га обогате ог-

¹ Dr M. Willkomm, Forstliche Flora von Deutschland & Oesterreich. Leipzig 1886 г.

ромним и занимљивим али и научним материјалом. И географија као наука потпомогнута поменутиим удружењима а нарочито још и трудовима путника испитивалаца знатно је већ проширила свој научни опсег. О овој се науци неће моћи више казати, да је она једна од заборављених, забачених и напуштених наука, којој би, као од пре, уделиле по коју мрвицу остале науке. Она данас већ није више као неки конгломерат других наука, нити је она више само нека садржина свакојаким бележака, које би тек за невољу послужиле као какав прилог историји. Данас она без поговора заузима и осваја такав положај међу осталим дисциплинама, да се већ почиње јављати као самостална и независна наука међу осталим наукама. Она данас не проси, већ дели; она је данас врло богата и независна. А тако јој стање без сумње створише поменута удружења, а нарочито неуморни и драгоцени радови путника испитивалаца.

Као год што је нагло напредовање природних наука у овоме веку изазвало тежњу, да се учињена посматрања, пронађени и испитани закони и њихова примена у техничким пословима популаришу, и да свеколико имање ових наука буде опште човечанска својина — исто је тако данас и у географској науци настала жива тежња и потреба, да се и она, као самостална наука, примени на општу корист свеколиког човечанства. Па они огромни и успешни радови одважних путника испитивалаца и проналазача нових земаља не остају више неспажени, већ се и геофизика и геологија, ботаника и зоологија, метеорологија и климатологија, антропологија и етнографија, културна историја и статистика богате овим најновијим и неисцрпним благом, које је сакупљено по најудаљенијим крајевима наше земље. Овим се благом данас поносе

и хвале многи универзитети, на којима је географска наука стекла себи самосталну катедру. Па и средње школе у том погледу не осташе неспажене, јер се и тамо живо отпочео посао, да се и у њих унесе што више проширеног и најновијег географског материјала.

И изван школе већ се опажа живахан покрет и необично интересовање за познавање нових земаља, нових народа на кугли земљиној. Тако интересовање за географску науку и учинило је, те се почеше стварати читави низови географских књижица, које сваком поде образованом човеку пружају занимљив а и поучан материјал. Исто тако и наставницима географије дају оне обилата градива за дубље познавање саме науке.

Остављајући за сада на страну то питање, да ли ће ови путописи и у нашим школама колико толико проширити и утврдити код ученика географско знање, и да ли се оваки путописи заиста могу употребити за географију као научна грађа — ми ћемо претходно изнети у најкраћим изводима неколике путописе најнепознатијих предела по Азији, Африци, Америци и Аустралији, који ће извесно поред саме радозналости дати и корисне поуке без обзира на то, што се таки путописи налазе још непречишћени нити систематисани.

а) А з и ј а.

- 1) Руска експедиција на новосибирска или Лијаковска острва.

Априла 1886. године два другара, барон Тбл и доктор Бунге кренуше се из Ајцергајдаха на острво Лијаков у намери да проуче његов геолошки састав. Ну претходно се обојица споразумеше, да поделе посао, т. ј. да д-р Бунге предузме испитивање острва Лијакова, које је неоспорно врло богато у фосилима, а г. Тбл

да иде на острво Коћељни. Пре него што би овај споразум извршен био, први путник покушаваше да топографски премери један део источног приморја острва Коћељни. У том послу врло је мало успео, јер му сметаше рђаво време и оскудица дрва за гориво, која се само као напос нахођаху на неким местима. Због тога се он врати на јужни крај острва и 25 Маја пређе на острво Лијаков. За то је време већ г. Тол походио острва Фађејев и Нови Сибир, и ту посматрао тако звано „дрвено брдо“. Ово је брдо тај свој назив добило од путника испитивалаца у почетку овога века. И већ као што се види, ово брдо показиваше леп терцијерни профил са дебелима дрвећа, које се већ у угаљ претворило. Осим тога ово је брдо пуно отисака и окаменотина од лишћа и свакојаких плодова и приближно се слаже са терцијерном флором Гренланда и Шпицберга, о чем су већ научењаци писали (н. пр. Хер.)

Кад се г. Тол вратио на Коћељни, отпоче испитивање овога острва, и за 40 дана беше га опловио. Са најсеверније тачке опазио је он још и острво Саников, на које још нико долазио није и које је од прилике на 100 миља удаљено.

Што се тиче геолошких особина овога острва дало се константовати, да се његова северна половина састоји из девонског наслагања, докле се на југу опажа формација тријаса. Флора показује неколико врста биљака и око тридесет врста прорашћа које цвета. Лето врло пријатно беше, а температура показиваше 10°C, докле скоро сваки дан проврткаваше снег. Свеколико приморје беше претрпано ледом, а у неколико долина снег се и преко лета задржаваше.

Крајем октобра г. Тол оде своје другу на Лијаков, пошто је хладну периоду Септембра и Октобра провео у односно при-

јатној земуници. Д-р Бунге беше у испитивању овога острва знатно спречен због оскудице јелена, јединог саобраћајног средства у овим пределима. Ну при свем том опет је он науци доста привредио. Надмашна формација овога острва јесте свуда само кватернерна изузимајући неколико грапитних брежуљака. Проломи од леда беху испуњени наслањањем глине из које опет вираху фосилне кости. Овде се појављују они исти одношаји који се прилично слажу са онима на Ешодцовом заливу у Беринговом мороузу. Поред фосилних остатака од мамута, риноцера и мошус-вола пронашао је д-р Бунге још неких остатака од две врсте волова, јелена, коња и гдекојих мањих животиња о којима се ишчекује да наука свој суд изрече. Флора је далеко обилнија од оне на острву Коћељни. Оба су острва оскудна у тицама, ма да се то не би могло очекивати, судећи по положају оба острва. Такав је случај и са инсектима. Око острва Лијакова мало има рибе, али на острву Коћељни нађено је лепих лососа.

2) Потањиново путовање у Сибир.

Г. Потањин писао је једно писмо секретару цар. руског географског друштва у Петрограду 13 Новембра 1886. године из Иркутка. То писмо гласи:

„15. јуна т. г. остависмо Хаотај и дуж реке Ецине дођосмо у варошицу Мушин. Целом дужином обале простире се 2—3 километра пространа зона обрасла каламагростисом (род ситине) и еуфратском тополом. Преко ове зоне шири се пустиња. Ецина је пловна, ма да на њој има и бродова (прелаза). На север од Мушина обале су Ецине малени брежљуци кречњака и пешчара. У доњем току Ецина се дели на два рукава. Један се слива у језеро Сугу—Нор, које је већ у пола исушено, а други се рукав слива у слано

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.univ.rs

језеро Гашиц—Нор. Ми узесмо пут који води западним крајем овог језера, где на просторији од 75 килом. не нађосмо ни пијаће воде нити и шта од биљнога света. Пошто дођосмо на северну обалу овог језера, наши караваци већ наступаху на огранке Алтајских планина, које се одавде почињу делити на четири упоредна ланца. Ми се испесмо на оне с јужне стране што се зову: *Тосту*. Подина овог ланца стрмо се спушта према језеру. Овај је ланац око 60 километара дугачак и иде у правцу са Ј. на И. Вегетација је ових предела у многоме различита од оне око Еџининих обала, и већином се састоји од зељастих биљака. Пошто прођосмо језеро Оерк-Нор, спустисмо се у долину реке Туји, где први пут опазисмо аришевину. Одавде остависмо обалу реке Туји, како бисмо обалом Тамира доспели до реке Оркеона у коју се слива река Тамир. Тада изађосмо на велики и главни друм, који од Сурге у у Уласутај и Кјахту — нашој последњој етапи — води. Ту стигосмо 23. октобра.“

3) Пут у Тибет.

Успешан рад ђенерала Пжеваљског у Тибету не даваше мира Инглезима све догле, докле се и они не накатили да продиру у Тибет. Ну инглески путници испитиваоци описују махом све тешкоће на путу у Тибет које мораше савлађивати. Тако они описују, како путник мора да савлађује јаку и неодољиву хладноћу, тежак и опасан пут преко снежних висова и многе друге неповољности. У пограничној вароши Пери-Донга на догледу огромнога виса Кунг-Дунга а на маленом одстојању од британско-индијске границе морају се путници борити са снегом и ледом још у почетку октобра. Нешто мало даље одавде на север већ се преко дан у спаваћој соби вода мрзне. На опет за то сунчани су зраци тако оштри

и тако јаки, да прже лице. Тако је несносна и она сјајност снега, да су путници приморани да од Кан-Суа, па и по осталим деловима Тибета, ради очувања свога вида, везују испред очију црне репове од Јама, због чега такав караван врло смешно изгледа.

Што се тиче физичке особине Хималаја, о томе је већ Варен Хестингс први изнео занимљиву аналогију Анда и Хималаја. Оба планинска система састоје се из три упоредна ланца. И у Андима и у Хималајима имају своје почело велике реке, које се у унутрашњости и склопу ових ланаца пробијају и теку. У оба ова планинска система постају многобројне реке, и у средњим Кордиљерима с обе стране тих ланаца проваљују и избијају на последњи спољашњи ланац.

Тибет је без сумње највише земљиште у старом свету, исто као и долина Кито у новом свету. И у једном и у другом свету налазе се сметње за прелаз (приступање). Овако би се упоређење могло још и даље чинити између Инкине земље и Тибетског висоравна, јер главни производи и у једној и у другој земљи јесу вуна — у Перуанској од Ламе, Алпаке и Вакуне, а у Тибету од оваца и кашмирских коза. Осим тога обе су земље богате у драгоценим металима и у разноврсном житу. Оба народа, ма да су тако много један од другог удаљени, ипак имају неке заједничке обичаје, навике и верска посматрања.

* * *

Ђенерал Пжеваљски најочигледније описује своје путовање по северним пределима Тибета. По некада је тамо тако јака и страшна хладноћа, а ветар тако оштар, да путнику ције ни могућно да на коњу опстане, а када би се свирио с коња и пешице пошао, онда би се преко мере

уморио. Па и када је најлепше време, онда је ход од двадесет километара за човека и његову издржљивост тако тежак и суморан, као кад би на обичној каквој историји два пута толико ишао. Често око по дне тако јак ветар духне као најјачи оркан и испуни ваздух песком и прашином, те због очију даље путовање постане са свим немогућно, ма да се ипак 8—10 километара може путовати. Ну после тако јаког физичког умора већ би потребно било да се очи и тело одморе и сном укрепе. Само тако што не може ни бити, јер ма да се човек врло уморан осећа, опет се не може као што треба сном окрепити. Неприродно сух ваздух чини те је човеку врло несносно и осећа, као да се на њ читава планина навалила и уста су му са свим суха. У таквом случају ласно је појмити како је тешко и мучно носити са собом ствари, одређивати логориште, кувати јело, па поврх свега тога предузимати још и научна испитивања. Због ванредне реткости дрва која се слабо за гориво употребљују, путнику ништа друго не остаје, већ да за гориво употреби *аргол*, т. ј. суху балегу од камила, јакова, оваца и осталих животиња, што путник путем сâм накупити мора. Ну и овакав материјал за гориво може само у неколико да одговори намењеном циљу, јер због ниске температуре слабо може кућању јела помоћи (само 85°Ц). Храна обичног путника јесте јечмено брашно помешано са најнижом врстом чаја, па онда сâ и смрзнуто овчије месо, које се на јачој хладноћи као лед стврдне, те се само секиром могу одваљивати комади и метати у лонац да се кувају.

Руси обично продиру у Тибет преко китајске области Кан-Су, прелазе преко језера Коконор и пењу се на вис Буркан-Буда. На њихову путовању њих не загушују никаква штетна испарења, о

којима по неки путник говори, ма да им камиле преко тибетске пустиње тако сустану, да са свим малакшу и по путу заостају. Тако су и средства за путовање недовољна, с тога је Пжеваљски могао долазити само до Плаве реке или до Јанце-Кијанга, која је од Ласе преко 800 километара далеко. Ну поред свих ових тешких околности које је он на путу савлађивати морао, опет је успео, да за три године пропутује Монголску, Кан-Су и северни део Тибета, и да на девет места определи магнетску деклинацију и да за седам места израчуна хоризонтални утицај земљиног магнетизма. Тако исто он је успео, да проучи метеорологију, физичку географију, ботанику и природну историју свега похођенога земљишта.

На послетку да напоменемо још и то, да планина Шага или Џонга чији су врхови вечитим снегом покривени, чини политичку границу између Тибета и Џајдаме или Монголске. Граница није баш тачно одређена, ма да тибетани мисле, да се граница њихове области пружа до на Буркан—Буду. Ну и ако баш тако тачно није граница одређена опет ваљда не ће доћи до озбиљне свађе, јер свеколика просторија преко својих 850 километара дуж друма за у Тибет управо од Буркан—Буде па до јужних подина Танг-Ла код Ласе — ништа друго није већ све сама дивљина без живе душе. Тек око обала Плаве реке опажају се по гдекоје гомилице полуцивизованих Тангута. Монголани зову ову пустињу „земља дивљих животиња“. Доиста је ово недогледна историја која се сматра као постојбина независних монголских племена Хора и Сока.

б) А ф р и к а.

1) Џилима'ндаро.

Још у старо доба постојало је предање, да у источној Африци има једна

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

висока планина која је вечитим снегом покривена. Тек 1848. године пошло је за руком неком немачком мисионару да о томе неке потврде даде. Од тога доба чињени су неки покушаји, да се до врха ове снежне планине доспе. Неки немачки барон Декен испео се једном на вис од 2400 метара, а други пут на 4200 метара. Ну тек Д-р Мајер, немац, доспео је месеца Јула 1887. године до на врх Килима'нцаро о чем сведочи и његово писмо прочитано у седници берлинског географског друштва:

„Доспео сам до истакнутог циља, доспео сам до највишег врха Кибо-Кратера. Одавде па још за 40—50 метара висине опазио сам нада мном глечерске стене, до којих нисам могао сâм доспети, јер мој пратилац и тумач Мефури — црнац, ипаче добар човек, беше због слабости 300 метара скоро изостао и легао. Да ли доиста глечер покрива само окрајке или сав унутрашњи кратер нисам могао сазнати, ну ипак је ова партија од корисних последица. Од села Марегла у Мафунзи стигох првог дана до најниже границе прашуме. Другог дана пређох кишни појас прашуме па до на крај Џонстонова места. Трећег дана настуших на рудину, која је обрасла са нешто мало жутилице и вриска (erica), ну без дрвећа и доспех до првог снега. Четвртог дана пређох цео предео без вегетације али све сами издиви од лаве и пепела и доспех до правог Киба. Петог сам се дана испео до највишег кратеровог краја и повратио на подину кратера. Посматрање беше на 14°Ц. Шестог сам дана снимао највиши плато између Киба и Кимавензе с читавим низовима вулканских брежуљака. Пошто сам одавде разгледао кратер и накупио неколико геолошких примерака, вратим се опет до првог снега. Ту сам неколико дана прикупљао збирку па се онда вратим у село Марегло, где сам 15 дана снимао, цртао

и прибирао. Исход овог путовања беше у сваком прегледу добар. Збирку носим са собом. Највиши врх Килима'нцаро износи 5692. метра.“

2. Руска експедиција на Хабешу.

Године 1884. отпрати Русија под старешинством *Ашшнова* око 40 козака у Хабеш (Абисинију). До пре годину дана (до 1886 год.) о тој се експедицији много што шта причало. Неки господин Магнус, који поменутој експедицији придан беше, држао је у седници етнолошког одсека царс. руског географског друштва предавање у ком беше саопштио неке важније податке о становништву Хабеша. О самим пак козацима напомиње г. Магнус како они себе сматрају да су прави руси ма да живе у малој Азији а на обалама Еуфрата између Ерзерума и Синопе и ма да немају никаквих непосредних поданичких обавеза према Русији опет се сматрају као слободни руски становници.

Ова малена чета имађаше најпре петнаест људи, ну овај број нарасте путем још за 25 људи. Они доплове у Одесу, па преко Александрије и Сујеца прођу све инглеске и италијске царинарнице, издајући се за трговце, који путују у Инђију. У јесен 1885. године доспеше они у Хабеш са великим товарима руског екипа и оружја.

Хабешани су у опште прилично негостољубиви и саможиви нарочито наспрам јевропљана, ну само русе дочекују они с раширеним рукама.

У Исмару, престоници вицекраља Рас-Алула, беше експедиција доиста сјајно дочекана и она обасипаше поклонима вицекраља. Пошто козаци провели десет дана у Исмару продужише свој пут и дођоше Него Јовану,¹ који их врло срдечно и с великим почастима прими.

¹ Цар Абисиније.

Експедиција по том проведе осам месеци у Хабешу, и свуда имађаше слободан приступ, а становништво предустреташе козаке као своју браћу. Хабешани мрзе мусулмане и са њима крваве ратове воде. Добро се чувају свега онога што из Јевропе долази и са неповерењем гледају на све туђинско. Отуда се даде и објаснити онај неуспех католичких, као и инглеских мисионара. Осим руса хабешани још једино симпатишу грцима, јер су од њих и веру примили. Друштвени и политички живот хабешана у свему је патријархалан. И ако се становништво дели на касте, опет се оно у животу тако јако не разликује. Благостање земље находи се на доста ниском ступњу. Становништво се поглавито бави сточарством, док је земљорадња врло неразвијена и несавршена. Трговина је незнатна, а трговачка роба јесте она која и највише прође има, као: ликери, ракије, памучни производи, оружје и различите ствари од челика и стакла. Они ове ствари размењују за коже, дуван, восак, златан прах и т. д. Извори прихода састоје се поглавито од ратнога плена. Клима је пријатна, а народ се одликује чедношћу и простим начином живота, према чему су и потребе врло малене и незнатне, како нижих тако и виших друштвених редова (каста). Они махом живе под шаторима и неретко се виђа како и сам цар иде бос.

Народ је у вери глуп, па и свештенству оскудева готово свако и најобичније верско образовање. Хабешки свештеници и калуђери махом живе од свога ручног рада и ни од кога не траже потпоре и милостиње. На обичајима и потреби засновано право врло је елементарно. Тако на прилику, донова казне тиме, што му одсеку леву руку и десну ногу. Дуван је строго забрањен, а кад ухвате кога да пуши они му одсеку језик и избију зубе.

Убилац се смрћу казни; а када би успео да у какав храм побегне и у звону зазвони, био би сваке казне ослобођен.

* * *

Други један француски путник испитивалац дао је извештај францускоме алиписком клубу о свом путовању у Хабеш и вели, како је 1885. године прешао ланац оних планина, које се простиру поред обала црвенога мора, и да се испео на вис Семени, који је 4600 стопа висок. Он је одавде посматрао целу околину и прегледао сву просторију између реке Такаце и језера Цане, које се находи на 1900 метара висине, а недалеко од Плавога Нила у ком кићаше безброј обичне рибе, па речни — нилски — коњи, крокодили, и т. д. беше испитао и проучио још једну нову планину, која се Рас—Дириан зове, и која је 4631 метар висока.

3. Шведска Конго-експедиција.

Часопис „Mouvement géographique“ јавља, да се барон Шверин већ налази на Конгу да изврши налог шведске владе. Пошто је походио Касају до Луба и горњи ток реке Конга до Стенлијева водонада, просмотрио је и испитао околину Леополдвила и у котлини Нгисе учинио још два истина незнатна али и врло важна просматрања — написао је два писма поменутом часопису, једно из Леополдвила од 30. октобра, а друго са доњег Конга на обали „Пренс—Будоан“ 15. децембра 1886. године.

Из ових писама узећемо само оно што би за географску област научне вредности имало.

На југ од Стенлијева Пула (Stanley-Pool) находи се област која се граничи Леополдвилем и Кинхасом, коју до сада још нико испитивао није. Барон Шверин на челу

једног каравана од четрнаест црнаца којима се придружио и Леополдвљски лекар Менсе, походио је и проучио ову околицу. Јужну обалу Стенлијева Пула чине стране равнице окружене луком онијих висова који додирују Стенлијев Пул само на његова оба краја, а код Леополдвља и Кимпока. Највишу тачку овог планинског лука, која је за 30—40 километара од обале Пула удаљена, зову урођеници *Мангеле*. То је једна планинска маса са свим особитога облика, који примамљује пажњу, и који према И. Ј. П затвара видик Леополдвља.

Оно земљиште, које се према југу простира, врло је дивно, добро наводњено многим рекама и потоцима. Па и према истоку протичу доста знатне реке, као што су: Нгела и Нцела. Ово је управо таласасто земљиште с благим повијарцима, а обрасло великим просторијама шумског дрвећа. Ово су прави Савани врло добро насељени. Г. Шверин је доиста и походио овде сва села, која се налазе у врло романтичном положају, и која су обрасла боабабом и палмом и сва беху необично насељена. Од ових села, која су у самој ствари и афричке вароши, најзнатнија су: Лемба, Кимбанго, Миконго, и т. д.

Ну врло занимљив и неочекивани део пута за испитивање беше онај планински предео, јер путници пронађоше овде таку земљу, која са свога геолошкога састава врло занимљива беше, а са свога фантастичнога и романтичнога изгледа навођаше г. Шверина, те се о њој непојамно овако изражаваше: „Овај ће предео без сумње некада у малом бити за Конго то, што је у великом Целовстонов парк за кршевите пределе, и доиста ће постати мета оних путника, који ради свог уживања траже романтичне и живописне покрајине.“

Централно планинско узло приказује се у облику коњске потковице налик на

пиринејски цирк, нема река, али је пул влаге. Подина и врх обрасли су густом шумом. Стране планина представљају апсолутно стрмените литице стврднутога песка, сјајне белоће, налик на „Доверов-клиф“ на француској обали Пула. На оном делу планине, што је окренут равници, формација је тако чудновата да урођеницима улева страхопоштовање. Ни једном приликом не усудише се урођеници да приступе овим литицама у уверењу, да на њима станују зли духови, јер је код њих у највећем жеку фетиштво развијено. Ни једне стазе нема која би овамо водила и ни један се урођеник не усуђује да овамо прати путника испитиваоца или да му ствари понесе. И г. Шверин или лекар Менсе оназише на више места поред величанствене прашуме још и шиљкасте и ваљкасте стене, као да их је човечија рука израдила, које се својом сјајношћу и белоћом живо распознају у тамном зеленилу шумскога дрвећа. Нарочито опаснише један голем монолит ваљкастог облика који је скоро 12 мет. висок и који многобожачким урођеницима за њихову веру служи. Овај би се монолит могао упоредити с деблом каквог огромног изглеђеног стуба или са старинским друјидским камењем, које се по гдегде у северној Јевропи налази.

Г. Шверин и лекар Менсе наумише сада да се испењу на вис Мангеле, који је уједно и највиши вис ових планинских висова. Тај је вис обрастао шумом и у исти мах показује и читаве редове белих од понора 30—40 стопа високих литица. Овоме се вису може приступити само с јужне стране једним узаним гребеном. Пењање на овај вис врло тешко беше, и путници морадоше секирама крчити себи путању кроз густу ситногорицу.

Чим се повеше, одмах са Анероидбарометром констатоване висину Мангеле, па се нашли, да вис над равницом износи

300 метара, а над морском површином 600 метара.

За тим је експедиција у овој околини провела два дана, па се онда повратила у Леополдвил.

Излет је трајао свега шест дана.

* * *

Најважнија притоцица, коју Конго с леве стране прима онде где су брзаци, јесте *Нгиси*. Ова река утиче близу села Нцела, а на 50 километара од Леополдвила. Ову је реку пронашао поручик Хакасон, агенат у слободној држави Конго. Њега је г. Шверин пратио на овоме путу као изасланик од стране шведске научне експедиције. Путници су се кренули из Леополдвила 1. новембра 1885. године, пошто су претходно спремили караван за Нцело и тада тек отпочеше проучавати реку, коју до сада још нико испитао није. Од ушћа па све обалом ове реке путоваху они за 90 километара, докле ова река још приличну масу воде имађаше. Главни правац ове реке јесте југо-запад (по компасу). Горњи ток, који још ни до данас није испитан, изгледа, као да иде у правцу са С. З. на Ј. И.

У опште се мислило, као да ова притоцица не може бити пловна, па чак ни на своме доњем току, где она око села Гонгола има широке водопаде. На овоме делу свога тока она се прелива преко тераса, које упоред са Конгом иду. Још се више тако што може опазити и у горњем току, који недогледним равницама тече, а ове опет равнице ограничене су на виду терасама земаља Јака и Замба. Изглед овога дела земљишта са свим је друкчији од онога, које нам приказује оближња стеновита зона. Преко тога земљишта поглед се шири на равне, шумовите, плодне и насељене земље. Свуда се опажају безбројне палме, дивно зелено жбуње, горостасна шума и велика насељеност са непрекидним низовима добро утврђених села, као што су: Килемфи, Нионго, Колондо, Банса-Ленги, Бембе, Кимпанда итд. Најзнатније средиште ове земље јесте *Моала*, где је стовариште слонове кости, чиме ово место знатну трговину води са урођеничким старешином Пула, и са Сан Салвадором. Поред тога Моала се налази још и на великом караванско-историјском друму, који обе ове тачке везује.

(Наставиће се)

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК 398-ми

8. Децембра 1888. г. у Београду.

Били су: председник **Ст. Марковић**; редовни чланови: **Јов. Ђорђевић**, **Сима Лозанић**, **Др. Н. Ј. Петровић**, **Љуб. Ковачевић**, **Ж. Поповић**, **Др. Љ. Недић**; ванредни чланови: **Михаило Михаиловић**, **Др. В. Бакић**, **Ђ. Станојевић**, **Момчило Иванић**, **Стеван Предић**, **Миљивој Симић** и **Коста Петровић**.

Деловођа **Мил. Марковић**.

I.

Прочитан је и примљен записник 397-ог састанка.

II.

Прочтано је писмо г. Министра просвете и црквених послова, од 8. окт. м. ПБр. 14010. којим се сироводи Савету молба г. Вл. Капића, који моли да се што пре реши питање о његовом делу „Србија“ које је упућено на оцену Главном Просветном Савету.

Пошто је један референт поднео реферат о овоме делу, а другоме је писано, да поднесе реферат или да одговори ако не може оцењивати дело, па никаквог одговора нема, то је савет са 8 противу пет гласова одлучио:

да се умоли и г. Сава Антоновић, професор Београдске гимназије, да ово дело прегледа и Савету реферирше.

III.

Прочитан је реферат г. Љубомира Јовановића, професора београдске реалке о књизи „Историја Срба за IV разред осн. школе“ од г. Милана С. Убавкића, учитеља.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

20 Марта ове год. саопштено ми је, да сам са г. Николом Поповићем одређен да оценим „Историју Срба за IV разред основ. школе у Краљевини Србији (према програму од 1884 год.) израдио Милан С. Убавкић“. Поверено ми дело прегледао сам пажљиво, и пре но што пређем на излагање свог мишљења, нека ми се допусти неколико речи.

Све моје напомене и суд о овоме делу тичу се његове садржине. Напомене о том, колико дело одговара програму, о стилу, распореду и сразмерности материјала морао сам изоставити са свим, пошто би овај реферат сувише нарастао. Надам се, да ће г. Никола Поповић у неколико с те стране прегледати дело. Ја ћу само поменути, да би дело много пре изнело двадесет штампаних табака него десет, колико је највише било прописано стецајем. Осим тога су неке партије, за које и писац вели да их је додао преко програма, могле слободно изостати, јер ни по пуноћи ни по тачности немају места у књизи. У осталом преглед формалне стране може изостати увек, кад се докаже, да је садржина таква, да је не би могао спасти ма како леп а углађен облик.

Прегледавши дело, уверио сам се, да писац нема ни знања ни довољно присебности и научничке савесности потребне при писању. Ове је недостатке истина тешко одвојити један од другог, јер много што шта, што се на први поглед чини незнање, доцније се покаже, да је самовољно извртање, а тако и обрнуто. Како овде није реч о износу колико о делу, поређаћу подједнако све нетачности, на одакле год истицале. Ја овде нисам ни из близа испрпао све погрешке у делу. У почетку сам био марљивији у белажењу, али кад сам видео, да је врло тешко побележити све грешке, записи-

вао сам само што ми се чинило значајније. Исто сам тако у почетку мислио, да своје тврђење о свакој погрешци поткрепим доказима из извора и признатих писаца, али сам у брзо увидео, да су погрешке најобичније врсте, за то сам из поштовања према савету оставио на страву свако доказивање. Да би пак савет имао према маломе слику целог дела, одабрао сам један одељак и подвргао га тачном прегледу, те ћу о њему и говорити на првом месту (под I). То је део о деспоту Стевану Лазаревићу. Од овог одељка има може бити и бољих, али има их и несразмерно горих. Тако би било цело значајно време од смрти Душанове до владе деспота Стефана. Тешко је веровати, како се онако може писати историја у наше дане. У овом свом реферату нисам из тог одељка изнео ни једног недостатка, јер би требало исправљати све без разлике; а надам се, да ће савет веровати мојим речима, пошто види, како су израђени делови, који су свакако бољи од тога. Овај сам одељак (о времену Стевана Лазаревића) нарочито с тога изабрао, што је мало које друго време у нашој историји тако јасно разрађено, као што је ово, захваљујући радовима Љубе Ковачевића, Ст. Новаковића, Ил. Руварца и Ч. Мијатовића. — Остале сам напомене распоредио под II и III; у једној су гомилици поменуте по неке пишчене погрешке из географије и етнографије, а у последњој оне, које се тичу самих историских догађаја.

I.

Да пређем на одељак „Царица Милица и Стефан Високи Кнез и Деспот (1389—1427 г.)“ Прва реч, којом се почиње овај натпис а с њим и цео одељак, није тачна. Милица није никад била нити се називала, сама ни од других, „царицом“ до увек кнегињом и ништа више. Ова се реч „царица“ даље у тексту редовно понавља. Цео одељак обухвата три и по стране (на 16 и 17 табаку), а ово му најглавнијих погрешака.

О Вуку Бранковићу, каже писац, да је хтео да после Лазара постане српски владалац, али народ није хтео „издајника“ (стр. 1 таб. 17). Историји су познате распре Вукове са Лазаревим синовима и његове претензије над

целом српском земљом, али да је то питање додизило народу на решавање, за то историја не зна, те по томе није народ ни могао одбити Вука „издајника“. Писац ће у осталом тешко моћи доказати, да је онда Вук у опште сматран косовским издајником. Даље писац каже, да је Бајазит по тужби Стевановој затворио Вука и отровао га 1398 год., па да је „Тада Стефан заузео већи део Вукових земаља“. Ово треба исправити у толико, у колико је Стеван много пре смрти Вукове, чим је овај био затворен, ударио био на његове земље и заузео их.

Догађаји после ангорске битке (1402) до смрти султана Мусе (1413) изложени су без икакве везе и реда, а међу тим веома погрешно. — Битка Стеванова на Косову 1402 с Ђурђем Бранковићем и његовим савезницима Турцима овако је испричана: „Стеван предусретне Турке (које је водио Ђурађ) на Косову и страшно их потуче (1402)“. На Косову су управ биле две а не једна битка 21 Новембра 1402 г. На Грачаници је био с малим делом војске Стеван, а против њега Османлије, који су помагали Бранковиће, а на Трипољу с већом војском Стеванов брат Вук против Ђурђа Бранковића. У боју је доста Стеван победио Турке, али је Вукову већу војску потукао Ђурађ. Ђурђева је победа била тако пресудна, да су се Стеван и Вук морали повући пред њим у Ново Брдо. Као што се види, ово се прилично разликује од оног, што писац каже. За тим писац вели, да су се те исте године измирили сестрићи и ујаци;¹ међу тим од мира није било ништа за читаву десетину година. Борба се на против и даље продужил, а као једна од првих последница било је Стеваново измирење са угарским краљем Жигмундом (1403) чијом је помоћу Стеван повратио што му је брат Вук на Косову изгубио. Осим помоћи, коју је Стеван добио против Бранковића, расправио је многе спорове са Угарском, који су се протезали још од пре боја косовскога (1389). Тако је поред осталог добио и Београд (1405). У свом пријатељству са Угарском није се Стеван на том уставно, већ је по свој прилици помогао у Босни 1408 г. О овоме писац ништа не го-

¹ „После овога Стеван се помири са својим сестрићима Ђурђем и Лазарем. Три године после овога умре и партица Милица (11. Новембра 1405)“ (стр. 2. таб. 17.).

вори, већ само помиње, да је Стеван због Турака а не због Бранковића склопио савез с Угрима.¹ Како су томе била противна властела и брат му Вук, то је овај побегао Турцима 1409 год., што и писац помиње. Тек после овога говори писац о добитку Београда под годином 1409, па је и то помешао са другим догађајима. Као што је познато, Стеван је 1410 г. понова помагао Угрима у Босни, те 1411 г. добио од Жигмунда Сребрницу с облашћу. Али писац каже, „да те исте године, кад је брату Вуку уступио половину државе, Стеван, заједно са Мађарима, удари на Босанце“. Дакле није просто помагао Угрима него је ратовао као самосталан савезник, и то не 1410 него 1409 год.! Писац даље наставља: „Тада Стеван заузме Сребрницу и целу сребрничку област. За ову помоћ Мађарски краљ уступи Стевану град Београд“ (стр. 2. таб. 17.). Већ смо видели да се погрешно помиње овде Београд, а око осталих речи пишчевих забавићу се опширније с тога, што је писац у својим напоменама референтима пред делом казао, да се у овом питању не слаже с писцем програма те да се држао већине историка, пишући онако како смо видели.² Како је ово једини случај да се писац у свом делу позива на кога (ма и овако неодређено), дужан сам му малко објашњења. Није ми позната та историчарска већина, уз коју писац пристаје, али ћу му поменути, да се по споменицима дубровачког архива, још у пролеће 1411. год. налазила у Сребрници угарска посада (Јиречек Handelsstrass. 39.) а за тим ћу исписати два места из споменика онога времена. 28. Августа 1415 писали су Дубровчани Жигмунду: „Властела су босанска држала велики збор и одлучила отети Сребрницу, коју је ваша светлост дала прејасном деспоту рашком“; а 9. Новембра 1417. упућивали су своје посланике код самог деспота, како ће му говорити, да је „наш господар, пресветли цар римски, који

¹ „Стеван се побоји, да Турци опет не ударе на Србију, па настане да сагради савез са Мађарским краљем противу Турака“ (стр. 2. т. 17.).

² „Код Стевана Високог у програму стоји да је добио Сребрницу и Београд на „нешкиш“ од Мађарског Краља (мишљење Ч. Мијатовића). По мишљењу већине историка, које и сам усвајам, Стеван је ратовао противу Босанаца и ратом, као савезник Жигмундов добио Сребрницу“.

вам је дао у ваше руке трг сребрнички и т. д.* (Жречек, 39) После овога ваљада није потреба других доказа ни писцу.

Односи с Турцима испрличани су исто тако. Како је Бајазит био заробљен у ангорској бици 1402 наследи га у европским земљама син Сулејман, на кога устане млађи брат Муса 1410 год. То је писац овако исказао: „У Турској умре султан и његови синови позавајају се, ко ће да наследи оца“ (стр. 2 т. 17). У борби између два брата учествовали су Лазаревићи и Бранковићи, те једном приликом Муса погуби Вука Лазаревића и Лазара Бранковића (1410 год.). Тек доцније Муса савлада Сулејмана и завлада царством (1411 год.). Поставши царем удари на Стеванову земљу (у почетку 1412 г. па крајем исте и у почетку 1413 год.), док га на послетку не потукоше на Искру (1413 год.). Ове је догађаје писац испретурао, као да је Муса пре постао султан и ударао на Стевана, па тек „после тога нареди да се погуби и Вук брат Стеванов и Лазар брат Ђурђа Бранковића (1410 год.).“ Дакле је по писцу 1410 Муса постао царем и пре те године нападао на Стевана, а то није ни једно ни друго.

На реду је одељак „Борба са Млечцима око Зете“, који се почиње овако: „Кад је умро Душан, Зета постане за себе државица.“ Ово није истина, јер је то било тек крајем 1366 год., дакле 11 година после Душанове смрти. Даље писац вели: „Последњи Балшић звао се Ђурђе.“ Ни ово није. Последњи је Балшић био Балша III, син Ђурђа II Срацимировића, као што залуду сам писац каже на другом месту, где засебно говори о Зети.

Ово су главније опаске на део, који у писца заузима само три и по рукописне стране. Мислим, да је довољно о њима речено.

II.

Сад да разгледамо пишчево знање из географије и етнографије:

а) Ту је без сумње понајглавније, како су обележени положај и границе српских архонтија жупанискога времена. Речи пишчеве испишум под текстом,¹ а сад да разложим у њима значајније погрешка:

¹ „Србија је заузимала земљу од Уне до извора Пиве и Таре, до Шар-планине, до Искра, до Дунава и Саве. Хум, од извора Уне до извора

аа) Писац каже, да је заједничка граница Хуму и Србији ишла од извора Уне на југозапад ка Пиви и Тари. Уз то сам вели на другом месту, да је западно од Уне била Хрватска, међу тим вели, да је и Неретва граничила са Србијом. Ово последње не може остати, јер је према горњем Србију и Неретву делила Хумска земља, почињући од извора Уне. Према томе Неретва се са Србијом није имала где граничити. Једно или друго пишчево тврђење треба природно да отпадне.

бб) Видели смо, да писац говори да је колико Хуму толико и Србији граница на изворима Пиве и Таре, то исто каже даље и за Дукљу. На изворима дакле Пиве и Таре била би гомеђа Дукљи, Хуму и Србији; али пошто писац вели да се и Травунија граничила са Србијом, а то је једино могло бити према истоку, то је следствено и травунска граница падала на извор река Пиве и Таре. Тако бисмо ту имали стицај четири архонтијске границе. То би на послетку и могло бити, кад би извори Пиве и Таре били у једној тачци; али растојање од извора једне реке до извора друге реке износи по аустријској ђенералштабној карти у ваздушној линији до близу 30 км. Дакле би се према пишчевим речима земљишта ове четири архонтије морала поклапати па да им се додирну границе. Ја сам у овој и горњој опасности показао географску немогућност пишчевих реч, граница је међу тим са свим друкче ишла.

вв) Ни јужна граница није право казана, кад се вели да је Дукљанска ишла до Дрима. Сам св. Сава каже за Немању, да је освојио од Арбанаске оба Пилота, а то су од прилике садашња брда (Малесија) на десној обали Дрима.

гг) Сад да видимо колико је тачно одређена источна граница Србији на Искру. Из причања франачких и грчких летописаца (сакупљених у Рачкога Documenta hist. croat.).

Пиве и Таре, до Неретве и до Мора. Неретва од реке Неретве до реке Цетине, до Јадранског мора, и на северу до Србије. Дукља, до Јадранског мора, од Бара до Котора, на север до извора Пиве и Таре, на Исток до реке Лима, где се састајала са Србијом, на југ до Дрина, а на западу до Травуније. Травунија на југозапад до Јадранског мора, од Котора до Дубровника; са осталих страна граничи се Хумом, Дукљом и Србијом“ (стр. 1 таб. 2.).

познато је да, су на земљишту међу архонтијом Србијом и међу Бугарском биле осим осталих и племенске државице Срба Браничеваца и Тимочана, да су ти Срби у брзо осетили навалу бугарску; да су доцније отпали од Бугарске Франачкој; да је после разних метежа то, и још што шта, послужило као повод сукобу франачком с Бугарима; да су у тим борбама Бугари отели Срем и да је после свега тога Пресијам ударио на архонтију Србију за владе Властимирове, и да је то уједно био први сукоб између српских великих жупана и бугарских владалаца. Ови факти очевидно одмичу границу велико-жупанску прилично од Искра. Да видимо како то писац прича. Он све своди на ово: „На исток од Србије, преко реке Искра, живели су Бугари. У то време у Бугарској је владао кнез Пресјам, он је хтео да направи велику Бугарску државу, па за то удари на Србе и заузме Срем. Из Срема отпочне да упада и у Србију (стр. 2 таб. 2).“ Куда су Бугари стигли у Срем, ако је српска граница била на Искру, и што да они нападају Србију чак из Срема, а да не ударе одмах преко Искра, то писац не објашњава, а тешко ће и објаснити. Да не би сам себе побијао, писац и даље навија и прећуткује догађаје, тако, на истој страни прича рат Борисов с Властимировићима, који су му заробили сина и по миру га испратили до границе. Писац сад не помиње где је та граница, али је без сумње знао да се у сваком опширнијем историском делу наводе речи Константина Порфирођенића, да је та граница била код Раса, близу садашњег Новог Пазара. Каки ли су разлози навели писца да овако очито бежи од историске истине? Писац ће у осталом с овим и даље кубурити. Тако и доцније протеже рашку границу до Искра па после неколико реда имамо од једаред између Мораве и Искра Браничево и видинску област, као да је писац заборавио,¹ што је мало пре казао, осим ако је имао на уму како објашњење, које је нама остало непознато.

б). За Бојку стару српску постојбину каже, да је била у порецију „Горње Висле и горњег Дњестра, а то је у данашњој Русији“

¹ „Рашка (се пружала) од Дрине до Искра и т. д. Преко Мораве било је Браничево па даље Видинска област до реке Искра“ (стр. 2 таб. 3).

(стр. 1 таб. 1). Ово је последње погрешно, јер стара Бојка, део данашње Галиције, није у Русији већ у цислитавској половини Аустро-Угарске монархије. — Тако исто погрешно писац каже да је Панонија „равница око Тисе и Дунава“ (стр. 3 т I) а тако исто погрешно мисли да се балканско полуострво већ у VI веку звало „Илирско-Трачким“ (на истом месту).

в). За Солунску област каже, да је „доцније названа Доња Србија.“ Ако је писац овде мислио на неке наше данашње писце и друге не много старије, онда је у праву; само то спада у историју погрешног мишљења у науци а не у уџбеник српске историје.

г). Пре сам поменуо један пример географске немогућности при причању војних операција. Да видимо још један. Говори се како за владе Чеславове Маџари „варварски народ“ „упадну у Срем и опљачкају га. Из Срема упадну у Србију и то у Босну и допру до реке Дрине“ (страна 2. табак 3). Где је Срем а где је ондашња Босна, која није допирала до Дрине, па да се најпре удари на Босну па тек после на Дрину. То исто писац понавља мало даље кад вели да је Чеслав, пошто је ту на Дрини потукао Маџаре, прошао кроз Босну, па за тим прешао у Срем. У опште писца изда географско знање чим почне описивати како ратовање. Уз то дође и неразумевање писца, који су о томе писали, и самовољно намештање појединости. Тако је ратовање Стевана Војислава с Грцима и његова славна победа код Бара описана тако неверно, да се једва може познати, и ако је писац утрошио целу страну и по свога рукописа, па шта више и по депоти веома заостаје за причањима писца, који су нам о њој сачували спомен.

д). Граница Босне према Рашкој одмах после смрти Чеславове погрешно је означена на Дрини (стр. 2 таб. 3) пошто није допирала до те реке.

е). На другој страни IV табака грешни писац кад мисли, да је арбанаски Елбасан икад био у дукљанској граници.

ж). У осталом то мени није ни пошто чудно, кад писац помиње чак некакав „данашњи десковачки округ“ (стр. 3 таб. VI).

з). Пишчево географско знање показује и то, што помиње некакву „Ерцеговину“ за

Николе Алтомановића (стр. 1, таб. 14). 77 година пре но што је постала.

и). На оно поклапање архонтских граница веома личи и ово што писац каже, да су владали „од Шар-Плавине до Приштине Вук Бранковић, ... око Призрена Царица Јелена“ (стр. 1. таб. 14). Да је писац само погледао на карту, видео би да ово обоје не може овако остати.

ј). На стр. 2. таб. 19. мисли писац да је Црна Гора прозвана тек од времена владе Црнојевића. — Ово су примери који показују како писац стоји са географијом, а сад ћу наводити неке, из којих ће се видети његово познавање етнографских односа на балканском полуострву.

к). Кад ређа словенске народе, који су око Срба живели иза Карпата, помиње као засебне народе Моравце и Словаке а нема ни Полабљана ни Словенаца. Последње је у осталом, кад се говори о Словенима у старој постојбини, најбоље и не поменути али тако исто треба изоставити и Бугаре на место обојих казати „Словѣне“, од којих су доцније постала оба ова народа. Писац у осталом тешко да је на чисто са осталим појмовима етнографским, кад вели да су „Срби део (грana) великог *Словенског народа*“, а сам мало после говори о разним словенским народима.

д). Може бити да је још значајније што писац не зна тачне српске етнографске границе: које су српске земље, докле захватају, како ли је то некада било. У самом почетку набраја Српство по областима почињући с Истром па до Искра и од Баје до Солуна.¹⁾ Сад да видимо колико је остао доследан. Врло мало после тога каже да су Срби доселивши се „заузели сву земљу од реке Уне до реке Искра, од Саве и Дунава до Јадранског мора и Шар-Плавине. Преко реке Уне на запад населили су се Хрвати.“ (стр. 4 таб. I.) Ово је очито мало другаче од горњег. У осталом за земљу на југу Шаре, могао би се писац одбранити, да је ово сад побројао само оне земље, које су Срби заузели по договору с

¹⁾ „Срби данас живе у Краљевини Србији, у Црној Гори у Босни и Ердеговини, Далмацији, Старој Србији, Македонији, у Бугарској до реке Искра, у Срему, Бачкој, Банату, Истрији и Хрватској“ (стр. 1. таб. I.)

Ираклијем, јер је одиста раније поменуо насељене содунске области. Али шта ћемо са Хрватима? Писац их овде одваја од Срба а они насељавају велики део троједне Краљевине и Истре. Да видимо шта о њима каже на другом месту. Говор је о верским односима у Босни за време њеног средњовековног живота, те како је „неки део Босанаца прешао у католичку веру. Како су и Хрвати католичке вере, они сад те Србе што су се покатоличили назову да су *Хрвати*. Тако их и данас зову и ако у Босни нема Хрвата. А и они Хрвати нису ништа друго него Срби који верују католичку хришћанску веру и пишу латиницом место ћирилицом (мајка = мајка, did = дед)* — Писац дакле одриче самостални народни живот Хрватима, зашто је дакле повукао српску границу по досељењу на Уни, зашто није на Раши у Истри или и даље? У осталом исписане речи о Хрватима показују, шта сматра писац као особине тих садашњих српских одметника Хрвата: — латиница и икавски говор! У тим је речима у осталом занимљиво што писац мисли, да су баш Хрвати католичили Бошњаци и тада им натурали своје „криво“ име. Види се да за сувише далеко време приписује Хрватима тежње, које су се у неких од њих зачеле тек од неколико десетина година.

љ). Како писац није сам са собом на чисто са етнографским односима у Македонији, његовој „доњој Србији“, види се из излагања рада цара Самуила. За њега вели да је владао „у Бугарској“ с престоницом у Преспи, а што Преспа није у Бугарској већ у Македонији то га се не тиче. Том приликом за Македонце има овај израз „Сва она словенска племена по Македонији,“ те их одваја и од Срба и од Бугара. У опште Самуила меће на једну страну а Србе на другу. Тако прича и пропаст Самуилове државе овим речима: „Византиски цар Василије одмах затим упадне с војском у Бугарску (а то је у Македонију) и освоји је (1018 год.). Из Бугарске упадне у српске земље и примора српске жупане и т. д.“ (стр. 1 т. 4). На то се свршила некадашња пишчева „доња Србија“. — Овде да напоменем, да цара Василија зове малко пре тога „Василијем Македонцем“ коме су, као што је познато, до Самуилова времена давно биле кости иструнуле.

м). Са српском источном етнографском границом није мања кубура. Пошто је због ње мислио да мора понзвртати толико историских факата, опет не може увек остати доследан већ се понекад заборави. Тако о походу угарскога и пољскога краља Владислава и деспота Ђурђа на Балкама вели „затим заузму Пирот и продру чак до планине Балкана (у Бугарској)“ (стр. 3. таб. 18), и ако је непрестано то називао српским крајевима. Тако је и ово доцније: „Кад су Јаничари истерани из Србије, они оду у Бугарску тамо је био јаничарски старешина Пазван-Оглу или Пазванџија који је седео у Видину. Ови Јаничари из Србије пристану уз Пазванџију. Он попали и пороби Бугарску па онда удари и на Србију“ (стр. 3 таб. 21). Писцу ништа не смета да му Видин буде бугарски и ако му је српско све до Искра, и ако је неколико листа пре тога овако писао у животу краља Милутина: „У то време у видинско-српској области владао је видински кнез Шишман“ (стр. 3 т. 10).

Шта би после свега овога остало деци да мисле и о књижици и о школи која их учи овако јасно доследно!

III.

Сад да видимо како писац прича догађаје историске, па ћемо се по где где осврнути и на хронологију.

а) Да почнемо са српским досељењем. Као што је познато, о начину и времену српског досељења има у науци разних мишљења, која се у многоструко међусобно не слажу. Писцу је уџбеника остајало да изабере оно, које му се чини најоснованије; али он је урадио друкче. По њему су се једином Срби доселили у садашње земље у три пута. Први пут „заједно с осталим Словенима и Срби су из Паноније упадали у Илирско-Трачко полуострво и допрли у Македонију до Солуна. Неки су тамо остали и настанли се у Солунској области“ (стр. 4. т. 1). Друга је сеоба била „кад их је римски цар Ираклије позвао у помоћ против Авара. Срби се крену и преко Карпата дођу у Панонију. Из Паноније неки део Срба упадне у Далмацију и населе се у Дубровнику, Котору, Задру и другим приморским градовима“ (на истом месту) — На послетку трећим махом по дого-

вору с Ираклијем из Паноније „стану прелазити на Илирско-Трачко полуострво и тући се с Аварима и другим варварским народима који су тамо били.“ (на ист. м.). Морам признати, да је ово доста ново, особито српска сеоба у приморске градове, само незнамо шта је било са онамошњим Латинима. Вредно би било и то знати одакле писац зна, да су се неки Срби, кренувши из Бојке на позив Ираклијев, оставили у Панонији па се одатле с њим договарали и тек после погодбе прешли Дунав. Садашњој науци није о томе ништа познато.

б) Покрштење је српско са свим наопако испричано, најпре вели „за време Властимирово Срби су отпочели примати хришћанску веру од грчких свештеника“. Ово није тачно, пошто је покрштење појединачно почело од самог досељења, али знатнијег дела у том погледу немамо пре владе Мутимирове. — Рад солунске браће представљен је да не може горе бити. Ја ћу поменути најзначајније. Тако се вели: „Кирило прво сачини словенску азбуку. Словени дотле нису имали уређене азбуке него само неколико слова (*глаголицу*).“ Писац би требало да нађе где год глаголицу, те би видео, да то пису само неколико слова. Тако исто без основа је речено да су Кирило и Методије *писали* „књиге о Исусу Христу, и шта је он учио људе.“ Овоме је слично и што писац каже, како су они покрштеним Словенима „давали књиге, у којима је наука Христова била написана на словенском језику.“ Кад би ово било истинито, морали бисмо веома жалити што не знамо, којим је начином тако брзо раширена писменост међу Словенима, особито кад погледамо како су у нас слаби резултати у том погледу. Из овога се види с колико је знања израђен овај одељак, у коме се и иначе протежу разне застареле, из науке одбачене, приче, као да је Методије покрестио Бориса итд.

в) Као што је познато, ударила је крајем 924 год. на великог жупана Захарију војска бугарскога цара Симеуна, водећи за собом српског претендента Чеслава Клонимировића. Тада Срби напусте Захарију и пређу к Бугарима и Чеславу; али Бугари не поставе за жупана Чеслава, већ покоре Србију а њега задрже и одведу са собом у Бугарску. После седам година утече Чеслав из ропства, дође

У завичај, дигне буну и ослободи земљу од Бугара. Писац је псиричао ово овако, да „су Блгари једном унапи у Србију, заробили Чеслава и држали га у тамници 7 година.“ Важније је од тога, што писац не вели, да су Бугари били Србију покорили, већ овако наставља: „Једаред Чеслав удучи згодну прилику те побегне из тамнице и дође у Србију. Одмах скупи чету војника и почне ратовати противу тадашњег српског владоаца (Захарије), који се држао Блгара.“ Дакле је Србија била слободна, само је Захарија водио бугарофилску политику! Је ли све ово овако изврнуто из незнања или из неког патриотисма, не бих умео казати.

г) Говорећи о св. Сави и за тим о Стевану Првовенчаном, на два места помиње Стеваново крунисање, па са свим самовољно поред свих савремених сведоцаба каже, да је краљевство проглашено пријатељством грчкога цара, а о папи нигде ни помена (стр. 3 таб. 7. и стр. 3, таб. 8).

д) Тако је ваљада исто из пишчеве главе, што говори да је Владислав, са својим смутњама из Дубровника против Уроша, био повод Урошеву рату с Дубровником 1524 год. (стр. 2 и 9), јер то иначе није познато.

е) Браничевски кнезови Дрман и Куделин били су по пишчеву говору зависни од Драгутина, те је њихов рат с њим и с Милутином био проста побуна и ништа више (таб. 10). И то је једна новина у науци.

ж) „Са Велблужда Стеван уђе с војском у Блгарску, у којој је био велики неред. Блгарски великаши су мислили, да ће их краљ Стеван побити (одакле ли је ово писац дознао?), а кад је дошао у Трново“ итд. (стр. 2 и 3 таб. 11). Стеван није стигао до Трнова, већ се с пута вратио а тамо је послао нешто војске. Овде да напоменем да писац нигде не каже бугарски цар, већ краљ а негде и кнез.

з) Не знам зашто али писац наводи потписе неколико знатнијих владара (неке чак и старим језиком). Разуме се да ни ту не може бити тачности. Тако у једном Душанову стоји поред осталог „краљ Србије“ (стр. 3, таб. 12). За ово не може бити ни једне потврде, као што у опште нема српске речи „Србија“ у целој нашој старини.

и) „Бурђе остави (опседнуто) Смедерево под заповедништвом својих синова и оде у Маџарску да тражи помоћи“ (стр. 1 таб. 18). Ово ће бити тачно, ако се место речи „својих синова“ ставе речи „свога сина Гргура.“

ј) „Маџарска војска (под краљем Владиславом и Јованом Хуњадским) пређе у Србију. Тада и Бурђе скупи у Србији велику војску и крене се заједно са маџарском војском. Они прво заузму Смедерево, па Годубац, па Крушевац, па и Ниш.“ Ништа друго нећу овде замерити, али само да је писац казао, у којој је то Србији скупљао Бурђу војску кад су у турским рукама били ти градови, које је он заједно са Маџарима отимао! До сад се увек знало, а тако је и писац мало пред овим написао, да је Србија била покорена а да је Бурђе у Угарској скупљао војску (стр. 2 таб. 17).

к) Говор о Бурђу Страцимировићу Баошићу показује цело пишчево незнање зетске историје. Да га разгледам: „После Срацимира постао је зетски владалац његов син Бурђе II.“ Међу тим су по смрти Страцимировој његова браћа Бурђу I и Баоша II наставила владати, као што су и дотле с њим док је био жив, а син му је Бурђу тада био још млад и нејак. Писац наставља: „Од Бурђа II отме престо Балша II, син Балше I. После њега опет је завладао Бурђе II.“ (стр. 1 таб. 19). У ствари је било да је по смрти другог брата Бурђа I завладао сам Балша II, коме није требало отимати престо синовцу Бурђу II, јер га овај није ни имао.

д) О капетану Кочи Петровићу који је у крајини, која се по њену прозвала, дигао народ на оружје, кад је Аустрија заратила с Турском, и за тим, пошто се аустријска војска повукла на леву обалу дунавску, био ухваћен и с дружином на коље набијен, овако писац говори: „Аустријски цар, који је истерао Турке из своје царевине, позове у помоћ Србе из Србије да ударе на Турке. Коча Петровић.... дигне устанак у своме крају, а уза њ пристану многи Срби. Он са својом дружином нападне на Турке. Аустријски цар не удари с војском одмах, као што је био казао, а Турци с великом војском опколе Кочу и његове другове у Поречу.“ Сад опишеује смрт Кочину, па наставља: „Пошто је Коча са својим другозима погинуо, аустријски цар зарати

с Турцима. У томе рату аустријска војска победи Турке и заузме целу Србију. За тим се у Свиштову направи мир итд.“ Колико је овде испретурана! хронологија, види се без мога даљег објашњавања.

љ) Тешко је веровати, али је (стр. 2 таб. 23) написао писац, да је Хајдук Вељко с Руенма освојио осим Неготина и Кладова још и Белу Паланку.

м) О првом рату с Турском, писац каже да је овако завршен: „Турска војска поврати се из Србије, а са Србима начини Примирје. Срби су за то време опет се спремали за рат.... Чим су Руси прешли Дунаво, Кнез Милан по други пут огласи рат Турцима.“ (стр. 2 таб. 29). Кад писац не зна ни то, да је после првог рата учињен мир у Цариграду и да се с другим ратом није тако много журило, онда донста није чудо, што није знао онолико других ствари у старијој историји.

н) Партија која описује време од 1817 год. до данас, поред недостатака заједничких јој са осталим делом, показује још и то, да се писац није ни пошто умео уздићи на висину, која се тражи од трезног и озбиљног историчара. То се види и по стиљу и по суђењу о догађајима и личностима и по избору онога што ће се поменути, што ли оставити непоменуто, а да и не говорим о верности и тачности излагања. За писца је карактерно што он има неки свој идеал владалачки, с којим се слабо може слагати одлучна и сплана природа кнеза Милоша и кнеза Михаила, те би још по најприродније било, да је писац према томе и оценио рад ова два владоца. Писац то није урадио, већ је изложио њихов рад не онако какав је био, већ какав је по пишчевом мишљењу требало да буде. Ево како описује познату борбу кнеза Михаила с Вучићем: „Најпосле Вучић успе те дигне буну у срезу гужанском. Кнез Михаило пошље нешто војске без топова да умири побуњенике. На Метину Брду више Крагујевца буде бој између војске и побуњеника, и војска буде разбијена. Да се не би више пролевала братска крв, кнез Михаило не хте више кретати војске, већ остави престо и са својим стрицима Јованом и Јевремом и са својом мајком Љубицом пређе у Земун“ (стр. 2 т. 26). Колико нетачности и погрешака у ово мало речн. Ово више личи на бежање кнеза Алек-

сандра Карађорђевића 1858 год. него на борбу кнеза Михаила 1842 год. Свесна је историја оценила напоре кнеза Михаила за прве његове владе много боље и праведније од нашега писца. Велике слике кнеза Милоша и кнеза Михаила изишле су испод пишчевог пера ситне и незнатне. Њихови противници имају може бити прилика само у рђавим историским романима. Да наведем како описује Вучића у катанској буну: „У том дође и Вучић с војском на станае убијати и вешати све оне људе, који су били присталици уз катане. Он нареди, да се Гавра Бошњакковић, који је у боју погинуо, ископа из земље и његово мртво тело метне на точак, да га вране и гавраши кљују ... Многе је затварао у обор, као стоку, везивао их, шибао, батинао, трпао у тамнице, а највише их слао у *гургусовачку кулу*. Ето тако је грозни Вучић гушио ову „катанску буну“, која је хтела да поврати Обреновића.“ (стр. 1 таб. 27). Међу тим суштина целе оне борбе није ни пошто исказана. Неколико карактерних факата боље би послужило од свих шиба и батина, које писац радо помиње. Али писац мисли да учбеник за основну школу не би никако могао бити, ако се не каже да „кнез Михаило није имао законитог наследника“ (стр. 3 таб. 29) или ако се о уставу од 1869 не каже „тај устав и данас вреди и он ће се ако Бог да у скоро заменити другим бољим“ (стр. 1 таб. 29).

њ). Друштвени и културни живот није боље обрађен од осталог. Одмах у почетку каже, да је занимање у Словена „било различито: једни су се бавили риболовом, други сточарством а трећи земљорадњом, трговином и најпотребнијим занатима.“ (стр. I и II таб. 1). По овоме је дакле већ прилично била развијена подела рада; ту већ имамо људе који се нарочито баве занатима ма и најпотребнијим. Место да докажем неоснованост ових речи исписају што писац говори о Србима у жупаниском времену: „главно занимање ми је било земљорадња и сточарство. Они поред река, језера, мора, бавили су се риболовом. Неретвани су се бавили и морепловством... Занати нису били толико развијени, да је за сваки занат био занатлија; него су занате, махом, радили поједини чланови кућне задруге, као што и данас има по селским кућама.“ (стр. 1 и 2 таб. 6). Ако упо-

редимо ово стање с првим, видећемо да је у Срба то досељење наступило приличан назадак; јер већ нема о трговини никако говора а камо ли као о засебном занимању; за знате се пак изречно каже, да није било за сваки поједини занат занатлија.

о) О задрузи ево шта каже писац: „Отац је био глава својој породици. Више породица сачињавале су задругу.... Ако старешина задруге има браћу, онда после његове смрти један од браће постаје старешина задруге. Кад би се задруга одвећ умножила те није могла више да остане на том имању, онда би се делила на нове мање задруге, којима се давало нове *општинске* земље“ (стр. 2 таб. 1). Из овога се види колико су у писца јасни појмови о томе, шта су у Словена биле породица, задруга и општина. То се види још боље из његова говора о српском животу у жупанском времену: „И овде су више породица, које су имале једног прадеду, састављале задругу и по том прадеду презивали су се. У породици је управљао отац, а у задрузи најстарији члан задруге“ (стр. 4 таб. 5). Колико је овим правилно схваћена задруга није потребно доказивати.

п) Значајно би било за наше културно стање у средњем веку, кад би било истина ово што писац вели: „Сваки властелин издржавао је своје војнике; а кад заузму коју земљу они је опљачкају.“ Дакле са свим Валенштајнски!

р) Кад говори о незнабожачкој вери у Срба жупанског времена, ту јој приписује све данашње празноверице нашега народа, потпуно уверен, да им постаје није ни мало млађе. О осталом додају да помиње као српско божанство „Бога Радгоста“ и ако би то писац тешко могао оправдати, као што ће врло тешко доказати да су тада Срби „у кући имали домаће богове, направљене од дрвета, земље или камена.“ Да је писац место тога проговорио о црквеним приликама пре св. Саве, много би биље учинио, па ма деца и не научила ништа о боговима Лељу, Лади и Коледу, које је брижљиво побројао (стр. 2 т. 4).

с) По једном месту¹ види се да писац ми-

сли, да је сва земља у Срба била у почетку владалачка, па да су доцније властела и цркве подобиле на поклон по нешто.

т) Међу предметима који су се у средњем веку увозили у Србију, помиње писац и кафу (стр. 2 таб. 15) и ако су нас с њом тек Османлије упознале. Још је лепше што, говорећи о животу под владом жупана, набраја домаћу живину па не заборавља ни ћурке (стр. 2 т. 6) које Европа нити је знала нити је могла познавати пре во што је пронађена Америка.

ћ) Као и друго тако писац удешава по својој вољи и говоре историских личности у појединим приликама. Тако је говор Немњин, кад је одступио с престола, у битним тачкама друкчије представљен него ли нам га је старина сачувала (стр. 1 и 2 таб. 7).

у) Као пример како писац ради по својој вољи, нека послуже ове речи о Србима у Бојци: „Једног поглавара владоца над свима племенима нису имали за то, што су били *несложени* па нису могли да се договоре кога између себе да изберу“ (стр. 2 и 3 таб. 1). Било би од великог интереса знати, кад су се и где су се то стари Срби бар једном састали у ту велику изборну скупштину; али ће писац тешко моћи доказати да је Србима иза Карната икад и на ум пало да бирају себи поглавара. Оној поцепаности није била крива, као ни многом чему другом, крета не-слога, него степен културног и политичког развића живота народног.

*

Овде прекидам, не за то што се не би имало што више замерити, него што мислим да се из овога могао Савет уверити о вредности поднесеног дела. Из наведених примера могло се видети, да је и начин писања млак, развучен и неподесан за децу. Језик је сиромашан и погрешан, али не мислим за то наводити потврде.

Према свему сам мишљења, да се ово дело не може примити за уџбеник основ. школе. Исправити се не би могао никако, јер би га

истих земаља ишао је њему. Властелинска земља била је она, коју су властела добили од владоца. Црквена земља звала се она, које су цркве и манастири добили од српских владалаца“ (стр. 2 таб. 14.).

¹ «Отуда (из Душановог закон.) знамо да се цела земља делила на владалачку, властелинску и црквену. Владалачке земље биле су које је владалац, краљ или цар задржао за себе и приход

лакше било из нова написати. За то предлажем да се дело врати писцу.

Захваљујући Савету на одликовању, с поштовањем

у Београду Августа.

Љубомир Јовановић

ПРЕДАВАЧ БЕОГРАДСКЕ РЕАЛНЕ

За овим је прочитан реферат г. Николе Р. Поповића, учитеља, о овом истом делу.

Овај реферат гласи:

Главном Просветном Савету.

Прегледао сам дело: „Историја Срба за IV разред основ. школе у Краљевини Србији (према програму од 1884 године)“, које је израдио Милан С. Убавкић, и прочитано сам реферат г. Љубе Јовановића, предавача у београдској Реалци, чије мишљење и ја делим, што овим и тврдим.

Просветном Савету захвалан на поверењу. Новембра 1888 год.

у Београду.

Никола Р. Поповић, учитељ.

Савет је усвојио мишљење г. г. референтата и одлучио:

да се дело „Историја Срба за IV разред основне школе“ од г. Милана С. Убавкића, учитеља, не може примити за школску књигу.

Референтима је одређен хонорар и то: г. Љубомиру Јовановићу педесет (50) а г. Николи Р. Поповићу десет (10) динара.

IV.

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова ПБр. 4740, којим се упућује Савету на преглед и оцену рукописе „о празницима православне цркве“ од г. Павла В. Несторовића учитеља.

Савет је одлучио:

да се за преглед и оцену овога рукописа умоле г. г. Милан Ђуричић професор и Урош Благојевић учитељ.

V.

Прочитан је реферат г. Владимира Карића, о књизи „Загоркиња“ од г. Јована Миодраговића.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету.

Разгледао сам г. Миодраговићеву књижницу „Загоркиња или живот наш у шуми и без шума“, што ми је министарство по препоруци Главног Просветног Савета послало на преглед. Мени је та књижница још из раније била позната, и у првоме свом издању, те сам о њој имао већ готово мишљење пре но што ми је на преглед послата. Ја мислим, да је „Загоркиња“ најбоља код нас за децу написана књига. Она истина има неких махна, међу којима су поглавито оне, где писац употребљује без икакве невоље туђинске речи, или слике из грчке митологије, или где му је стил у појединим реченицама изнад домаћаја дечијег разумевања. Али и пак она је, у главном, разумљиво написана; она обухвата предмет којим ће живо заинтересовати највећи део наше деце по школама, а на име сеоску децу, за коју ми у право и немамо још никакве књиге; она перед материјалне садржине, сваком приликом и врло zgodно уплеће моралне поуке, кратке и ненатегнуте; она целом садржином потхрањује љубав к раду, љубав према кући и отаџбини. С тога не само да г. Миодраговићеву „Загоркињу“ искрено препоручујем да се откупи за поклањање ученицима основне школе, него мислим, да би је требало, као поучну читанцицу, препоручити свима учитељима, да је што више распрострају међу своје ученике, наравно, о ученичком трошку.

Захвалан на одликовању, које ми је Главни Просветни Савет учинио,

В. Карић.

Савет је одлучио:

да се усвоји мишљење г. референта и да се књига може препоручити г. Министру просвете да је откупи за поклањање ученицима основних школа.

Референту г. Вл. Карићу одређен је хонорар двадесет динара.

VI.

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 30. пр. м. ПБр. 13.544, којим се шаљу савету акти о дослеђеној критици г. Владимира Глишића, бив. учитеља школе скакавачке, а садашњег учитеља школе

у Максима, и позива се савет да ствар проучи и каже своје мишљење.

Савет је одлучно:

да се умоли г. Ст. Марковић, председник Главног Просв. Савета, да ова акта размотри и савету рефереше.

Са овим је закључен овај састанак.

САСТАНАК 399-ти

15. Децембра 1888. г. у Београду.

Били су: председник Стојан Марковић; редовни чланови: Јов. Ђорђевић, Љуб. Ковачевић, Пера Ђорђевић, Др. Љубомир Недић, ванредни чланови: Др. В. Бакић, Ђ. Станојевић, Фирмилијан, Момчило Иванић, Стеван Предић и Миљивоје Симић.

Деловођа Мил. Марковић.

I.

Прочитан је и примљен записник 398-ог састанка.

II.

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 8. ов. м. ПБр. 13975, којим се шаље Савету молба г. Срећка Милетића са 18 прилога и позива се Савет да оцени: има ли молитељ квалификацију за предавача или учитеља језика у средњим школама.

Пошто је Савет прегледао документе молпочеве, нашао је:

да г. Срећко Милетић, има прописану квалификацију за предавање историјско-филозофских наука у средњим школама, а има и квалификацију за учитеља немачког језика у средњим школама.

III.

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 15. ов. м. ПБр. 14.368, којим се шаље Главног Просветног Савету молба г. Леополда Урлиха, заједно са документима молпочевим о његовом школовању и пита се савет за оцену, да ли кандидат г. Леополд Урлих има прописану квалификацију за предавача у средњим школама.

Савет је прегледао и проучио молбу и документе молпочеве, па је нашао:

да г. Леополд Урлих има квалификацију, по којој му се може поверити предавање латинског, грчког и немачког језика с' литературом у средњим школама.

IV.

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 13. ов. м. ПБр. 14.215, којим се шаље Савету молба г. Милана Касумовића бив. предавача, заједно с' рукописом „Прваци у римској Књижевности“ који је преведен с' немачког, и пита се Савет, да ли се ово дело може, по мишљењу преводилаца, употребити за слушаоце философског факултета Велике школе.

Пошто је дело превод, и преводилац га намењује слушаоцима Велике школе, то је Савет одлучно:

да није потребно да га држава откупљује за понуђену потребу, те с тога се није ни упуштао у прегледање дела.

V.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 13. ов. месеца ПБр. 13.008, којим се упућују Савету акта по кривици г. Симе Јеротића, учитеља новоханске школе, и позива се Савет да акта проучи и каже своје мишљење: може ли овакав наставник остати и даље у служби просвете и васпитања.

Савет је одлучно:

да се умоле г. г. Стојан Марковић и Љубомир Ковачевић, да акта по кривици овог учитеља прегледају и Савету реферешу.

VI.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 12. ов. мес. ПБр. 14.175, којим се шаље Савету на преглед и оцену књига „Српска Историја за нижу основну школу“ од Јоксима Ст. Марковића, и пита се Савет за мишљење: може ли се ово дело употребити као ручна ђачка књига за ученика IV. р. основних школа, или као помоћна књига за учитеље.

Савет је одлучно:

да се за преглед и оцену овога дела умоле г. г. Љубомир Ковачевић и Урош Благојевић.

VII.

Прочитан је реферат г. Косте Петровића, учитеља о књизи „Грлица“ од г. Димитрија Путниковића, учитеља.

Реферат гласи:

Главном Просветном Савету.

Прочитао сам књижицу „Грлицу“ од г. Димитрија Путниковића, учитеља, а тако исто и четрнаест табака у рукопису, што их је писац приложио уз своје штампано дело. — О свему овоме част ми је поднети овај извештај.

Које у „Грлицу“ које у рукопису налази се тридесет чланака, од којих су шест у поезији, а двадесет и четири у прози. Све песме ориџинал су пишчев, а од чланака у прози, седам су ориџинал, а остали су или превод или компилација.

а. Песме.

Поезија има своје вредности тек онда, кад је израз душе што осећа, када је хармонија мишљења и осећања, и када је у стању да блажи душу и да моралним осећањима даје јачи полет. Свега овога нема у поезији г. писца. Његове су песме накарана проза. Читајући ове песмице, човек жахел да их претвори у прозу, и да тако каже и тачније и лепше оно, што се у њима вели. Међу тим, зна се да друго правило влада: човек, читајући прозу, жахел да је песник, па да лепо опева оно што се у прози казује.

Да наведем неколико места, из којих ће се видети како писац пева.

На стр. 14. налази се песма: „Ко си ти!“ Та песма почиње овако:

«Ко си ти
Тршави?
Изгледаше као прасе
У један пут смотуља се;
Начини се бодљикаво клупче,
Уплаши ме и ако сам куче!»

На стр. 51. почиње се песма са **О**. Ово је **О** велико и закачило се о лалу. Ту се пева овако:

«О, о, о!
Шта је то?»

Да л' је цвет,
Ил' букет,
Ил' баш кита,
Истинита,
Или само насликана
Једна лена лала?
Мирише ли? питате ме.
До сад није лала,
Никад мирисала
А сад не знам;
А нећу да пробам,
Нос имате, па пробajte,
Ако ће да знате.
Ја вам само кажем
— А што да вас лажем и т. д.

А на крају вели се у песми:

«А **О** зашто стоји?
Запитаће који.
На лалу се закачило
Да би песму започело.»

Овим је писац и нехотице казао, да је имао при себи клишеј од **О**, па, да би се њиме користио, саставио је песму, која се је морала започети са **О**.

На стр. 68. пева се овако:

«Да те очешљамо,
Да те намодимо;
Ако није лепо,
Није баш ни скупо.»

Толко о песмама, оне ни по чему не личе на поезију, сем што су штампане онако, како се песме штампају.

б. Чланци у прози.

Од 17 чланака, који су или преводи или компилације, има неколико који немају никакве васпитне вредности. Истина, писац се трудно да свуда изведе неку моралну поуку, али је баш тиме и пао у грешку. Морал се не испева из прстију, јер успљен морал, готова лудост. Морал почива на много чвршћим основицама него што је кокошка која иде у гњездо, крмача која протрча са прасцима, квочка која квочаше и скупљаше пилиће, и т. д.

У причи „Паун и врабац“ писац казује како је неки човек имао једног пауна, који је по цео дан шетао по дворишту. Тај је паун с презрењем пролазио мимо кокошке,

WWW.UNILIB.RU
УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Бурке и гуске, и држао је да више вреди од свију животиња. Ругао се свиленој буби што „сама прави за себе тамницу“ и т. д. За тим долази врабац, коме је криво било што се паун горди, па му вели, како је он заиста лепа тица, али да од њега нема нико користи. После подуже препирке врабац одлази, а „Паун се поче окретати и гледати око себе“.... „Он погледа у кокошке и виде, како се једне пењу у гнездо, а друге силазе и вичу; ко, ко, кок!“..... Поред њега протрча једна крмача с прасцима, а мало даље квочаше једна квочка“ и т. д..... „Он сада виде, да ништа не вреди, који ништа не ради, па склопи свој шарени реп и оде у крај.“ Сад се паун поправио, па се „склањао и стидео од свију вредних раденика“

На крају се изводи морална поука: не треба се гордити.

Чудновато је прво то, што баш врабац саветује пауна, а друго, што паун постаје ваљан услед тога, што је видео квочку, крмачу и т. д. На што да се овде угледа дете? Да ли да ради оно што ради квочка или оно што ради крмача? Где је тај морал и у чему се састоји?

Таква је од прилике и прича: „Лептир и мува“. Свађали се лептир и мува око тога ко је лепши, а ласта дошла па их прогутала обоје. Ту се сад изводи морал. — Али на кога да се угледа дете: да ли на лептира и муву, који су се свађали, или на ласту која их је прогутала? Писац је може бити, рад, да моралише апстракцију ове приче. Али је то немогућно, пошто је за децу увек јача конкретност од апстракције.

Од свију ових прича најбоље су „Хлеб и вода“ и „Живот за домовину.“ То су примери из људског друштва. Сама факта која се износе у тим причама, моралишу, и према томе нису потребне никакве апстракције. Деца чији су родитељи прости, који не знају за методе, васпитавају се самим примерима. Ми, зналци васпитних метода, измишљамо рђаве примере зарад ваљане апстракције и тим апстракцијама хоћемо да васпитавамо. Прости људи дају деци ваљане примере, а апстракције долазе доцније саме по себи.

У причи „Хлеб и вода“ казује се, како један богат дечко није хтео да да парче леба једном спромашку, кад је овај затра-

жио од њега. После неког времена, богати дечко беше јако ожеднео и молио је спромашка да му да воде, што је овај и учинио.

У другој причи („Живот за домовину“) казује се како су једног војника ухватили непријатељи и како су га терали пред собом да им покажује пут. Запретили су му, да ће га убити ако викне. Ну заробљеник, љубећи свој народ и своју домовину, повиче из свега грла да иде непријатељ, и одмах је за тим био убијен. Он је био убијен, али су његови земљаци чули његов глас, спремили се и дочекали непријатеља.

Друкчије стоји са ориџиналним чланцима пишчевим. Њих има седам, а по вредности прво место заузимају: „Како се биље храни“, „Авет и Сунђер“ и „Од куда ветар дува“. Ти су чланци и разумљиви и поучни и забавни. У чланку „Шта прича Топлица“ грешка је та, што писац износи како је нека баба изишла из воде и како прича стару историју Топлице и топличког краја. Чланком „Авет“ труди се да искорени сујеверицу а чланком поменутих укорењује је. Истина, све се то снило, али за што да се снови историја? — У чланку „Светли и топли зраци“ сувише је велика натрпаност, тако да је немогућно одржати дечију пажњу од почетка до краја ове приче.

Језик је правилан, стил лак, а методско развијање вештачко.

После овог кратког извештаја, да изрекнем свој суд о томе: „може ли се ово дело откупити и о државном трошку штампати за поклањање ученицима основних школа?“

Узимајући у обзир:

1. Да песме не ваљају;
2. Да има много превода међ којима је и таквих што немају никакве васпитне вредности; и

3. Да су ориџинали пишчеви ваљани.

Мишљења сам:

Да се ово дело врати писцу, те да унесене песме замени бољим, да некорисне преводе избаци и да на место њих унесе што више ориџинала из осталих научних предмета, који се уче у основној школи, а који нису заступљени у овом поднесеном делу.

28. Новембра 1888. год.

Београд.

К. Петровић,
учитељ.

Затим је прочитан реферат г. Димитрија Јосића о истој књизи и тај реферат гласи :

Главном Просветном Савету

Г. Дим. Ј. Путниковић, учитељ из Београда, поднео је Министарству просвете и црквених послова штампану књижицу под насловом „Грлица, књига за децу“ и још 14 табака рукописа, који би имао бити допуна штампаној књизи — с молбом, да се ово обоје од њега откупи и штампа о државном трошку ради поклањања ученицима основних школа.

Све ово упутио је Гл. Просветни Савет мени на преглед и оцену уза захтев, да кажем: *може ли се ово дело откупити и о државном трошку штампати за поклањање ученицима основних школа.*

Ја сам прочитао и „Грлицу“ и рукопис и нашао сам а.) у „Грлицу“ шест песмица са врло рогобатним стиховима, а махом су намењене деци, која још не иду у школу. — Има и неколико моралних прича са врло мршавим моралом. Онажа се ужасно натезање при извођењу моралних поука, а и како да не буде натезања, кад се писац најобазривије чува, да научно-врачички, диспички и голубљи, рибљи и у опште животињски морал не оскврни Хришћанством и божанством. — Причом „Живот за домовину“ (стр. 36.) хоће писац да развија патриотска осећања, али сама прича врло је невешто изведена. — Чудновати су погледи истакнути у причи „Извор“ (стр. 38). Ту три путника прпу поуку поводом натписа, „угледајте се на овај извор“, сваки са свога гледишта, а писац пита децу: „Који је од њих најбоље казао?“ — Само два чланка „Шта прича Тошлица“ и „Авет“ имају неке вредности. Прича „авет“ прештампана је из „Српчега“ који је лист Министарство већ откупило.

б.) У рукопису има свега 9 чланака, од којих су два из физике, којима се тумачи топлота. То су „светли и топли зраци“ и „од куда ветар дува“. — Даље има 6 моралних прича, вредност им је така као и онима у „Грлицу“. У свим причама види се лош почетнички рад, али се ипак јасно онажа тенденција оваких природних моралиста: да се омаловажавају историјске особе, и да се не треба држати прописаног реда и да треба што даље бегати од крста и тамњана. Тако

у причи „Заслужио награду“ помиње се Александар велики као „некакав Александар цар Македонски.“ Ту се обраћа главна пажња једноме магарцу и човеку, који је имао добро срце према магарцу — а на тог „некаквог“ Александра, који је онако богато наградио милостива човека и не обраћа се пажња. — У причи „Паметан миш“ истиче се за углед један стари миш, који се дружио непрестано са мишијом омладином, па их још и слушао; таки стари мишеви добро пролазе. — У чланку „светли и топли зраци“ споменуо је писац и цркву поред школе само за то, што му је требало да деца пађу црквену *прангију* под снегом, па да може на њој протумачити неке природне појаве. — Из тога чланка треба да науче ђаци, да је оно добар учитељ, који се не обзире на распоред часова и предмета преко недеље. Беше четвртак пре подне и деца се играла у порти, па опазили како *прангија* вири испод снега и како се исти око ње већма тони него тамо даље; кад уђу у школу, почну *заинткивати* учитеља, а он њима одговарати, па у том прође и час. Тада их учитељ пусти кући, па како четвртком по подне нема школе, не хтеде се учитељ огрешити о распоред часова, па да их позове за после подне и да им протумачи, него ће сутра на *редовном часу* да им још боље протумачи оно, зашто није имао доста времена у четвртак пре подне *на школским редовним часовима*. Е, како да деца не воле таког учитеља већма него онога, који би им казао: оставте та питања сад, пак ме питајте о томе после часа.

Осим натезања са моралним поукама, још се писац мучно са правописом и језиком. Мука је *хотимичне грешити* против оних правила, која су се у школи добро научила, а морала су се баш добро учити, да би се добила одлична оцена. Ово хотимично грешење и изопачавање свега, што се у школи учило и научило, узима се као нарочита заслуга код „модерних“ педагога, тако он пише *оке м. хоће, расти* (3 лице једн.) *расте* и т. д. У рукопису се то види, јер на много места затрчао се на написао *хладно*, *раскладити* и т. д. пак је после свуда оно *x* превлачно или баш од њега правило *л*. Јасно се види да му је неправно, што старији неће у овом послу да се друже са млађима, па макар

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

по нешто и да баш послушају, као што је оно у његовој моралној причи *слушао стари миш младе мишеве*, пак је добро и прошао на крају те приче, а после извесно да је преживио своје прво младо друштво, пак се прихватио још млађег кола. —

Кад сам све оно — што г. Путниковић нуди Министарству на откуп — прочитао, искрсно је преда ме питање: зар оваке ствари да поклања *министарство* ученицима наших основних школа? —

Мишљења сам:

Да се ни „Грлица“ ни њојзи приложен рукопис не може откупити ни штампати о државном трошку за поклањање ученицима основних школа.

11. Децембра 1888.
у Београду.

Понизни
Дим. Јосић.

Савет је усвојио мишљење г. г. референта и одлучио:

да се дело „Грлица“ од г. Дим. Путниковића учитеља не може примити за поклањање ученицима основних школа.

Референтима је одређен хонорар свакоме по двадесет динара.

VIII.

Прочитан је реферат г. Радована Милетића, пуковника, о карти Краљевине Србије од г. Владимира Карића.

Реферат гласи:

Господине!

На Ваше поштовано писмо датирано 18. пр. месеца, које сам примио 30. ист. мца. — имам част одговорити Вам, односно карте краљевине Србије, у размери 1:750.000 од професора г. В. Карића у овом што сљедује:

1-во Што се тиче развоја површине Србије — ова је карта развијена по неком меридијану у Аустрији положеном. То се види и из положаја меридијана према граници карте и из бројања меридијана; јер Аустријанци узимају за почетак бројања онај меридијан, који лежи 20° западно од Париза.

Овај поступак није оправдан. Карта једне земље развија се по једном од својих средњих

меридијана. То захтева наука, а има и свог практичног и техничког значаја.

Картограф изгледа, да је овде копирао меридијанску мрежу са аустријске карте централне Европе.

2-го Односно хидрографске мреже, може се рећи, да су ушле све знатније реке са многим притоцима, што свакојако њствари не уди.

Није пак назначено *жагубичко језеро*, које је истина мало, али у Србији знатно због своје реткости и због својих особина.

Нити су окарактерисана величанствена Ресавска врела испод Бељанице, као ни врела других река — а што су важни хидрогр. појави.

Потом извори и минералне воде такође нису назначене на карти; а свакојако и географија и картографија не сме из вида изгубити ове ретке и врло важне хидрографске појаве.

Тако исто није назначена ни „Потајница“, а то је један хидрографски појав вероватно јединствен на целом Балканском полуотоку, а и у свету је врло редак.

Исто тако воде изворног предела Млаве, Црног Тимока, и неких речца на западном крају Србије, губе се у поноре — а то се из хидрографске мреже на овој карти не види.

3-ће Са преставом орографије сасвим друкче стоји.

На овој карти не види се докле допиру планине и где почиње подгорина, која прелази у таласасту равницу.

Међутим сваком пажљивом путнику пада у очи ова одељивост овако разних висција, које по различитим особинама различито и дејство имају на човека и културу.

Још је слабије представљена водомеђа између оближњих мањих и већих речних сливова. Отуд из ове карте не види се она пределна, тако рећи, одвојеност, па дакле и разни пределни називи, које је народ одавна створио и који и данас постоје, ма да административна подела земље са овим не иде паралелно.

Нити су на преслабима између подобних сливова назначене надморске висине, а преко тих (преслаба) иду обично путови, који вежу ове басене.

Медведник, Повлен, Маљен, Рудник и т. д. — тако су представљени, да се врло мало разликују од далеко нижих брла, подгорине. На представљеним у карти планинама, не види се, где се планине одсечно или са свим стрмо свршавају, а у коме правцу пружају тихо спуштајуће се косе, које прелазе у брежуљивит терен а потом у равницу. Овде је представљено, да једна планина личи на другу. Међутим свака планинска група има своје карактерне црте и по форми и по своме геолошком створу.

Кречни планински систем, који преовлађује на источној страни Србије одликује се: искомаданошћу ридова и отсецима и посејан је безбројним вртачама. Исто вреди и за неке групе планинског система на западном крају.

Међу тим на карти од тога се не види ништа. Једна група планинска као и друга.

Неке врло важне по карактеру групе планинске као: Црна гора, Пасјача и т. д. — нису на карти означене.

Планина „Голубиње“ између Ђупријске Мораве и Црног Тимока — као назив не постоји. То је грешка, коју стари географи и картографи један другом остављају у наслеђе. Но таква грешка да у новом издању једне карте од Србије угледа света на ново и онда, кад држава наша располаже богатим топографским материјалом од целе Србије — није оправдана.

Тај предео премерили су наши топометри пре три године — и он је сасвим друкчи у природи, но што је на овој карти означен.

На карти представљена је ова планина као какав висоравањ, а у ствари то је искомадана планинска маса, у којој на северној источној и јужној страни преовлађује кречни систем посејан многобројним вртачама — и која одваја планинске косе на западу и истоку правећи дубоко усечена корита притоцима Моравским и Црноречким за време њиховог тока планинског.

Кад је реч о планинама, онда не смемо из вида изгубити старе и нове руднике — а ови нису на карти назначени.

4-то Односно путова може се ово рећи:

а) Од Бајине-Ваште до Ужица постоји пут а на карти га нема.

б.) Из Ђуниса преко Вел. Шиљеговца и Вел. Јастрепца означен је пут као насип — а у ствари пак насип води до Рибара а преко Јастрепца даље само коњска стаза.

в.) Пут из Гор. Милановца на Рудник и даље на Тополу — иде само на Аранђеловац и Шошћ. На карти нису назначене гране од овог пута како из Тополе тако и из Аранђеловца, што води на штацију Међулужја.

г.) Тако исто није назначен пут од Рудника на Калањевце, Даросаву и т. д. за Београд, а у ствари постоји.

Осим тога имаде доста таквих ситнијих грешака.

5-то Пошто је ова карта за ученике — то би ваљало, да су на њој назначена и сва места, где су били важнији бојеви и решителне битке, које су решиле независност народа. Међу тим на карти се од тога не види ништа.

6-то И ако се је у овој карти хтело Србија да престави — опет зарад бољег разумевања на прилику „Ћердана“ требало је Ердељске Карпате такође у карту унети; а тако исто требало је учинити и на свима другим крајевима.

Јер овако како је на карти изгледаће младежи, да изван Србије нема планина.

Тако су требале да уђу са Хидрографијом и сва важнија места, јер на пространој зони око Србије живе Срби, те је нужно да младеж то учи и да зна и да на карти види.

7-мо Сама техника репродукције карте путем аутографским, веома је немоћна, да цртежу даде прецизан картографски тип. Отуд многе реке и на извору и на утоку имају исту ширину на карти, а у ствари то не може бити, нити се такав појам сме уносити у ученике. Иста прецизност оскудева и путовима.

Потпис (места, вароши и назива геогр.) веома је млитав и са гледишта картографског несавремен.

Ако се и може замерити тежњи, да потпис на карти буде што лепши — опет не треба никад губити из вида, да истинито на карти представљен географски елеменат — заслужује потпис, који улева веру, да је то истина што он тврди.

Закључак:

Овако не потпуна и лоша престава географ. елемената на под $\frac{1}{1}$ приложеној карти

— не може ученику послужити за тачну претставу своје земље. А у почетку неправилни и побркани појмови задобивени из подобне карте, пратиле га и при каснијим студијама географ. других држава.

По томе моје је скромно мишљење, да ова карта није за ученике ни основних ни средњих школа.

Примите Господине уверење мог одличног поштовања.

3. Децембра 1888 год.

Београд.

Начелник географ. одељ.

Глав. Генералштаба

Генералштаба Пуковник

Рад. Милетић.

За овим је прочитан реферат г. Стевана Предића, професора I. беогр. гимназије о истој карти. Реферат г. Предићев гласи:

Главном Просветном Савету.

Писмом својим од 18. Нов. о. г. СБр. 92. изводео је Главни Просветни Савет послати ми карту краљевине Србије од г. В. Карића, израђену у размеру 1:750.000, да је прегледам и да кажем своје мишљење: да ли се може препоручити ученицима основних и средњих школа.

Морам признати, да сам се доста мучно и борно са својом савешћу, док се нисам примио овог посла; јер сам се бојао, да није Главни Просветни Савет преценио моје географско знање, кад је нашао за добро поверити баш *мени* оцену карте, коју је израдио један од наших најугледнијих раденика на пољу земљописне књижевности, раденика, који својим стручним знањем и умењем мене — више енциклопедски спремљеног наставника — у огромној мери надмашује. Али, да ми се не би пребацило неоправдано избегавање радова који се тичу унапређења наше школске наставе, решио сам се да изречем свој суд о послатој ми карти краљевине Србије, повлађујући начелу, да није с горег саслушати мњење и мање извежбаних зналаца, само да би се дошло до што тачнијег и правичнијег решења у важном питању: какве уџбенике ваља дати деци у руке.

Ја сам ту карту размотрно, колико и како сам умео, и имам част поднети Главном Просветном Савету свој реферат у овоме што иде:

При разматрању ове карте руководило ме је начело, да сваки уџбеник ваља оценити према *сврси*, којој је намењен.

Пошто је г. Карић изјавио жељу, да се његова карта препоручи од Министарства просвете ученицима основних и средњих школа, ма да већ имамо неколико таквих карата, којима се ђаци с успехом служе; то је — по мом мњењу на овакав корак могло побудити г. Карића само убеђење, да ће овом својом картом пружити настави неку *болу, савршенију новину*, која ће ученицима при изучавању земљописних појединости наше отаџбине бити од веће користи, но сви до сада употребљавани производи те струке. Ако стоји ова моја претпоставка, онда морам рећи, да карта г. Карића *не* одговара *потпуно* циљу, ком треба да послужи; јер довољан је и летимичан поглед на карту, па да се човек увери, да се ова карта може употребити поглавито за изучавање *статистике насељености* у Србији, а у неколико и за *оро* и *хидрографију*, само што би се за учење ових двеју географских гранā из те карте могла изискивати мало тачнија и јаснија израда. Тако се на пр. у висинском цртежу не истичу довољно поједина планинска средишта (као: Рудник, Копаоник, Ртањ и т. д.), од којих полазе, у разним правцима, друге ниже планине. Неке важније планине нису никако обележене, ма да се помињу у школској књизи г. Карићевој, као на пр. Мјуртеница, Баково, Св. Илија, Вечцац и др., за које је планине било доста места на карти, пошто је израђена у већем размеру. — Даље пада у очи нејасност и неодређеност северозападне природне границе Србије према Срему, где је ток реке Саве, покривен читавим јатом имена омањих села, која се већином ни не помињу у школи.

Државописној или *политичкој* страни ове карте може се још највише замерити, јер је много шта изостављено, што је *морало* ући у карту, ако се хоће, да из ње ученици, уз припомоћ добре школске књиге, црпу потпуно топографско знање, учећи политички део земљописа Србије.

Не упуштајући се у ситније појединости, за које је пулна потпунија спрема но што је у мене, истаћи ћу овде само оне махне, за чије доказивање мислим да је мера мојега стручнога знања довољна.

Ево мојих мерака:

Ова карта краљевине Србије изгледа управо као какав за *специјалну*, тренутну потребу удешен *статистички преглед* о насељености у краљевини нашој, у који су — као што и сам г. Карић вели у наслову на корицама ове карте — „унесена места, која имају 900 душа па на више“. Кад имамо ово на уму, што је г. Карић сам себи поставио за основу при изради своје карте, онда се не треба чудити, што су многа места, чија имена буде успомену на важне догађаје из политичне и културне историје нашега народа, морала отпасти само за то, што им број душа још није нарастао до 900. Тако се, наравно, не виде на карти места, као што су на пр. Јасика, Орашац, Љубић, Делиград; па Тршић, Средња Добриња; па Жича, Студеница, Горњак, Раваница, Манасија и т. д., а за сва би ова места било довољно простора да се напишу на карти. Ја мислим, да се ниједна карта Србије, која је намењена ручној употреби ђачкој а израђена у мало већем размеру, не може сматрати за потпуну и за наставу удесну, ако на њој — сем свега осталог што треба — нису исписана и места, као што су мало час наведена; јер она једина велика карта — која висе на зиду школске собе и служи заједничкој употреби свих ђака једног разреда, и у којој се могу наћи сва поле важна места — та велика карта школска није ђаку непрекидно пред очима, те да може сваки час загледати у њу ради свога обавештаја; с тога је нужно пружити му једну ручну карту, коју може носити при себи, и која је доста верна — само смањена — *копија* оне велике школске карте.

Најзад још нешто. Ја знам из својега искуства, колико вреди видети на карти Србије јасно обележене *границе појединих округа*, и од какве је користи, честим гледањем карте, створити себи у памети *слику* сваког округа, јер не само да се тиме постизава брзо налажење округа, већ и саме границе њихове, прелазећи преко планина, река и т. д., могу да послуже као *средство за оријентацију* при

тражењу појединих места. — Свега овога нема на карти г. Карићевој, јер су на њој окрузима границе обележене ситним тачкама које се губе у сивом пртежу планинском.

Према свему што до сада рекох о овој карти, мишљења сам: да се она у *овакој* изради не може препоручити за ручну ђачку употребу; да би пак — при свем том — ова карта, кад би се према мојим смерним нестручњачким напоменама а с обзиром на картографско-техничку могућност *доунила*, могла са свим згодно послужити циљу, којем је г. Карић жели наменити.

Враћајући овде у прилогу $\cdot$ послату ми карту г. Карићеву, благодарим Главном Просветном Савету на указаном ми поверењу.

9. Децембра 1888. год.,
у Београду.

Понизни
Стеван Предић
проф. I. беогр. гимн.

Савет је усвојно мишљење г. г. референтата и одлучио:

Да се карта краљевине Србије од г. В. Карића оваква каква је, не може примити за намењену потребу.

г. г. референтима одређен је хонорар по четрдесет (40) динара.

IV.

Прочитан је реферат г. Живана Живановића о дечијем листу „Мала Србадија“ за 1887-му годину.

Реферат гласи:

Главном Просветном Савету.

Према акту Главног Просветног Савета, од 5. ов. м. СБр. 19. упућеном на мене, прегледао сам дечији лист „Малу Србадију“ за 1887-му годину, коју је министарству поднео уредник истог листа г. Димитрије Путниковић учитељ београдски, с молбом, да би Министарство откупило „Малу Србадију“ за поклањање ђацима основних школа приликом годишњих испита.

Са тога намењенога опредељења, ја сам и посматрао овај дечији лист при оцени и нашао сам: Да му садржина, у целини узев, одговара добу и спреми ученика III и IV. разреда основне школе. Песмице, и ако пису

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

свуда баш излив неке високе појезије, ипак су погодне за оне којима су намењене, а, наравно има песама и од песника који су цевени, као Вл. Јовановић. Приче су допадљиве, описи коректни, а задаци разни и ситуије белешке корисне су садржине. Но има једна страна овог дечијег листа, која је јасно видна, и даје му извесну нарочиту могућност за препоруку, а то је она нарочито поклањана пажња народно-историјским сликама и приликама, које при најбољој вољи, неможемо свакад наћи у ком — иначе бољем — дечијем листу, који се уређују за границом. Ја мислим овде на слике војвода; неких бојева и слике и описе вароши македонских. Слике су махом чисто рађене.

Допуштам да има и боље уређених старијих дечијих листова, са разноврснијом садржином; допуштам да би, под повољним приликама, и „Мала Србадија“, да је била дужег века, била и једрије садржине, — али ипак за то слобода сам да и овај литерарни производ чисто наших учитеља препоручим Главном Просветном Савету, са учтивим мњењем: да може „Мала Србадија“ бити користан дар ученицима и ученицама III и IV. р. основне школе.

Што се цене тиче, о којој је тражено мњење од мене, у опште мислим, да цена мора бити мања од цене, која је на челу листа назначена, као годишња претплата за исти; ово с тога, што је свуда правило, да кад се што одсеком и у већем броју откупљује, мора се признати купцу мања цена, а и понуђач листа, мислим, имаће и чисто идеалних разлога да стави листу цену тако умерену, како би се омогућило да његов користан лист путем поклона пређе у руке онима, за које је он и наменно. С поштовањем,

11. Децембра, 1888. год.

у Београду.

Вагредни члан Гл. Просв. Савета,

Жив. Живановић

директор широтске гимназије.

Савет је усвојио мишљење г. референта и одлучио:

Да се дечији лист „Мала Србадија“ за целу 1887 годину, може откупити и унотребити за поклањање ученицима и ученицама III и IV р. основних школа.

Г. референту, одређен је хонорар тридесет (30) динара.

X.

За француску граматiku, за V и VI. р. средњих школа, у рукопису, од Живка Недељковића, коју је Савету вратио г. Свет. Вуловић непрегледану, Савет је на овоме састанку одлучио:

Да се умоле г. г. Живко Поповић и Андра Николић, да ово дело прегледају и Савету о њему референту.

С овим је овај састанак закључен.

САСТАНАК 400.

5. Јануара 1889. г. у Београду.

Били су: председник Стојан Марковић; редовни чланови: Ст. Д. Поповић, Љубомир Ковачевић, Милан Недељковић; вагредни чланови: Др. В. Бакић, Ђ. Станојевић, Фирмилијан архимандрит, Стеван Предић, Миливоје Симић и Др. Милан Јовановић.

Деловођа Мил. Марковић.

I.

Прочитан је и примљен записник 399-ог састанка.

II.

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 24. пр. м. ПБр. 14.771, којим се упућује савету изјава г. Симе Јеротића учитеља новоханске школе, у којој се он правда за кривице за које је тужен, и позива се Савет, да ову изјаву г. Јеротића проучи у свези с актима по његовој кривизи, која се налази пред Главним Просветним Саветом, и да му о томе каже мишљење.

Савет је одлучио:

Да се ова изјава г. С. Јеротића упути г. Ст. Марковићу и Љ. Ковачевићу, којима су по ранијој одлуци саветској упућени на разматрање акта по кривизи г. Јеротића.

III.

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 24. пр. м. ПБр. 14.767, којим се по ново упућује Савету дело у рукопису од г. Милана Касумовића под насловом „Прваци у римској књижевности“ и

позива се Савет, да ово дело прегледа и каже: може ли се оно откупити и о државном трошку штампати за ђаке виших разреда средњих школа.

Савет је одлучио:

Да се за преглед и оцену овога дела умоле г. г. Јован Туроман и Св. Николајевић.

IV.

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 27. пр. м. ПБр. 14.668 којим се позива Савет да састави нацрт стечаја за писање уџбеника за физику у средњим школама, и да у томе нацрту поред осталог означи ма и приближно величину књиге, на помињући му у једно, да су наше средње школе услед одлуке о Гановој експерименталној физици, остале без ручне ђачке књиге за овај предмет.

Савет је одлучио:

Да се за састав овог нацрта за стечај умоле г. г. Ђ. Станојевић и Милан Недељковић.

V.

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 29. пр. м. ПБр. 14.818, којим се тражи од Главног Просветног Савета мишљење, да ли г. Светозар Томић, на основу поднесених докумената, има квалификацију за учитеља цртања у средњим школама.

Савет је прегледав документе молиочеве, одлучио:

Да се г. Светозару Томићу, може поверити хонорарно предавање цртања у средњим школама.

VI.

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 26. пр. м. ПБр. 12.003, којим се упућују Савету на оцену одлуке пете учитељске скупштине, које се тичу ревизије садашњег наставнога програма за основне школе.

Савет је одлучио:

Да се ове одлуке пете учитељске скупштине, заједно с писмом г. Министру просвете, упуће једној нарочитој комисији на оцену, па да их та комисија проучи и упореди с наставним програмом и о томе Савету реферирше:

У комисију су изабрани г. г. др. Љуба Недић, Борисав Тодоровић, Димитрије Јосић и Никола Р. Поповић.

VII.

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 19. пр. м. ПБр. 14.466, којим се упућује Савету на преглед и оцену дело „Историја Света“ Д. Иловајскога од г. Димитрија Дукића, професора П. беогр. гимназије.

Савет је одлучио:

Да се умоли г. Стеван Ловчевић, професор I. беогр. гимназије, да реферирше Савету о вредности и употреби овога дела.

VIII.

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 3. ов. м. ПБр. 50., којим се упућује Савету на преглед и оцену „Француска граматика са читанком“ у рукопису од г. Алексе Милојковића учитеља.

Савет је одлучио:

Да се за преглед и оцену овога дела умоле г. г. А. Николић и Живко Поповић, којима је на оцену дата „Француска граматика“ од Живка Недељковића.

IX.

Прочитан је реферат г. Владимира Карића о књизи „Школица за грађанска права и дужности“ од г. М. Ђ. Милићевића, који гласи:

Главном Просветном Савету

Позната ми је подавно књижица г. М. Ђ. Милићевића „Школица за грађанска права и дужности“, коју сам имао част од Главног Просветног Савета примити на оцену с гледишта потребе школске, према новоме наставном плану за гимназије и привременоме програму, прописаноме за „моралне и грађанске поуке“. Ну ја сам ову књижицу сад поново прочитао и с пажњом, коју ми је налагао поверење, указано ми и овом приликом.

Књижица г. Милићевићева у главном је слободан превод са францеског, и ако он то није изреком казао. Ну и ако је превод, опет је г. Милићевић слободно преводио, унео толико специфичнога и у погледу на дух српски и у погледу на савремене, прак-

тичке потребе наше, где год се прилика у оквиру оригинала указала, да књижица доста оставља у нама утисак, као да смо прочитали без мало једно српско дело. Наравно, да је језик свуда такав, какав се само од г. Милићевића очекивати може. Књижица ова обухвата и највећи део програма, прописаног за „моралне и грађанске поуке,“ и ако се не држи баш истога реда. Па и пак, овака каква је, она не би могла послужити као уџбеник, јер поред непотпуности према програму, и поред начина израде неприличног за уџбеник деце од 10—12 година, она има поглавито ту махну, што је у њој на доста места говор и стил тако висок, да ће мисли, њиме исказане, недостижне бити ученицима поменутога узраста, поред све лепоте и глаткости језика. Ево само неколико примера за ово моје тврђење:

Стр. 89. „Друштво се зове стање човека, који увек има сношаја с другим људима, који увек требају њему или он њима“.

Стр. 94. „Само друштво може да да човеку оваку неку моралну атмосферу, која је потребна његовој души, и неку стварну и озбиљну целу његовој радњи, његовом јунаштву и његовој мисли“.

Стр. 99. „Ова последња дужност — васпитање деце — не обухвата само материјалне бриге, него још и пристојно обрађивање умних и моралних способности.“

Стр. 111. „Отаџбина је скраћен израз свију наших милошта.“

Стр. 112 — 113. „Сваки којим има макар једнога пријатеља, разумева ово друштво, утемељено на слободи и на добродетељи, где лица која се поштују и разумевају, тако рећи, стапају у заједницу своје биће; где срце срцу одговара, где се једно у друго улива, и, рекао би човек, куцају једним билом; где триљење и преданост попуњавају оне празнине које остају од људске несавршености.“

Стр. 121. „У вери или религији, где се снаже најплеменитије човекове способности нарочито се светле ова велика начела: начело удружења, из кога се рађа рад и величина; и начело слободе, из којег извире: искреност, моралност, и вредност свију наших дела.“

Стр. 160. „После добродетељи у опште, ја не знам лепше идеје него што је идеја о праву, или боље да кажем, та се два појма стапају у један. Идеја право није вишта друго, него идеја добродетељи, уведена у политичан свет“. Тако исто и даље, цео цитат из Токвиља.

Стр. 174. „Има дакле и јавни морал, коме је државни закон само израз, нека објава, преко које се не сме, нека доуна; и тај ће закон бити праведан, биће добар, само у онолико, у колико се слаже са својим извором и својим обрасцем, као што је и слика само онда савршена, кад верно предаје идеју сликара, или предмет који ваља да престави.“

Стр. 181. „Место да мислимо, као што и мисле многи правници и философи, да друштвено стање тражи од оних, који га склапају, узајамне уступке, и неко смањивање личне слободе, треба, напротив да држимо, да је друштвено стање као нека справа која заклања наше способности да су снажније, и која увећава силе свакога човека делећи од удружене снаге свију људи“.

Оволико сам навео само примера ради, али подобних ставова има у „Школци“ још много.

Према овоме ја бих већ могао казати свој суд о овој књижици, али се и пак морам зауставити при једној страни њеној, јер се на њој помињу ствари, за нас од велике важности.

На страни 198. писац каже: Нека се држава зове *Нација*. То је онде, где је сав народ у држави једнога порекла, готово једне вере, једног обичаја и једних навика политичких. Јевреји су овака нација“.

Да оставим на страну питање о томе: да ли је погођено, што је реч „Нација“ увесена у наш књижевни језик; то нека пресуде филолози наши. Па да оставим на страну и могућност нелогичности горњег става:

Нека се држава зове *Нација*,

Јевреји су овака *Нација*; дакле:

Јевреји су држава.

Него да се заштам, шта су према овој одредби Срби? Јер Срби не живе у једној држави већ у шест држава, и нису једне већ од три вере. Срби, одговарам, не би могли бити *Нација*.

У свима модерним језицима имају за означавање народа две речи, које су често и синоним: у Француском Nation и Peuple, у Инглеском Nation и People, у Талијанском Nazioe и Popolo, у Немачком Nation и Volk.

По Литреовом речнику Францескога језика Nation означава: гомилу људи, који живе на једном истом земљишту — un même territoire —, било или не било под истом владом, који већ од давнашњих времена имају тако јаку заједницу интереса, да се на њих гледа, као да су једнога порекла — comme appartenant à la même race. У етимологичном пак смислу, Nation означава одношај заједнице, у погледу на рођање, порекло.

По истом речнику Peuple означава мношину људи, који живе у једној истој земљи и под истим законима — même pays et les mêmes lois —. У смислу пак етимологичком, Peuple значи однос броја и укупност.

У једноме талијанском делу стоји ово: „Nazione è il complesso dei popoli che abitano il medesimo paese e che parlano la medesima lingua“¹.)

Према овоме ја не увиђам да је за појам „Нације“ потребна и држава и једна само влада.

А шта је код писца Народ? Он вели „народ се зове у данашње доба, скуп грађана у једној држави, макар да они и нису од једнога порекла, али су се тако сродили и свикли под једном заједничком управом, те су један народ.“

Оваку одредбу ја не бих никако смео примити. Шта више ја сам јој одсудно противан, јер је противна и стварно и етимологички правоме значењу ове наше речи. Ми се смејемо Мађарима, кад они говоре да је „Nation hongroise“ „народ мађарски“ сав народ, што живи у земљама под крупом св. Стевана. И ми се томе смејемо с правом према оној одредби у Литреовом речнику и према етимологичком значењу речи Nation.

Кад би усвоили одредбе г. Милићевићеве, Срби не би могли бити ни Нација ни Народ. Нација не, по томе, што нису сви у једној држави и нису једне вере; а као Народ ушли би и у Мађарски, Аустријски, Турски, Бугарски народ. Или и ако би могли бити Нација, то би било највише у Србији и Црној Гори.

¹ Lezioni di cosmografia a di geografia dal prof. L. Bini 1882.

Као што се види, ови су појмови веома суптилни, због тога се често мешају. За то их по мом мишљењу ваља извести на чисто и у корист наше народне идеје и јединства српског. Ово у овоме смислу ваља извести тим пре, по што се не противи ни самој научној одредби. Ја мислим да, Nation — Нација ваља да остане „Народ“. То нам диктује и сама етимологија речи, која је иста као и у Nation. За Peuple пак, који се српски такође „Народ“ каже, ваљало би усвоити, на западу нашем већ примљену реч „Нук“.

Ја још једном кажем, да ову ствар сматрам као веома важну, јер деца у нашим школама ваља да су са њом на чисто, одмах, у почетку. Код нас ни свима интелигентнијим и ко бајаги школским људима не иде у главу, да може бити Србина мухамеданца и католика. Код нас веома мало људи знају распрострањење Срба и ако сви говоре о српском уједињењу. Оваким пак књигама, као што је „Школица“, даје се веома zgodна прилика, да истински крче пута бар духовном уједињењу васколиког народа нашег.

Да завршим. Из свега што сам напред казао, за „Школицу“ може се рећи, да има и основе и градива потребног за уџбеник при „моралним и грађанским наукама“, само је потребно, да се она сведе начином представљања за ниво разумевања деце од 10—12 година и да се учине неке незнатније поправке а поред њих и она, по моме мишљењу веома важна, при којој сам се нарочито зауставио, ако Главни Просветни Савет моје мишљење прими. Тада бих је могао препоручити за „уџбеник“ ученицима, који примају „моралне и грађанске науке“.

Главном Просветном Савету, на поверењу
29. Децембра 1888.
у Београду.

Захвали
В. Карић.

По овоме је прочитан реферат г. Јована Миодраговића о овом истом делу, који гласи:

Главном Просветном Савету.

Главни Просветни Савет послао ми је „Школицу за грађанска права и дужности“ од М. Ђ. Милићевића с питањем: може ли се привремено употребити као ручна ђачка

књига у средњим школама, за нов предмет „Моралне и грађанске поуке,“ који је заведен у средње школе по новоме наставном плану. Мени је ово дело било познато још од 1873 године, када га је господин Милићевић написао да поцупи једну празнину не само у програмима школским, него и у литератури нашој. Још онда сам га као младих од 20. година читао с интересом, када писам знао ни за једног писца у странијој литератури по овоме предмету, ни како је он заступљен по школама других образованих народа. Сад сам га после петнаест година, поново прочитао, и, мило ми је што могу рећи, са још већим апетитом и задовољством. Све главнице ствари, што улазе у овај предмет, ушле су у ово дело. А чистина језика, красота и лакоћа слога, беспогрешност штампе, оно мудрачко схватање и слатко излагање најапстрактнијих ствари, што одликују сва дела нашега најпопуларнијег писца господина Милићевића, чини ми се не налази се ни у једном делу ове врсте у странијој литератури.

Господин Милићевић је ово дело, како ми се чини, угађао за основне школе, у којима је и онда била, и данас постоји, празнина у овоме. У предговору казује потребу ове наставе, особито у демократским државама као што је наша, где у народну скупштину, која доноси земљи законе, долазе људи, који су једва свршили основну школу. Он вели: „А је ли програм наше основне школе тако уређен, да ученици, поред осталог, добију какве такве упуте и у својим грађанским правима и дужностима?“ На одговара: „Поред све правде, која се мора одати унутрашњем раду наше народне школе, не може се прећутати и један велики недостатак у њеном програму, недостатак, који се никако не сме дуго трпети у земљи, у којој, по уставу, сваки сељак може да буде законити преставник своје нације, може да ради као највећи суђ њене садашњости и будућности. Недостатак је у томе, што школа наша не даје никакве грађанске наставе својим ученицима.“ Из овога се види, да је писац хтео да поцупи ову празнину у основним школама. Но она ни данас није попуњена и књижница г. Милићевићева остала је само у литератури.

Сад се, једва једном после петнаест го-

дина, тај предмет уводи у средње школе, где је много више времена за учење, и где су деца одраслија и способнија за схватање можда многих апстрактнијих ствари у овоме предмету. И противу тога се не може помислити ништа; само се и основна настава не сме оставити без нечега, без икаквих пречишћених појмова о друштву, о људима и себи међу њима. А и по средњим школама, овај ће предмет неко време бити мало потеже, јер и самим наставницима још није довољно јасно шта да дође у њега и како да се то износи деци.

У том случају, по моме мишљењу, веома ће zgodно доћи деци средњих школа ова прекрасна књижница господина Милићевића. Она ће добро доћи и многим наставницима, који тај предмет нигде нису слушали а сада морају да га предају, те да виде шта има овај предмет да обухвати. Не тајим, да ће бити места и сувише философских и перазумљивих за децу, и да би она у причама била деци јаснија и поучнија; али уз припомоћ наставникову, уз причање, објашњење и допуну његову, деци средњих школа и она могу бити довољно јасна и као нека гимнастика умна, вежбање за схватање и потежих ствари. А приликом прештампавања и прераде уверен сам, да ће и сам писац хтети и умети да увесе и упрости много што шта, што би још имало да се пожели.

Ја бих се од срца радовао, кад би се макар ова једна књижница нашега првог књижевника унела у школу. Тиме бисмо почели да се ослобођавамо онога крутога, сувопарнога, званичнога, необичнога и у многоме туђег језика и стила, који се види данас по школским књигама, и који нам је по свој прилици дошао с преласком књижевности и књижевника из Аустро-Угарске у почетку и целој првој половини овога века. Време би било, да обратимо мало повећу пажњу на оно, чиме први пут запајамо млађану душу деце своје, на књиге и језик њин. Време би било, да најлепши и најчистији језик народни уђе и у школе његове. Господину Милићевићу бих у неку руку поверно мислију: да прегледа и *исерби* све књиге школске, из којих деца српска уче да читају, причају и говоре.

Моје је мишљење дакле:

- 1). Да у овој књизи нема ничега, ради чега она не би могла да се пусти у школу;
- 2). Да се у њој, на против, говори о ономе што је најпотребније нашој народној настави и књижевности;
- 3). Да је језик и стил, интерпункција и чистота штампе изнад критике;
- 4). Да је писац као књижевник стекао толико права и заслуга, да му можемо поверити и све оно, што би он сам имао да дода и допуни још у овоме делу;
- 5). Да се дакле, с мирном савешћу, може препоручити и дати омладини средњих школа у руке.

Ј. Миодраговић

управ. учит. школе у Нишу.

Саслушавши мишљење г. г. референата, Савет је одлучио овако: да се „Школица за грађанска права и дужности“ од г. М. Ђ. Милићевића, оваква каква је, не може примити за уџбеник у средњим школама, али ако би се прерадила по примедбама г. г. референата и удесила према наставном програму, новоме уставу и земаљским законима, могла би се примити за уџбеник.

Референтима је одређен хонорар и то г. Карићу тридесет (30) а г. Миодраговићу двадесет (20) динара.

Х.

Прочитан је реферат г. Димитрија Јосића о дечијем листу „Голуб“ за 1885, 1886 и 1887. годину.

Реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Г. Миливоје Каракашевић, књижар из Сомбора, поднео је министарству просвете и црквених послова дечији лист „Голуб“ за 1885, 1886 и 1887. годину с понудом, да га Министарство откупи за поклањање ученицима основних школа, а г. Министар питао је Гл. Пр. Савет за мишљење о *једности и употреби* ових књига. Савет је на 385. свом састанку изволео одлучити, да се мени предаду те књиге на оцену.

Ја сам прочитао „Голуб“ од све три поменуते године са особитим уживањем, и кад би се латио да на ситно оцењујем сваки одељак, морао бих у похвалу реченога листа

написати целу књигу. С тога сам се морао, ма да ми то беше потешко, ограничити: да изнесем пред Савет своје мишљење о њему у целини и да тако обележим прво његову *вредност*, а за тим да изречем и своје мишљење о *употреби* његовој, ако би га г. Министар изволео откупити од издавача.

И *песма* и *приповетка* и *поука* и *описи* места и лица, па и *шале* и *досетке*: све је то одабрано и педагошки одмерено за српску младеж по свима српским крајевима; па ту се састају и сарадници из свију српских земаља, те износе из својих крајева што год има тамо лепшега и одабранијега. Оно, што је узето из стране књижевности, такође је одабрано и одмерено и све прожмано осећањем пиетета према свему, што је *истинито лепо, добро и узвишено*.

Хоћеш ли да уживаш у светој породичној вези, *Голуб* те одводи у тихи, весели и ведри *породички живот*, у домаће царство божијега мира и радовања. Хоћеш ли у тој породичкој *околини*, да детињим оком и ухом посматраш природу и да тако своју душу облачаш у одећу детињске безазлености, па да се и сам осећаш као дете према Творцу величанствене природе и као вршњак свију људи — *Голуб* те туда свуда прати са маслином гранчицом светога божанскога мира и задовољства. Хоћеш ли сад као дете, одбацивши све бриге светске на страну, да се разговорни са оцем свију људи — *Голуб* ти отвара детињским тепањем и умилношћу врата светога *храма вере православне* и подиже својом непорочношћу завесу, којом је застрта светиња над светињама. Хоћеш ли да делиш своја осећања и тихе туге и мирне унутарње ведрине у колу сродника по језику, пак да изразиш сва своја осећања, мисли и тежње, вере и наде *једним језиком* и у *један глас*. — *Голуб* те преноси из свакидашњег метежа и трвења на крили слоге у заједницу свију Срба, у *велику, једну и неразделену српску духовну државу*, пак те напаја Обилића снагом, да не очајаваш, но да радиш сваки у свом кругу и према свом позиву с поуздањем на згради једне политичке свесрпске државе.

Да се *љубав* према *Српству* не би окренула у *мржњу* према свему што није српско, што је туђинско, — *Голуб* одабира зрно по зрно од онога што је лепо и добро у туђој

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBG.RS

књижевности, и казујући нам од кога је народа што узето, учи нас да *љубимо и те народе као своју браћу по Богу* и да их поштујемо, као своје добре учитеље.

„Голуб“ се овде онде служи и научним и уобичајеним страшим и покрајинским изразима — али су све те речи протумачене у „Голубову речнику.“ Осим тога има и рубрика: „*Неправилности у српском говору и писању*“ — где се исправљују погрешке у говорењу и правопису. За 1887. годину уведен је у „Голуб“ као новина и календар, где су осим обичних календарских ствари побројани *важнији догађаји* из српске историје. — Има и у ноте стављених песмица за певање. *Слике* су такође пробране и лепе. Штампарских погрешака има мало.

Из свега овога, свако ће лако себи поставити суд о *вредности* ових књига, те увидети, да је „Голуб“ један од најбољих дечијих листова, који би служио на част дечијој књижевности и код већих народа, а уз то је по духу и правцу прави *српски* лист. Он служи на дикту српској књижевности, а хвала за то припада на првоме месту самом уреднику и издавачу, на онда одмах и свима сарадницима.

„Голуб“ као књига може се употребити:

1.) *као читанка у основним школама* по који пут преко године, с тога би требало да их набаве све школске општине за своје књижице;

2.) *као дар за одличне ученике*, који свршавају нижу основну школу. Ученицима, који по свршеној основној школи остају код куће или иду на занате, отварале би ове књиге вољу за даљим усавршавањем и стварале би код њих осећање потребе за сталну духовну храну, те би се тако непрестано ширило коло читатеља, чиме би и наша књижевност у опште добила јачи полет, јер би она потреба подстицала читаво млађе коло, да оснива читаонице или да се појединце претплаћују на стручне и забавне ластове и књиге. Ученике, који прелазе у средње школе, подстицале би ове књиге, да у својим одморним часовима траже пријатне забаве у читању и покушавају да се и сами вежбају у писању. Ови млади сарадници у дечијим листовима уз вешто руковођење педагога уредника, упу-

ћују се на читање и све зрелије посматраће те постају вежбањем у описивању своје околине и обичаја, у састављању песмица и причаца, у превађању и т. д. касније и сами добри песници, приповедачи и т. д.

3.) *Као поклон српским школама изван Србије*, а нарочито тамо, где противници српства раде свом снагом и свим средствима, да однароде млађи српски нараштај и да га ставе у службу противну свесрпским тежњама.

На основу свега овога, слободан сам препоручити Главном Просветном Савету:

Да изволи препоручити Господину Министру, *нека откупи све егземпларе „Голуба“ за 1885, 1886 и 1887. годину.*

18. Децембра 1888.

у Београду.

понижни

Димитрије Јосић

професор учит. школе.

Према оваком мишљењу г. референта, Савет је одлучно:

да се дечији лист „Голуб“ може откупити и употребити за поклањање ученицима основних школа, а може препоручити и за књижице основних школā.

Референту г. Јосићу, одређен је хонорар четрдесет и пет (45) динара.

XI

Прочитан је реферат г. М. Ђ. Милчевића, о делу „Србија“ од г. Вл. Карића.

Реферат гласи:

Главном Просветном Савету.

Главни Просветни Савет, уз писмо своје од 2. о. м. С№ 68, изволео ми је послати књигу „Србија“ од г. Вл. Карића, молећи да је разгледам, и да му кажем: *може ли се та књига корисно употребити за дарове ученицима средњих и стручних школа мушких и женских?*

Имао сам више разлога да ову част отклоним од себе; али, како се ова понуда тиче књиге која говори о Србији, и дара који се намењује ученицима наших школа, не могах се узмаћи од предложена ми посла. За то ћу

макар у неколико врста, казати што мислим о ч^ем се пита^м.

„Србија“ г. Карића, већ самим својим пространством, ређа је појава у нас, ма да није цела ни новина ни првина. Српска књижевност могла је писку понудити не само готове грађе за многе делове и делиће његовога састава, него је имала ставити му на услугу и целокупних списа баш о оном о ч^ем је наурио да пише. Из тих извора писац Србије црпао је обилно и ако није, као што је требало, свуда означивао одакле је узимао. Али распоред књиге, начин писања о пословима и посленицима, и множина илустрација које ова књига доноси, новине су које може сматрати као властиту својину.

Г. Карић је своју књигу поделно на четири дела, који се ценкају на више или на мање ситнијих делића.

Ја ћу, у две три речи, казати ту главну поделу.

I

Земља и њена природа.

Овај део дробн се на 7 ситнијих делића, и пружа се од стране 1 — 82;

II

Народ.

Овај има 27 делића, од стране 85 — 472;

III

Држава.

Има 12 делића, од стране 475 — 620; и

VI

Предела и знатна места.

Овај последњи део има 10 делића, од стране 623 — 908.

Иза овога долази

Изјава

У којој писац захваљује онима који су му помагали или га сокодили у раду.

За изјавом иде:

Књижевност употребљена при изради овога дела.

Овде писац побраја списе из којих је уз-

мао што му је требало за сваки део и делић своје књиге.

После свега тег, ређају се илустрације, у које бројим: 6 карата, 9 картограма, 17 пота за народне мелодије, и 149 слика лица, предмета, и места у Србији. —

Изложивши овако оншти план ове књиге ја ћу, на најбржу руку, предетати је, и поменути неколике погрешке, које сам читајући опазио.

Тако, на страни 39, вели се да река Пек утиче у Дунав више Градишта, а она утиче испод Градишта.

Од стране 203 — 211 г. Карић има особити делић своје књиге о језику у Србији. Тај је делић израђен врло површно и олако, а предмет о ком се ту говори, захтева готово математичке тачности.

У Шумадији: Космај, Турција, Колубара, и средња Јасеница говоре: ч^овек, д^укат, л^онад, п^орез, г^осп^один, ж^ена, в^ода п^ога, л^ола, итд.; Качер, Карадаг, и Морава (до Котленка) имају акценат јужнога говора, а све друго може се рећи да има акценат левачки или моравски.

Онај пак акценат који је г. Карић називао Шумадинским и не чује се у сељака Шумадинаца, мањ ако су школовани. Његова се влада пружа од Дрине до Колубаре, између Саве, Поцерине, Подгорине и Маљена.

Зашто је г. писац овај акценат пренео у Шумадију, или зашто га је назвао Шумадинским, не могу да се доислим.

На страни 545. г. Карић пише да је „неки владика Грк и главом платио свој отпор Кнезу Милошу.“

Баш није ни један!

На страни 548. оно што се говори о католичкој цркви у нас, не слаже се са законским стањем одношаја те цркве к држави српској.

На страни 564. за устав којим је замењен онај од године 1835, вели се да је издан 1839, а он је изишао од 10|22 до 12|24 децембра 1838.

На страни 606. стоји: „Нахије се испрва зваху исправничества а за тим окрузи.“

Није тачно: нахије су биле и остале нахије; а нахиске власти добијале су имена, каква су кад била угоднија кнезу Милошу.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unib.rs

На страни 641 каже се „Љиг пзвире испод Рудника.“

То је погрешно!

На страни 642 вели се, да се Видојевица види из Београда. То је погрешка. Видојевица се из Београда не може да види. Оно пак што на крају Цераличи на Видојевицу, јесте вис Грабовац изнад Петковице.

На страни 718. каже се, да је село Мп-ланца, где се родно владика Јанићије, у долини реке Студенице, а то је погрешка. Мп-ланца је чак према Мучњу, у водонађи реке Грабовице, која код села Прилика пада у Моравицу.

На страни 728. каже се, да је стари град Козиник на северистоку од варошице Бруса, а он је готово са свим на супротној страни!

На страни 766. писац погрешно говори о водама Височници и Темској. Књига на коју се позива са свим друкчије о том пише!

На страни 769. вели да је Пирот у присоју Старе Планине. Од Старе Планине до Пирота има више присоја и осоја. Пирот је управо под Сарлаком, који је последњи чот од Белаве!

На страни 792. вели се: „Делиград је готово на устима Ђунирске клисуре.“

Ко зна где је Делиград, а где Ђунис, па још кад се сети да је село Ђунис у некој својој клисури, не може се домпелити зашто је дефиницији места Делиградскога требала Ђунирска клисура?

Даље се каже да се Равње (бојно место у Мачви) држало око 35 дана после 21 Септембра 1813, а оно је пало пре тога дана.

Кочину крајину 1788 -- 1791, први српски устанак од 1804 — 1813, и други устанак од 1815, г. Карић пише: *Кочина Буна, Карађорђева Буна, Милошева Буна.*

Ово је погрешка коју ширити било би и неправедно и штетно. Зна се шта су устаници а шта су буне, или шта се хоће да каже једним а шта другим.

На страни 813. Кочу Капетана (1788) зове Петровићем. Његово је презиме Анђелковић.

На страни 814. за Ресавчину, Мртвају некадашње Ресаве, писац вели да је моравина отока!

На страни 843. село Орашац, где је оглашен први устанак, на брду је а не у долини (Мисачишој).

На страни 834. није верно представљена мисао извора, на који се г. Карић позива, кад говори о имену *Некудим*.

На страни 851. село Петра Добриња није Добриња него Добрије.

На страни 858. каже се, да је „цео предео (око мајданпека) био права шумска пустиња“.

Није то била пустиња, јер је на том простору живело неколико села, која је влада српска, хоћећи отворити рудокопњу, раселила и земље од сељака откупила.

На страни 869. каже се да је град „Голубац на високом каменитом рту“.

Голубац је на високом каменитом чоту. А друго је чот, а друго је рт. Ваља се сетити реченице: *„Има ли пут уз дуги рт?“*

На страни 881. има реч Пољце место *пољце*. Ова се реч срета на више места. Може бити да је штампарска погрешка.

На страни 883. Коренитац је место куд пролази Тимок. Нисам чуо да се то име даје и Тимоку.

На страни 890. писац хвали сој коња у Малом Извору. Мали Извор је под Малинником а велики „близу вршке чуке. Не знам какви су у првом, а у другом сој коња се одавно хвали.

На страни 899. каже се да је неготински рит глибовит, а његова је вода бистра као суза!

Сад ћу поменути неклике нетачности у слогу:

Тако у почетку, на крају предговора, писац жали што у Србији „напредак мили страчнутницама и тако спорим, пужевљевим покретом“.

Кад је што скренуло с правога пута и ударило странпутницом, онда то већ није добро и могло би бити само горе, ако би ишло брже!

На страни 545. имају реченице; Кад се Србија дочепала мало слободе“, и „Милош одмах, првих дана своје владе“, итд.

Ни једна ова реченица нити је тачна нити лепа.

На страни 624. одређујући Горње Подриње писац помиње и планине које с Подрињем немају никаква посла, те је управо неразумљиво што је написано.

На страни 633. писац вели да Засавица пресушује као и Битва и Јерез.

То је под сумњом.

На страни 721. вели се, да је „св. краљ 1813. пребачен у Срем“.

Овако се не говори ни о свецу ни о догађају о ком се овде мисли.

На страни 731. оно што се говори о поморављу Биначке Мораве неразумљиво је.

На страни 755. каже се „прокуцлански“, а од Прокуцла придев је прокуцачки.

На страни 809. помињу се „топионички циљеви“, ваљда се хтело рећи топионички послови.

На страни 855. место где су село и стари град Рам, описано је тако, како у природи не може да буде.

Језик у књизи г. Карића доста је правилан; а слог му је местимце срдит и прекорљив и потребује још доста глађења.

Не гледајући на све грешке, књига је ова велика збирка извештаја о Србији, која ће се читати особито у ширем кругу читалаца, тим радије, што доноси тако многе слике лица, предмета, и предела.

За то мислим да се она може употребити као дар ученицима средњих и стручних школа мушких и женских.

Припослан ми примерак „Србије“ упутно сам одмах другом референту, г. Јовану Драгашевићу.

У Београду, 14 Септембра 1888.

М. Ђ. Милићевић.

За овим је прочитан реферат о истој делу од г. Саве Антоновића, који гласи:

Главном Просветном Савету

Прегледао сам дело: Србија, опис земље и народа, које је написао г. Карић, проф., и част ми је поднети Просветном Савету моје мишљење о њему.

Дело г. Карића обраћа на се особиту пажњу тиме, што има врло много података и грађе за свестрано познавање наше отаџбине. Све ове податке писац је у овом делу пропратио и извео тако научно, разложно и занимљиво, да се оно може сматрати као јединствено у нашој литератури.

Да би лепом и свуда живом описивању дао још живљи и потпунији изглед, писац је унео у њ и врло много лепих слика, карата, картограма и статистичних података.

Уверен, да ће ово по свему драгоцено дело послужити на корист и поуку сваком Србину, а нарочито школ. омладини, ја га најтоплије препоручујем пажњи Главног Просветног Савета.

4. Јануара 1889. г.
У Београду.

Просветном Савету
познани
С. Антоновић.
проф.

Савет је на основу мишљења г. г. референата одлучио:

да се дело „Србија“ од г. В. Карића, може препоручити г. Министру просвете, да га откупи за поклањање ученицима средњих и стручних школа мушких и женских.

Референтима је одређен хонорар и то г. М. Ђ. Милићевићу педесет (50) а г. С. Антоновићу двадесет (20) динара.

С овим је састанак закључен.

СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК

(Краљевска влада). Указом Краљевских намесника од 23. фебруара ове године постављени су:

Г. *Сава Грујић*, за председника министарскога савета и министра иностра-

них дела ;

Г. *Петар Велимировић*, за министра грађевина ;

Г. *Др Мих. В. Вујић*, за министра финансија ;

Г. *Светозар Милосављевић*, за министра просвете и црквених послова ;

Г. *Глиша Гершић*, за министра правде ;

Г. *Стеван Р. Поповић*, за министра народне привреде ;

Г. *Коста С. Таушановић*, за министра унутрашњих дела.

Г. *Димитрије Ђурић*, за министра војнога ;

(Народно позориште) — Указом краљевим од 8. фебруара тек. год. постављен је г. Тодор Пинтеровић, благајник пете класе у народноме позоришту, за благајника четврте класе у истоме позоришту.

(Средње школе) — Указом краљевим од 18. фебруара тек. год. постављен је г. Петар Тина, предавач II. београдске гимназије, за професора у истој гимназији ; г. Љубомир Јовановић, професор београдске реалке, постављен је претписом министра просвете од 1. фебруара тек. год. ПБр. 1464. за хонорарнога предавача српске историје у београдској учитељској школи.

(Конзисторија) — Указом краљевим од 20. фебруара тек. год. постављени су г. *Милутин Стокић*, бивши председник конзисторије епархије шабачке за председника II. класе конзисторије епархије београдске, по молби ; г. *Никола Д. Божић*, протоколнста конзисторије епархије београдске за секретара II. класе исте конзисторије ; г. *Милош Влајковић*, свештеник, писар II. класе конзисторије епархије београдске, за протоколнсту исте конзисторије ; г. *Сава Поповић*, писар III. класе конзисторије епархије београдске, за писара II. класе исте конзисторије ; и г. *Стеван Јовичић*, практикант конзисторије епархије београдске, за писара III. класе исте конзисторије.

(Државна штампарија) — Претписом министра просвете од 15. фебр. тек. год. ПБр. 2302, постављен је г. Ђорђе Кимпановић, за коректора у државној штампарији, с годишњом платом од 2000 динара.

(Основна школа) — *Управитељи основних школа.* Г. Коста Петровић, учитељ IV. раз. I. одељ. мушке школе на зап. Врачару, постављен је 5. фебруара тек. год. актом ПБр. 1805. за управитеља врачарских осн. школа ; — г. Драгутин Топалица, учитељ IV. разреда мушке основне школе код Саборне Цркве, постављен је 9. фебруара тек. год. актом ПБр. 2062. за управитеља осн. школа код Саборне Цркве ; — г. Милутин Филиповић, досадашњи управитељ школе крупањске, у округу подринском, разрешен је 9. фебруара тек. год. актом ПБр. 1949., по својој молби, од управитељске дужности, а на његово место постављен је 9. фебруара тек. год. актом ПБр. 2036. за управитеља Аксентије Јокић, учитељ III. разреда мушке основне школе крупањске ; — г. Љубомир Протић, учитељ III. и IV. разреда основне школе Јаребичке, у окр. подринском, постављен је 10. фебруара тек. год. актом ПБр. 2110. за управитеља исте школе.

Премештени: Г. Ђорђе Николић, учитељ сва четири разреда школе вукосавачке, у округу крагујевачком, премештен је 1. фебр. тек. год. актом ПБр. 973, за учитеља I. разреда мушке основне школе код Саборне Цркве у Београду, по молби ; — г. Паун Милекић, привремени учитељ сва четири разреда осн. школе даросавске, окр. београдског, премештен је 1. фебруара тек. год. актом ПБр. 1487. за привременог учитеља I. раз. школе у Ришњу, истога округа, по молби ; — г. Ђица Лепосава Ђорђевићева, учитељица II. разреда основне школе у Тешици, округа алексиначког, премештена је, 1. фебруара тек. године актом ПБр. 1446., за учитељицу I. разреда

женске школе у Ваљеву, по молби; — г. Коста Петровић, учитељ IV. разреда мушке основне школе код Саборне Цркве, у Београду, премештен је, по потреби, 5 фебруара тек. год. актом ПБр. 1809., за учитеља IV. раз. I. одељења мушке основне школе на запад. Врачару, у Београду; — г. Урош Благојевић, учитељ I. разреда основне мушке школе код Саборне Цркве, постављен је 5. фебруара тек. год., актом ПБр. 1802., за учитеља III. разреда мушке школе у Палилули, по потреби; — г-ђица Даница Ј. Кузмановићева, учитељица III. разреда мушке школе у Палилули, у Београду, постављена је 5. фебруара тек. год., актом ПБр. 1801., за учитељицу I. разреда II. одељења мушке школе на западном Врачару, по потреби; — г. Драгутин Топлица, учитељ IV. разреда I. одељења мушке школе на западном Врачару, у Београду, премештен је, по потреби, 9. фебруара тек. год. актом ПБр. 2061., за учитеља IV. разреда мушке основне школе код Саборне Цркве, у Београду; — г-ђа Милева Милојковићка, учитељица II., III. и IV. разреда основне женске школе у Прокуљу, постављена је 9. фебруара текуће године, актом ПБр. 2012., за учитељицу, III. и IV. разреда исте школе, по потреби; — г-ђица Персида Радомировићева, привремена учитељица I. раз. школе у Коларима, окр. смедеревског, постављена је 17. фебруара тек. год., актом ПБр. 2595., за привремену учитељицу II. разреда школе у Шаторни, окр. крагујевачког, по молби; — г. Михаило Стојимировић, учитељ II. III. и IV. разреда школе у Дугавчини, окр. смедеревског, постављен је 27. фебруара тек. год., актом ПБр. 778., за учитеља I. разреда школе коларске, у истоме округу, по молби; — г. Срећко Ђурић, учитељ II. III. и IV. разреда школе у Багрдану, окр. јагодинског, постављен је 28. фебруара тек. год., актом ПБр. 3277., за учитеља сва четири разреда школе у Мојсињу, округа рудничког, по молби; — г. Миленко Михаиловић, учитељ сва 4 разреда основне школе у Мојсињу, окр. рудничког, постављен је 28. фебруара тек. год., актом ПБр. 3278., за учитеља II., III. и IV. разреда школе у Багрдану, окр. јагодинског, по молби. г-ђа Деносава Лаичевићка, приврем. учитељица I. разреда основне женске школе у Про-

куљу, постављена је 9. фебруара тек. год., актом ПБр. 2011., за привремену учитељицу I. и II. раз. исте женске школе, по потреби.

Постављени: Г. Радојко Миладиновић, гимназиста, постављен је 1. фебруара тек. год., актом ПБр. 1484., за заступника учитеља сва четири разреда школе у Раковој Бари, окр. пожаревачког; — г. Милован Будисављевић, бив. чиновник, постављен је 6. фебруара тек. год., актом ПБр. 1871, за заступника учитеља I. и II. разреда мушке основне школе у Трнави, округа крагујевачког; — г. Василије Ђокић, слушалац поштанско-телеграфског курса, постављен је 8. фебруара тек. год., актом ПБр. 1868., за заступника учитеља сва четири разреда школе у Великој Каменици, округа крајинског; — г. Драгољуб Шапонић, бивши гимназиста, постављен је 9. фебруара текуће год., актом ПБр. 1996., за заступника учитеља школе у Ботуњу, окр. крагујевачког; — г-ђица Даринка Перишићева, учитељска кандидаткиња, постављена је 18. фебруара тек. год., актом ПБр. 2122., за привремену учитељицу II. и III. разреда школе у Бањи, округа крагујевачког; — г. Градоје Бушљетић, реалац, постављен је 14. фебруара тек. год., актом ПБр. 2410., за заступника учитеља школе трнавачке, у округу црноречком; — г. Спира М. Крстић, практиканат, постављен је 15. фебруара тек. год., актом ПБр. 2448., за заступника учитеља сва четири разреда школе у Рткову, окр. крајинског; — г. Јован Цветковић, ђак учитељске школе, постављен је 18. фебруара тек. год., актом ПБр. 2667., за заступника II., III. и IV. разреда школе у Доњем Крчину, округа јагодинског; — г. Драгутин Димитријевић, бивши учитељ, постављен је 27. фебруара тек. год., актом ПБр. 2883., за учитеља II. разреда школе у Тополу, округа крагујевачког; — г. Милан Костић, бивши гимназиста, постављен је 27. фебруара тек. год., актом ПБр. 2995, за заступника учитеља I. и II. разреда школе у Вајиној Башти, окр. ужичког.

Пензионисан: Г. Јован Миленковић, учитељ школе брзоходске, у округу пожаревачком, стављен је 11. фебруара тек. год., актом ПБр. 1935., у стање покоја.

Разрешени: Г. Љубомир Николић, привремени учитељ школе ковиљске, отпуштен је

из учитељске службе, 11. фебруара тек. год., актом ПБр. 2021.; — г-ђица Јелена Шуваковићева, учитељица II. разреда школе у Тополи, округа крагујевачког, разрешена је од учитељске дужности 15. фебруара тек. год.,

актом ПБр. 2465., по молби; — г-ђа Даница Флеријева, учитељица школе губеревачке, окр. београдског, разрешена је од учитељске дужности 28. фебруара, актом ПБр. 2956.

† Д-Р САВА ПЕТРОВИЋ

У петак 20. јануара ове године умре д-р Сава Петровић, чувени ботаничар српски.

Петровић се родио 14. јануара 1840. године у Шапцу. Оцу му је било име Јован а матери Марија (Мада). Сава је остао без оца пре него што је пошао у школу, а мати му је била вољна да га да на занат (терзијски), који је Сава учио два месеца — за време школског одмора — а после је и преко материне воље продужио школу. Ту, у месту свога рођења изучио је основну школу и нижу гимназију. За тим дође у Београд где сврши вишу гимназију а по томе се упише у природно-математички одсек у Лицеју, где је две године свршио. А после тога буде послат као државни питомац у Париз, где је свршио медицину, и постао је доктором медицине и хирургије 25. новембра 1866 год. (по нашем) израдив тезу „De la Nostomanie“, коју је посветио родитељима и „д-ру Ј. Панчићу, професору Јестаственице у Београду, члану више учених друштава; — примите овај мали знак захвалности за ваше очинске савете“, вели у тој посвети д-р Сава Петровић.

Одмах по свршеним испитима вратио је се Сава Петровић у домовину, али са порушеним здрављем. Чим је дошао, буде постављен за окружног физикуса у Крушевцу Петровић док је се бавио у Крушевцу, радио је на флори тога краја. Али које због порушеног здравља, а које због многог посла што га је имао као окружни лекар, морао је напустити започети посао.

Из Крушевца буде премештен у Београд за војеног лекара, и у војеној служби је остао до смрти и умро је у чину санитетског пуковника.

Мало доцније Његово Величанство, онда кнез Милан, одликовав га својим поверењем и узев га за свога личног лекара, дао му је могућности, да се понова почне бавити омиљеном му Ботаником, за коју Петровић вели у једном писму, које је писао Панчићу, „ваш пријатељски савет није заборављен, и воља, коју сте ми ви сами за науку улили умели, сачувана је“. — Ми додајемо да је заиста и била сачувана, само је неко време у њему тињала, како би се доцније могла са јачим жаром и већим пламеном распламтити. И доиста, чим је српска војска 1878 год. заузела Ниш, видимо д-ра Саву Петровића, где је са највећом енергијом и особитом вољом предузео ту тешку али пријатну дужност, да испита околину Ниша у флористичком погледу. А после неколико година својим неуморним радом даде нам спис „Флора околине Ниша“ у коме је описао близу сто фамилија, 502 рода и око 1500 биљних специја.

После неколико година, услед принова које су се откриле у околини Ниша, Петровић је израдио и „Додатак флори околине Ниша“, у коме је описао 16 родова фанерогама, нових за околину Ниша, и 3 фамилије криптогама са 12 родова и 23 специје. У овом додатку је описао још 160 биљних специја, којих у првом спису „Флори“ нема. Свега биљ-

них специја у атару Ниша, он је описао преко 1600 које фанерогама а које криптогама. Предео чије је биљке Петровић проучавао и описао, пружа се „од десне обале Мораве нашом старом границом до Плеша, одатле косом линијом преко Ак-Паланке (Беле Паланке) на Суву Планину, за тим преко Селпчевце до Мораве код Чечина, а одатле Моравом до наше старе границе (Суповца)“. Проучавајући флору Ниша и околине му, Петровић је много допринео што бољем и потпунијем познавању флоре Србије, јер је, у том атару само, открио преко 80 биљака нових за флору Србије. А овим својим главним списом показао је и то: да је околина Ниша (а нарочито Сува планина) флором најбогатији крај у Србији, како у разноликости тако и у особености; и да треба сваки предео боље и свестраније испитати и проучити, а тим ће бити и флора Србије потпуније испитана и позната. „Са овим приносама сва штудија флоре околине Ниша није свршена. Још много и много година и много више радника треба, те да се околина Нише а и остала Србија добро проучи. Нови радници на овоме пољу имаће много шта да привреде!“ Овим речима Петровић пропраћа увод у свој спис „Додатак флори околине Ниша“.

Петровић је у свом брижљивом скупљању и испитивању биљака био тако срећан, да је и неколике нове биљке за науку нашао, описао и у исту их увео. Те су:

<i>Ramondia Nathaliae</i> Panč. a Petrov.	
<i>Trifolium leucotrichum</i>	„
<i>Ornithogalum Nissanum</i>	„
<i>Crocus sulfureo biflorus</i>	„
<i>Ranunculus Nissanus</i>	„
<i>Hypericum pseudo-grandiflorum</i>	„
<i>Centaurea Nissana</i>	„
<i>Achillea Serbica</i>	„
<i>Nonnea pallens</i>	„
„ <i>commutata</i>	„
<i>Linaria Nissana</i>	„
<i>Hypericum Boissieri</i>	„
<i>Genista Nissana</i>	„
<i>Pencedanum Serbicum</i>	„
„ <i>rivulare</i>	„
<i>Carduus biophyllus</i>	„
<i>Orobanche Serbica</i> Bach a Petrov.	

Петровић се није зауставио само на проучавању флоре нишке околине, већ је доцније своја

проматрања и даље раширио, те је испитао врањски и пиротски округ, а по неке биљке је штудирао и из околине Београда. У том свом даљем испитивању, он је открио још неколико нових биљака, неке су од њих добро проучене и описане (и то је остало у рукопису после његове смрти) а неке имају истом да се проуче.¹

Д-р Сава Петровић неуморним а истрајним радом стекао је себи депо име у својој отаџбини, што му је вазда и признавано. После смрти великога му учитеља Панчића, пуњена је Петровићу катедра Ботанике на Вел. Школи, али се он није могао, због порушеног здравља, те колико часне и узвишене толико и одговорне дужности примити. Петровић је био уважаван и одличкован и ван граница своје домовине од страних научара, а тиме је уједно подизао углед своје мале домовине у очима страног света и показао, да и мала Србија има својих великана на научним пољима. — Два чувена швајцарска ботаничара Борна и Гремли дали су Петровићево име једној ружи, коју је он нашао на Горици: *Rosa Petrovićii* а има и других биљних специја које носе његово име.

Као лекар а и као ботаничар написао је „Лековито биље у Србији“. У овоме спису описао је све биљке које је наш народ употребљавао, па и данас још употребљава, за лечење или за тровање. Овај је спис тако брижљиво израдио и расветлио, да у нашој природњачкој књижевности врло угледно место заузима. Сем описа, који су потпуни, изложно је и употребу истог биља, а за тим је историјски изложио кад је и рашта која биљка била употребљавана. Те је на тај начин показао, да је највећи део биља, које народна медицина познаје и употребљава, био некада и у рукама лекара, и да је од њих био напуштен за то, што се боље и поузданије средство за исте болести пронашло.

Има преко 500 биљака, које наш народ за лекове употребљава, а које нам он у томе свом спису описује и набраја. Сем фанерогама

¹ Ове последње, као и оне прве, добро би било да се издвоје из његове збирке — хербаријума — коју је поклонио нишкој гимназији и да се оставе у Ботанички кабинет Вел. школе, где би се могле тачније проучити.

он је ту изложио и криптогаме са судовима и без судова. У криптогаме без судова или како их он узима „ћелијске биљке“ спадају: маховине, лишцаји, окреци и гљиве. Из ове 4 групе криптогама народ употребљава 7 фела.

Имамо још да поменемо да је Петровић израдио и једну монографију „Рамондије у Србији и фамилија Циртадрацеје“. — Монографије су списи у којима се говори о биљкама једне фамилије, једнога рода или чак и о једној јединој специји. — Ову је монографију тако брижљиво израдио, да само пожелети можемо да и о другим фамилијама или родовима овакове монографије добијемо. Ово је уједно и прва монографија на српском језику, којој су додате и слике оних биљака, о којима је реч у њој. Поред описа српског додао је и латински опис наших рамондија.¹

Својим многобројним екскурсијама по нишком, пиротском, врањском и топличком округу, знатно је допринео бољем познавању биљака које расту у тим крајевима. А ради упоређивања и тачнијег изучавања скуљених биљака путовао је у Пешту, Беч, Француску и Швајцарску неколико пута. Петровић је после Панчића био најбољи познавалац српске флоре а и покољења ће се сећати како Панчића, тако и Петровића, ђака Панчићева.

Нашу Академску збирку — хербаријум Вел. Школе — Петровић је знатно умножио и обогатио биљкама европским а нарочито

¹ Његови ботанички списи су објављивани овим редом:

- а) Флора околине Ниша. Београд 1882.
- б) Лековито биље у Србији. Београд 1883. г.
- в) Додатак флори околине Ниша. Београд 1885. г.
- г) Рамондије у Србији и фам. Циртадрацеје. У 62. гласнику срп. уч. друштва. Београд 1885. Сем ових је радио и на лекарској књижевности и на томе пољу оставио је 8 списа.

Француским. А све српске биљке, које је Петровић открио или нашао, вазда је у ботаничком кабинету на попуњавање збирке и чување предавао, сем оних, које није стигао да проучи.

Петровић је не само ђак Панчићев већ и следбеник у науци. Ботаника му беше, као и учитељу му, драж живота и у њој је стекао имена које се скоро барабар са његовим учитељем. Петровић је радио и на унапређењу наше Ботаничке баште, која му је спела вена од свежег цвећа, које је он тако ватрено волео и неговао, те да му се бар на тај начин за неге око ње одужи.

Сава Петровић био је човек тела слаба, нарави тихе, понашања господског а у поверљивом разговору врло љубазан.

Он је био од оних људи, који су могли за свога живота и приличан иметак да стеку, а пошто није имао деце, скоро је све то имање на просветне цели оставио. Знајући и сам, с каквим је тешкоћама скопчано испитивање и проучавање природнина у нас, он је завештањем својим наредио, да се награђују списи оних људи, који буду продужили испитивање Флоре српске а из фонда, који ће се из његовог имања образовати. Овим својим завештањем Д-р Петровић је постао још већим и за свој народ заслужнијим. Свој хербаријум околине Ниша, као и врло богату библиотеку, оставио је нишкој гимназији.

Д-ре Сава Петровићу! нека ти је лака земља, коју си свим синовљим жаром љубио а испитивајући јој одећу, стекао си и оставио светао и вечити спомен у српскоме народу. А завештањем својим, уврстио си се сам у ред чувених српских добротвора.

Фебруара 1889 год.
У Београду.

Ж. Ј. Ј.

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

ИЗВОД

примљених и издатих новаца и готовине „добротворног фонда“ шабачке гимназије
у рачунској 1888. години

БРОЈ	Од кога је примљено	КОЛ И КО		БРОЈ	Где се налази примљени новац	КОЛ И КО	
		ДИНАРА	ПАРА			ДИНАРА	ПАРА
1	Примљено од бившег директо- ра шаб. гим. г. Милов. Марин- ковића в. књ. примања Л. 7.	3480	63	1	У штедионици шабачкој на- лази се по књизи штедио- нице у готовини	1120	—
2	Примљено од г. Јосе Куртовића 1 дувански лоз	13	50	2	По 10 ком облигација приват- них лица	1729	50
3	Примљено од породице пок. Павла Караматића	100	—	3	У једном држав. лутријском лозу	100	—
4	Интерес од приватних лица дуж- ника примљено до 31 де- цембра 1888 год.	109	60	4	У једној акцији штамарије на- предне странке	50	—
5	Примљено интереса од штеди- онице шабачке	119	90	5	У једном дуванском лозу	13	50
9	Примљено за један купон др- жавног лоза.	3	—	6	По 9 ком. рачуна издато је за сиротне ученике ове гимн. види вџигу давања Л. 7.	760	41
	СВЕГА	3826	63	7	У готовом новцу налази се у каси	53	22
	СВЕГА	3826	63		СВЕГА	3826	63

10. Јануара 1889. год.
у Шапцу.

Рачунополагач
Добротворног фонда
С. Марковић.

Према решењу управног одбора „фонда сиротних ученика“ шабачке гимназије, од
. Јануара тек. год. ДБр. 14. потписани прегледали смо рачуне поменутог фонда за 1888. рач.
годину и нашли смо да су у свему тачни.

10. Јануара 1889. год.
у Шапцу.

ПРЕГЛЕДАЧИ:

Сима Бимбић, Вит. Младеновић, Ил. Бериф.

Примедба. Сума од 760·41 дин., која је утрошена на сиротне ученике до краја 1888.
године, попуњена је из дохотка који је добијен о Св. Сави и на забави.

ИЗВОД

примања и издавања „добротворног фонда параћинске ниже гимназије“ за прву годину од 14. Јануара 1888. до 14. Јануара 1889. год.

БРОЈ	П р и м а њ е	К О Л И К О		БРОЈ	И з д а в а њ е	К О Л И К О	
		ДИНАРА	ПР.			ДИНАРА	ПР.
1	Чист приход од забаве приређене 14. Јануара 1888. . .	160	—	1	Припомој једном сиромашном ученику оvd. ниже гимназије по гласу признанице од 18. августа 1888.	12	—
2	Интерес на ових 160 дин. до 1. Децембра 1888	8	—	2	Припомој двома сиромашним ученицима оvd. ниже гимназије по гласу признанице од 5. децембра 1888.	8	—
3	Чист приход од забаве приређене 22. Фебруара 1888.	100	—	3	За отплату хармонијума, г. Димитрију К. Димовићу, оvd. трговцу, по гласу признанице од 30. децембра 1888.	240	—
4	Интерес на ових 100 динара до 28. Фебруара 1889.	12	—	4	За одело и обућу сиромашним а добрим ученицима и ученицима оvd. ниже гимназије по гласу рачуна	182	10
5	Чист приход од забаве приређене 26. Децембра 1888.	240	—				
6	Г. Димитрије К. Димовић, оvd. тргов., покљонио је на име свога покојног оца Косте Димовића, као завештање (уложено у овдашњу штедионицу 4. Јануара 1889.)	100	—				
	П р и м њ е н о с в е г а	620	—		И з д а н о с в е г а	442	10

Кад се од суме примања у дин. 620 одбије сума издавања у дин. 442·10, остаје у готовини динара 177·90. —

Ова сума новаца предана је по решењу проф. савета од 1. Јануара 1889. бр. 1. у оvd. штедионицу.

Бр. 8.

9. марта 1889. год.
у Параћинцу.

Деловођа професор. савета.

Вошко Савић

Председник и благајник

«добротворног фонда параћинске н. гимназије»
директор

Свет. Марковић

Породица г. Навла Караматића, бравара у Шапцу, покљонила је сто динара добротворном фонду шабачке гимназије.

*

Добротворном фонду шабачке гимназије покљонили су: г. **Тодор Висезевић**, трговац, 50 динара и г. **Јоса Куртовић**, чиновник у пензији, један дувански лоз, серија 3859. број 19.

*

Г. **Јања Мапојловић**, професор ужичке реалке покљонио је дванаест динара да се о

божићним празницима раздаду сиротним ученицима *ужичких* основних школа.

*

Епископ нишки, господин **Димитрије** подарно је 10 динара сиротним ђацима школе *митовишке* у округу шабачком.

*

Г. **Мијанло Вуловић**, трговац из Р. Горе, покљонио је сиротним ђацима школе *миланчанске* три динара.

*
Гђа Јелена Шуваковића Ађимовића, учитељица, поклонила је *тополској* школи карту краљевине Србије.

*
Г. Никола Костић, трговац из Куршумлије, платио је за 6 сиромашних ученика *куршумлијске* школе „Баче“, лист за Српчад, за целу годину.

*
Г. Спасоје Стефановић, трговац из Београда, члан фирме „Стефановић Раиковић“, изводио је приликом свога проласка за Б. Башту дати за сиротне ученике школе *душке* 12 дин.

*
Г. Владимир Миленковић, свештеник луковски, поклонно је књижици основ. школе *луковске* књигу: „Историја Света за V и VI разред више основне школе“.

*
Г. Јеремија Укропина, трговац у Шапцу, поклонно је добротворном фонду шабачке гимназије *сто динара*, с молбом, да се његова покојна жена Катарина уврсти у чланове утемељаче тога фонда.

*
Г. Мијат Милановић, трговац у Шапцу, поклонно је добротворном фонду шабачке гимназије *две ста двадесет динара*, с молбом, да се он и његова жена Стана уврсте у чланове утемељаче тога фонда.

*
Г. Марко Јанчић, трговац из Шапца, поклонно је „добротворном фонду шабачке гимназије“ *сто динара*, с молбом, да се његов покојни син Јован М. Јанчић уврсти у чланове утемељаче тога фонда.

*
О овогодишњој Свето-Савској прослави извели су посетиоци приложити 14 дин. и 70 дин. пара фонду сиротних ученика школе *милићанске*.

*
О овогодишњој Свето-Савској прослави извели су посетиоци поклонити за сиротне ученике *батоцињске* школе 24 динара. Том приликом г. *Стеван Вулић*, трговац из Туприје, осим прилога од 10 динара, дао је још 10 динара једном сиромашном ученику за одело.

*
Посетиоци школе *Балта-Бериловачке* о прослави Св. Саве ове године, подарили су у фонд за помагање ђака те школе 19 динара и 90 дин. пара.

*
Посетиоци школе *мокрањске* о прослави Св. Саве ове године даровали су за сиротне ђаке 28 динара.

*
Посетиоци школе *рашке* о прослави Св. Саве ове године, даровали су за сиротне ђаке 36·55 дин.

*
Посетиоци школе *бунушке* (у срезу лесковачком) даровали су о прослави Св. Саве ов. год. 11·80 дин. за сиротне ђаке.

*
Посетиоци забаве, коју је приредила управа фонда сиротних ђака *краљевске* школе општине, подарили су 192·40 дин. на корист тога фонда.

*
О прослави Св. Саве ове год. подарили су посетиоци 91·85 дин. *куршумлијској* осн. школи.

*
О прослави Св. Саве ове године подарили су посетиоци 85·60 дин. за сиротне ученике школе *душке* (ср. рачанскога).

*
О прослави Св. Саве ове године подарили су посетиоци 30·60 дин. за сиротне ученике школе *каменичке* (ср. подгорски).